

DIÀLEG ENTRE L'ESCRITOR I ELS LECTORS JOVES

a la Universitat de València
21 i 22 de març de 2019

dialeguescriptor.blogspot.com
#diàleg19

MARTÍ DOMÍNGUEZ

La sega

DEPARTAMENT DE FILOLOGIA CATALANA (UV)

INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA (UV)

DIRECCIÓ GENERAL DE CULTURA I PATRIMONI DE LA GENERALITAT VALENCIANA (PVFLL)

i la col·laboració de:

FACULTAT DE FILOLOGIA, TRADUCCIÓ I COMUNICACIÓ (UV)

ASSOCIACIÓ D'ESCRITORS EN LLENGUA CATALANA (AELC)

CENTRES PARTICIPANTS

IES ABASTOS (VALÈNCIA)

IES ALMENARA (ALMENARA)

SES ALPUENTE (ALPUENTE)

IES BEATRIU CIVERA (ALDAIA)

IES CLARA CAMPOAMOR (ALAUQUÀS)

IES DR. FAUSTÍ BARBERÀ (ALAUQUÀS)

IES GUADASSUAR (GUADASSUAR)

IES JAUME II EL JUST (TAVERNES DE LA VALLDIGNA)

IES LAURONA (LLÍRIA)

IES MALILLA (VALÈNCIA)

IES MARÍA ENRÍQUEZ (GANDIA)

COL·LEGI PÍO XII (VALÈNCIA)

COL·LEGI *PUREZA DE MARÍA* (VALÈNCIA)

COL·LEGI LA PURÍSSIMA (TORRENT)

IES REI EN JAUME (ALZIRA)

IES SANT VICENT FERRER (ALGEMESÍ)

IES SANT VICENT FERRER (VALÈNCIA)

IES SEDAVÍ (SEDAVÍ)

IES VELES E VENTS (GRAU DE GANDIA)

IES VICENT SOS BAYNAT (CASTELLÓ)

ÍNDEX

I. LA BRÚIXOLA DE FERROVIARI	5
1.1. APUNTS BIOGRÀFICS	5
1.2. OBRA PUBLICADA	8
1.3. QUI SÓC I PER QUÈ ESCRIC	10
1.4. MARTÍ DOMÍNGUEZ ENTRE LA LITERATURA I LA NATURA	11
1.4.1. « <i>La cuca de la llanterna</i> » (Peiximinuti, 1993)	11
1.4.2. « <i>La curiositat del naturalista</i> » (Bestiari, 2000)	12
1.4.3. « <i>Joan Fuster y las bestias</i> » (La Vanguardia, 18-I-2006)	13
1.4.4. « <i>Sense ciència no hi ha cultura</i> » (El País, 11-VI-2014)	15
1.4.5. « <i>Escriptors ciència-ferits</i> » (El País, 17-XII-2015)	16
1.4.6. « <i>Nosaltres, els masovers</i> » (El País, 28-V-2017)	17
II. ENTRANT AL MAS DEL SAÜQUER	19
2.1. ENTORN DE <i>LA SEGA</i>	19
2.1.1. <i>Ressenyes i estudis</i>	19
2.1.2. <i>Entrevistes</i>	56
2.1.3. <i>Entrevistes digitals i altres materials audiovisuals</i>	75
2.2. <i>LA SEGA</i> : LA SINOPSI	76

2.3. <i>LA SEGA: ANÀLISI DE L'OBRA</i>	76
2.3.1. <i>Citació inicial</i>	76
2.3.2. <i>Títol</i>	77
2.3.3. <i>Tipus de narrador</i>	79
2.3.4. <i>Temps</i>	79
2.3.5. <i>Espai</i>	81
2.3.6. <i>Personatges</i>	82
2.3.6.1. Personatges principals	82
2.3.6.2. Personatges secundaris	83
2.3.7. <i>Temàtiques</i>	89
2.3.7.1. Entre els guerrillers i la Guàrdia Civil: els masovers	89
2.3.7.2. L'educació en la postguerra	91
2.3.7.3. Corpus de material complementari sobre les temàtiques	93
III. LES GALLINES SEGUEIXEN SENSE PIXAR	111
3.1. EL BLOG DEL DIÀLEG	111
3.2. TERTÚLIA DIGITAL DE TWITTER I INSTAGRAM	112
3.3. CONCURS DE RELATS	112

I. LA BRÚIXOLA DE FERROVIARI

1.1. APUNTS BIOGRÀFICS

Martí Domínguez i Romero naix l'any 1966 a Madrid, on el seu pare feia d'advocat. Als cinc anys torna amb la família a València, on viu fins a l'actualitat. Nét del periodista i escriptor Martí Domínguez Barberà, creix envoltat d'art, música i literatura. Els germans Domínguez i Romero estudien en el Col·legi Francés de València, on reben una educació agnòstica. Així doncs, l'idioma i la cultura francesos formen part del seu

procés de formació. El francès, de fet, es converteix en la seua segona llengua després del català d'Algemésí, d'on procedeix la seua família.

Gran observador de la naturalesa des de ben jove, decideix estudiar Biologia a la Universitat de València. Durant els estudis, Eliseu Climent li

demana d'escriure un article setmanal de caire científic per a la revista *El Temps*, col·laboració que es manté fins a l'actualitat. Acabada la Llicenciatura, comença el Doctorat en Entomologia i Coevolució, que el porta a viure tres mesos a París per a buscar unes arnes endèmiques al Muséum Nationale d'Histoire Naturelle, a la *rue de Buffon*. L'experiència de la visita al magatzem del museu li serveix per escriure el preàmbul de la seua primera novel·la, dedicada al biòleg francès Georges-Louis Leclerc. Poc després continua la recerca a la National Library d'Austràlia, on troba una extraordinària col·lecció literària d'autors del segle XVIII que l'ajuden a acabar la novel·la sobre el biòleg il·lustrat, titulada *Les confidències del comte de Buffon* (1997). Amb aquesta novel·la guanya el Premi Octubre-Andròmina de narrativa (1997), el

Premi Joan Crexells (1998) i el Premi de la Crítica de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (1998).

Continua la recerca científica a la Congress Library de Washington. Durant la seua estada a la capital nord-americana, aprofita el magnífic fons per a llegir sobre la figura de Goethe. D'aquestes lectures apareix, l'any 1999, la novel·la *El secret de Goethe*, guardonada amb el Premi Prudenci Bertrana de novel·la (1999) i, per segona vegada, el Premi de la Crítica de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (2001).

També publica *Peiximinuti* (1993) i *Bestiari* (2000), dos reculls d'alguns dels seus articles publicats al setmanari *El Temps*, que demostren una gran cultura interdisciplinària. Amb paraules de Francesc Pérez Moragón, «sol posar en els escrits uns coneixements envejables de la realitat, sense massa abstraccions –no diré que sense cap fantasia–, com pertoca a un biòleg que ha fet bé la carrera i –cosa potser més important– que s'ha interessat per allò que estudiava. A aquestes dades afegeix àmplies dosis de cultura literària, lectures i referències textuais que, en general, no apareixen com a sobrevingudes ni com a crosses artificials, sinó que s'integren amb una aparent facilitat amb la resta de les frases de l'escrit.» Al mateix temps col·labora habitualment en diversos mitjans de comunicació, com ara *El País*, *Levante-EMV*, *Saó*, *L'Espill* i *La Vanguardia*. Des del 2002 és professor titular de la facultat de Periodisme de la Universitat de València.

Amb *El retorn de Voltaire* (2007), novel·la guanyadora del Premi Josep Pla, tanca la trilogia dedicada a la il·lustració francesa. Tal com ens diu, en una entrevista l'abril del mateix any, «vaig començar la trilogia amb *Les confidències del comte de Buffon*, on ja apareixia Voltaire d'una manera reiterada. Si parles del XVIII necessàriament hi apareix, sempre, i fins i tot torna a aparèixer a *El secret de Goethe*. A més, va viure 84 anys, realment va omplir un segle, i sempre era atractiu i divertit. Buffon i Voltaire es duïen prou malament i jo vaig tenir la sensació d'haver maltractat Voltaire al primer llibre i em va venir la idea de dedicar-li una novel·la. Volia parlar del nostre Voltaire, l'actual, que és l'antireligiós, el que lluita contra el fanatisme».

L'any 2007 rep el Premi Nacional de Cultura de Periodisme de la Generalitat de Catalunya, per la seua labor com a director de la revista de divulgació científica *Mètode*, editada per la Universitat de València.

L'any 2013 publica *El fracassat*, en què, a través de la narració d'un període de la vida de Cézanne, posa de relleu els obstacles als quals s'enfronta un esperit creatiu; una

novel·la calidoscòpica, d'inspiració biogràfica, sobre la soledat de l'artista innovador, obstinat en el seu somni. Al setembre d'aquest mateix any, obtingué el premi Carles Rahola d'assaig per *El somni de Lucreci*, obra en què Domínguez narra la redescoberta del poeta romà Titus Lucretius Caro, del segle I aC, a principis del segle XVI, quan se'n va recuperar l'última còpia del text *De rerum natura* en un remot monestir alemany, una troballa que impressionà els pensadors del Renaixement i de la Il·lustració i que influí en l'evolucionisme darwinista. Un llibre, en definitiva, contra el dogmatisme i el fanatisme religiós; un cant a la ciència, al pensament lliurepensador i il·lustrat, i un clam contra la intolerància.

La sega (2015) representa un canvi de registre en la producció narrativa de l'autor. Front a les novel·les d'idees anteriors (amb figures del pensament com Buffon, Goethe, Voltaire o Cézanne), amb *La sega*, l'autor reflexiona sobre la violència i la impunitat, sobre la llarga nit del franquisme. Amb aquesta novel·la, Martí Domínguez rep el Premi

de la Crítica Catalana de narrativa 2016, per a «una novel·la que cal situar entre les millors que ens descriuen la repressió de la postguerra en l'àmbit de la llengua i la literatura catalana», en paraules del jurat del premi; el Premi

de la Crítica Serra d'Or de novel·la; el Premi de la Crítica dels Escriptors Valencians de narrativa, i el Premi Joaquim Amat-Piniella. Aquest mateix 2015 va ingressar a l'Institut d'Estudis Catalans.

Dos anys més tard, el 2017, veu la llum *L'assassí que estimava els llibres*, una novel·la en què l'aparició de l'obra *L'assassinat com una de les belles arts*, de Thomas de Quincey, al costat d'un cadàver, iniciarà la intriga, unida a la comèdia de costums, en un retrat de la burgesia valenciana. Del mateix 2017, també és *Veus de ciència: Incitacions a la lectura científica* (2017), una invitació a descobrir un univers de lectures suggestives de Ciència, entre les quals trobem Galileu, Darwin, Einstein o

Gould, entre d'altres. Va rebre el II Premi Internacional de Divulgació Científica Ciutat de Benicarló.

El 2018 va ser seleccionat (juntament amb Sebastià Portell, que hi anirà a la tardor), d'entre 20 candidats que es presentaren a la convocatòria de l'Institut Ramon Llull, per al programa Writers Art Omi – Ledig de Nova York. Hi realitzà l'estada, a la residència d'escriptors, al mes de maig.

Mentre redactem aquests apunts biogràfics, acaba de publicar la seua última obra, *Històries naturals*, un recull d'històries –il·lustrades per Perico Pastor– en què ocells, plantes, papallones, peixos o rèptils s'entremesclen amb els grans noms de l'art i la literatura, com Leonardo da Vinci, Cézanne, Proust o Montaigne.

Extret a partir de referències bibliogràfiques publicades als webs de l'[AELC](#), l'[enciclopèdia.cat](#), l'[Institut Ramon Llull](#), [lletrA. La literatura catalana a Internet](#), la [Viquipèdia](#) i les editorials [Edicions 62](#) i [Onada](#).

1.2. OBRA PUBLICADA

Narrativa

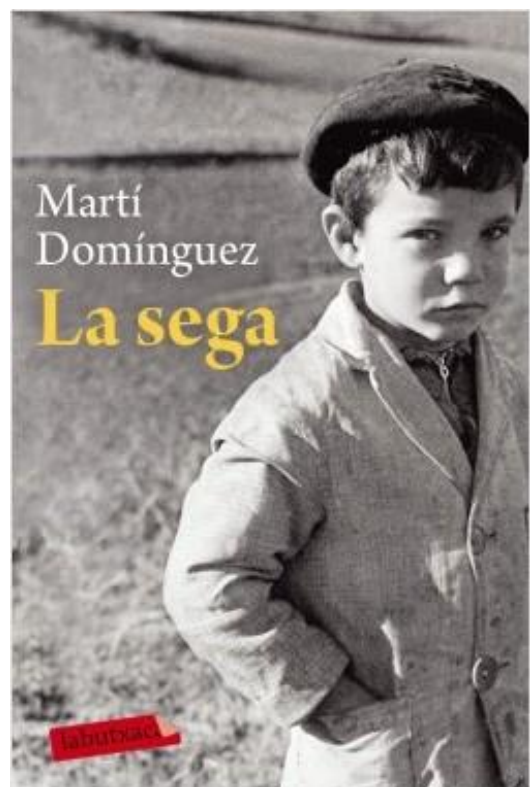
- *Les confidències del comte de Buffon* (1997)
- *El secret de Goethe* (1999)
- «El prat del Parnàs», dins *Cua de bou: Literatura a les valls d'Àneu* (1999)
- «Cuqueta Roia», dins *Te de roca: Literatura a la Ribagorça* (2000)
- *L'instrument del diable* (2006)
- *El retorn de Voltaire* (2007)
- *El fracassat* (2013)
- *La sega* (2015)
- *L'assassí que estimava els llibres* (2017)

Assaig

- *Peiximinuti* (1993)
- «Natura i símbol», dins *De civilitate: Escrits i dansa sobre l'humanisme* (2000)
- *Bestiari* (2000)
- *El somni de Lucreci: Una història de la llibertat del pensament* (2013)
- *Veus de ciència: Incitacions a la lectura científica* (2017)
- *Històries naturals* (2018)

Traduccions

- *Micromégas: una història filosòfica*, de Voltaire (2008)

Les dues portades, amb les mínimes modificacions del segell editorial i la tipografia, de *La sega*: la primera, de l'any 2015, amb Proa; i la segona, del 2018, amb Labutxaca. Totes dues editorials formen part del Grup 62.

1.3. QUI SÓC I PER QUÈ ESCRIC

En realitat, tot –o quasi tot– forma part de la meua activitat literària. El meu interès per la biologia, per la història de l'art, la meua vocació periodística, la meua dedicació novel·lística, tot d'alguna manera s'entrellaça, i de les diferents interconnexions vaig traent un rèdit escrit. No hi ha «material» viscut que d'alguna forma no es «materialitze»: l'escriptor té alguna cosa de ferretaire, va fent un collage, ci i llà, de les experiències viscudes.

En aquests moments, estic enllestint la tercera novel·la de la trilogia dedicada a la il·lustració (precedida per les novel·les de Buffon i Goethe), i que narra els darrers anys d'un dels escriptors més significatius del Segle de les Llums. M'interessa especialment l'home, l'home indecís i contradictori, però també l'escriptor bandejat i perseguit, fins i tot una vegada mort. Aquesta implacable persecució que pateixen els lliurepensadors (que tan bé entenem els valencians), en un món caracteritzat per les foscúries i la superstició. És una novel·la que busca aprofundir en l'exili de l'intel·lectual, en la ferotge batalla diària de l'*outsider*, de l'idealista. Alhora també estic treballant en una pròxima novel·la, de característiques diferents, centrada en la ciutat de València i el meu temps.

En el camp assagístic, m'atrau particularment la natura, i la seua relació amb l'home. Els meus articles al setmanari *El Temps* (recollits en dos llibres, *Peiximinuti* i *Bestiari*), busquen fixar aquestes relacions. És una mena de glossari de la natura, empedrat de decepcions

literàries, descobertes científiques, matisacions artístiques. En aquest darrer sentit, m'interessa de manera molt especial la relació que s'estableix entre art i ciència, particularment al període del Renaixement. Aquest terreny, l'he conreat amb una sèrie d'articles, i que en un futur pròxim voldria ampliar i publicar en forma de llibre. Però al darrere hi ha, més que una motivació investigadora, una pura pretensió narradora. El que m'apassiona és l'acte, el fenomen d'escriure, i de comunicar una forma

d'entendre la vida. Es aquesta pulsó –aquesta compulsió– la que m'incita a escriure i, també, a viure.

Extret del web de [lletrA. La literatura catalana a Internet](#). Escrit pel mateix Martí Domínguez.

1.4. MARTÍ DOMÍNGUEZ ENTRE LA LITERATURA I LA NATURA

A continuació, reproduïrem una sèrie d'articles publicats a *El Temps* –i recopilats a *Peiximinuti* (1993) i *Bestiari* (2000)–, a *La Vanguardia* i *El País*, en què podem observar quines són les dèries de Martí Domínguez: la literatura i la natura. Domínguez realitza –i reivindica– la divulgació científica, la qual no ha dubtat a assenyalar com a part indestriable, igual que la narrativa, de la seua obra: així com és autor de la novel·la *El retorn de Voltaire*, també ho és de l'assaig *El somni de Lucreci*. La mostra que hem destacat obeeix a diferents motius. En primer lloc, «La cuca de la llanterna» i «La curiositat del naturalista» hi deuen la seua presència a dos fets relacionats amb la novel·la que estudiem, *La sega*: d'una banda, en un moment determinat, una lluernia fa sospitar el mestre don Arcadi que hi ha guerrillers, ja que sembla confondre-la amb una cigarreta; d'una altra, allò que mou el mestre, i que aquest intenta traspasar-li a Goriet, és la curiositat per la natura que els envolta. Tot seguit, els articles «Joan Fuster y las bestias», «Sense ciència no hi ha cultura» i «Escriptors ciència-ferits» demostren la seua passió per viure entre la literatura i la ciència, per la divulgació científica. L'últim article, «Nosaltres, els masovers», l'hem triat perquè, malgrat que es tracte d'un comentari de lectura sobre les novel·les *El guardià de les trufes*, de Fèlix Edo, i *Si ha nevat*, de Paco Esteve, hi veiem una de les temàtiques que circulen per *La sega*: el món dels masos i dels masovers.

1.4.1. «La cuca de la llanterna» (Peiximinuti, 1993)

La lluernia és un insecte (per ser exactes, un escarabat), que des de sempre ha provocat en la humanitat una fascinació extraordinària. L'espècie que viu a les nostres terres, i que pertany a la família dels lampírids, és coneguda amb el nom científic de *Nyctophila reichei*. Els individus d'aquesta família es caracteritzen pel fet que les femelles són àpteres i els mascles alats, i que les primeres es troben de dia sota les pedres. L'aspecte

allargat i sense ales d'aquestes femelles ha fet que siguen conegudes popularment amb el nom de cuques de llum, i que evidentment no se les relacione amb el mascle. Josep Carner, en el seu enginyós *Bestiari* ja assenyalava aquest fet amb la seua ironia tan característica: «El meu marit, que té ales,/ fuig de la pols i del fum;/ jo que només m'arrossego,/ en nit entrada, faig llum.» El mascle reconeix la llumeneta de la femella i gràcies a això pot localitzar-la. Carner també recordava aquest aspecte: «Si cada dia m'oblida,/ l'enlluerno cada nit;/ si no em destria de la fosca,/ faig llum i ve tot seguit.» Aquest tipus de senyal lluminós aconseguix el seu màxim apogeu en algunes contrades tropicals, on arriben a coexistir fins a nou espècies de lluernes distintes. Això fa que de nit aquests paratges s'ompliguen de distintes llums, cadascuna amb una freqüència d'ona distinta i un patró lluminós diferent, per a evitar qualsevol confusió. El mascle detecta la llum que li correspon i, infatigable volador, acudeix a la cita d'amor, enlluernat de passió. «Ah ma llum és tan lloada/ que a qualsevol de sobtat/ per una llum poderosa/ li diuen *enlluernat*».

Des de temps antic la lluernia ha provocat sentiments benèvols, i inconològicament representa el símbol de les ànimes que vaguen errants després de la mort. Emilio Salgari feia que els seus protagonistes aventurers aconseguiren fugir dels perills esgarrifosos de la nit gràcies a l'ajuda de lluernes que utilitzaven com a llanternes; i, de fet, a la Xina, aquest petit animallet apareixia com l'atribut dels estudiants pobres, ja que mitjançant la seua llum podien estudiar de nit. Tanmateix, Wenceslao Fernández Flórez contava que la lluernia havia estat condemnada per Déu, que l'havia castigada amb una llum perquè tots els dies de la seua existència contemplara la seua extraordinària lletjor. Siga com vulga, és Carner el que ironitzava més sàviament: «Però ja ningú no es paga/ del que li hagi dat el cel./ Ésser lluernia, lluernia.../ Qui pogués ésser un estel».

1.4.2. «*La curiositat del naturalista*» (*Bestiari, 2000*)

Poca gent sap que Charles Darwin va morir víctima del chagas, una malaltia que va contraure durant el viatge amb el *Beagle*. Aquesta malaltia és produïda per un protozou, de nom eloqüent, *Tripanosoma cruzi*, descobert pel metge brasiler Carlos Chagas, l'any 1909. Hi actua de transmissora una xinxa tropical (*Triatoma megista*), a l'igual que la malaltia del son, produïda pel *Tripanosoma gambiense*, és transmesa per la picada de la mosca tsé-tsé. Tot això, Darwin, el gran naturalista, no ho sabia, i des

que va contraure la malaltia, pels anys 1831-1836, fins al de la seua mort, el 1882, va sobreviure amb una salut tan precària que ja mai més no va poder tornar a viatjar.

Aquestes xinxes, popularment conegudes com vinxuques, que viuen a les cabanyes, així com en les llorigueres dels armadillos, fascinaven la curiositat de Darwin, que no s'imaginava ni de bon tros el perill que representaven. En el seu diari del *Beagle* escriu (26 de març de 1835): «A la nit, vaig experimentar un atac, i no exagere emprant aquesta paraula, de la vinxuca... És molt desagradable notar la presència d'uns insectes molls, sense ales, d'uns dos centímetres de longitud, esmunyint-se pel teu cos. Abans de xuclar són molt prims, però després es tornen redons i unflats per la sang extreta, i llavors és molt fàcil aixafar-los. Apareixen a la zona nord de Xile i Perú: a Iquique en vaig agafar un que estava quasi buit: tot i estar situat en una taula, si se li presentava un dit, estirava la trompa i decididament començava a extraure'n sang. És curiós veure el canvi que es produïa en el volum del cos de l'insecte en menys de deu minuts. Amb un àpat d'aquests l'insecte en tenia per a quatre mesos».

La curiositat del naturalista és paradigmàtica: estic segur que Darwin era el propietari del dit del qual s'alimentava plaentment la xinxa. I per una simple emanació de la desigualtat de les coses de la naturalesa, la xinxa va proporcionar al generós donant de sang una esplèndida mostra de *Tripanosoma cruzi*. Aquests tripanosomes acompanyarien el pobre Darwin la resta de la seua vida (més de cinquanta anys), produint-li greus problemes cardíacs i físics. Tot i això, l'any 1879, poc abans de la seua mort, quan les tremolors i les paràlisis li impedièren pràcticament treballar, va escriure en la seua *Autobiografia*: «Quant a mi, crec haver actuat justament seguint sense desmai i dedicant la meua vida a la ciència. No tinc cap remordiment greu, però moltes voltes he lamentat no haver fet el bé més directament als meus semblants». Darwin mai no va arribar a saber que fou el seu interès per la ciència el que li va costar primer la salut i després la vida.

1.4.3. «Joan Fuster y las bestias» (La Vanguardia, 18-I-2006)

Joan Fuster siempre interpretó la naturaleza a través de los libros. Como la mayoría de las cosas. El escritor de Sueca fue un sedentario recalcitrante; nada más ajeno a él que el excursionismo y los arrebatos románticos ante las excelencias del paisaje. Quizá tenía la naturaleza demasiado cerca –Sueca está rodeada de arrozales y junto a la Albufera de Valencia–, y en su percepción de la diversidad de la vida siempre hubo un

gesto huraño y burlón, como de viejo agricultor desengañado. En realidad, lo natural no le interesaba, o le interesaba poco: «La geología espléndida me deja indiferente», escribió en la década de los ochenta, «veo el campo como una creación del trabajo de los hombres, y me inquietan los bichos supervivientes de los insecticidas, de los “animalicidas” en general».

Por tanto, este bestiario hay que leerlo desde esa única perspectiva de espolear el juego del intelecto. Las ballenas, tigres, castores, lobos, ocas, hipopótamos, cangrejos, sepias, pulgas, moscas y demás parientes que deambulan por sus páginas, lo hacen desde el mismo apriorismo que aquellos animales, medio fantásticos, que llenaban los bestiarios medievales y renacentistas de Pierre de Beauvais, Thibaut de Champagne o Brunetto Latini. Claro que la moralidad de las fábulas es distinta, y sus máximas van impregnadas de la característica ironía fusteriana: «La naturalesa és sàvia, i de tant en tant s'equivoca», «en justa correspondència, els porcs i les anguiles són antisemites», «l'educació del gos consisteix a ensenyar-li qui és el seu amo. Com totes les educacions», «passa una balena majestuosa, i un peix diu a l'altre: –¿Qui s'ha pensat que és? ¿Goethe?».

Y, sin embargo, se echa de menos un mayor conocimiento de la naturaleza, incluso una percepción más moderna desde el punto de vista biológico. Si los bestiarios de Prudenci Bertrana, Pere Quart o Josep Carner ya son tradicionales –o digamos que siguen los pasos del bestiario medieval, que tan bien ha estudiado Xavier Bellés–, éste de Fuster no aporta mucho más a la reflexión de la vida. Es un divertimento que el propio Fuster nunca llegó a publicar, quizá por considerar que, a pesar de todo, aquellos ‘juicios’ no acababan de tener su peso. Además, algunos aforismos tienen poco que ver con las bestias, al menos con lo que popularmente entendemos por tales: «Carlemany solia gratar-se els collons molt sovint. Com tots els emperadors».

No obstante, es el embrión de lo que podría haber sido un nuevo libro de sentencias, y por tanto es sin ninguna duda una publicación muy interesante para todos los seguidores de la obra de Joan Fuster. Además el trabajo crítico de Francesc Pérez Moragón es impecable y la edición de Josep Palacios muy bella. Pero lástima que no haya más ‘zoología’ (a pesar del subtítulo tan significativo). Sin duda Joan Fuster lo habría ampliado, mejorado y pulido mucho más antes de publicarlo. Porque como ya advertía el misántropo de Sueca: «Nàixer és alarmant». Y eso también es aplicable a la vida de todo nuevo libro.

1.4.4. «Sense ciència no hi ha cultura» (El País, 11-VI-2014)

L'any 1956, l'escriptor i químic Charles Percy Snow va encunyar l'expressió «les dues cultures» («The two cultures») per a referir-se a la distància que hi havia entre els seus companys científics i els seus amics escriptors. Deia que era com la distància entre un avi i un nét: un abisme d'incomprensió, si no d'alguna cosa pitjor. De tot allò ja han passat molts anys, però aquesta realitat entre els dos mons (el científic i l'humanístic) es manté més o menys com denunciava Snow: els científics lligen poca literatura (en general, són àgrafs) i als escriptors els interessa ben poc la ciència. D'aquesta manera, els articles científics, generalment escrits en anglés, estan desproveïts de qualsevol estil literari: es presenten com un informe, al més neutre i asèptic possible. S'hi eviten els adjectius i els usos persuasius de l'idioma; és com una mena d'atestat que deixa constància notarial d'una descoberta. D'altra banda, els escriptors segueixen poc o gens l'actualitat científica, que cada vegada troben més i més incomprensible. Molts mitjans de comunicació, amb l'arribada de la crisi econòmica, van eliminar els col·laboradors que tractaven temes de ciència, que es va convertir en residual en el diari (i sovint fent servir exclusivament els continguts d'agències). Per tant, és possible que, fins i tot, l'esclatxa que denunciava Snow a la darrereria dels anys cinquanta siga a hores d'ara molt més gran i dramàtica. És cert que hi ha l'Internet, els blogs, els facebook, però quants escriptors els fan servir per a informar-se sobre ciència? Quants escriptors estan més o menys al dia de les notícies científiques? I quants científics segueixen les novetats literàries i són capaços d'opinar amb fonament sobre alguna obra d'importància publicada recentment? La realitat és molt decebedora. S'haurien d'articular més llocs de trobada, facilitar el debat entre científics i literats, promoure l'intercanvi d'idees, la col·laboració interdisciplinària i els projectes transversals. Sovint la percepció de la naturalesa humana que els escriptors mostren en les seues novel·les és del tot decimonònica, per no dir empeltada d'una psicoanàlisi barroera i periclitada (si bé és notori que Sigmund Freud fou un frau científic colossal). Al mateix temps, als científics que es posen a escriure un text assagístic o narratiu els falta amb massa freqüència una «voluntat d'estil»: confonen la divulgació de les seues idees amb un *paper* molt més llarg, i fan un text enervat i insuls, sense gens de gràcia creativa. Però és clar que hi ha excepcions, i un bon exemple n'és el recull de contes «Científics lletraferits», que avui presentarem a les 19 h, al Palau de Cerveró de València. L'investigador Salvador Macip ens parlarà de les vint-i-dos narracions arplegades, que tenen la sorprenent

característica que han estat creades per escriptors amb una formació científica. El resultat és pletòric, i mostra una riquesa temàtica i estilística molt suggeridora i brillant. Seria bo fer en un futur un experiment a l'inrevés i proposar als nostres escriptors que escrigueren un relat amb contingut científic, i veure quina imatge de la ciència projecten en les seues creacions. Siga com siga, cal animar més que mai els nostres creadors a endinsar-se en el món científic contemporani. I sobretot cal insistir, encara!, que sense ciència no hi ha cultura.

1.4.5. «*Escriptors ciència-ferits*» (El País, 17-XII-2015)

Als escriptors actuals no els interessa la ciència. Amb això no vull dir que siguem reaccionaris, o anticientífics, sinó que senten poc interès pels continguts científics. Llegeixen poques novetats de divulgació científica, segueixen poques revistes especialitzades en ciència, saben ben poc del conreu contemporani científic. Si se'ls pregunta pels descobridors de l'ADN difícilment en recordaran els noms, i molt menys et faran algun comentari sobre aquella obra de James D. Watson, tan interessant i divertida, titulada *La doble hèlix*. Ras i curt, excepte algunes honroses excepcions, els escriptors són uns ignars científics. I ho són sense espantar-se gota. Per a molts d'ells, la cultura pot prescindir de continguts científics (sobre els àtoms, l'univers, les cèl·lules, el genoma o el canvi climàtic), i bona prova de tot això és la quasi absoluta absència de continguts d'aquests tipus als suplementos culturals.

La ciència, quan hi apareix, ho fa com una concessió, com un perquè no hi ha més remei, però no hi ha una aposta clara i decidida per aquestes qüestions. Ans al contrari: encara es veu la ciència com un corpus intangible, que produeix tanta mandra com temor editorial. Tanmateix, no sempre ha estat així. El llibre de Xavier Duran *La ciència en la literatura* (Publicacions de la UB) és un bon exemple de com hi ha hagut una fèrtil i abundant simbiosi entre el món de la recerca científica i la creativitat literària. Duran ha dut a terme un pacient i exhaustiu treball de buidatge de passatges científics en obres literàries, i el resultat és vertaderament aclaparador.

Escriptors com Lucreci, Montaigne, Voltaire, Goethe, Proust, George Eliot o Thomas Mann varen ser bons lectors de ciència i varen impregnar les seues obres de novetats científiques. Amb quina habilitat parla de la medicina i de la fe en el progrés George Eliot, amb aquell encantador personatge que és el jove doctor Lydgate! I amb quina habilitat utilitza Marcel Proust les obres de Charles Darwin, per tal de dotar

d'extravagants caràcters el seu inoblidable baró de Charlus! O quina glòria per a Newton que el seu màxim popularitzador fos Voltaire!

En realitat, la ciència i la literatura han fet molt de camí juntes, fins a l'extrem que el primer gran prosista en italià —com ho advertia Italo Calvino— fou Galileu. Per això, és tan decebedora la situació actual, on són tan pocs els escriptors que tenen una visió contemporània de la ciència del seu temps. Ian McEwan és una excepció, i és molt d'agrair que en les seues obres la ciència estiga tan present (a *Solar*, a *Dissabte*, a *Amor perdurable...*). També Antonio Muñoz Molina és un selecte i constant lector de ciència, com es manifesta en la seua columna «Las dos culturas», a la revista *Muy interesante*. Però com veieu la collita és ben magra. En realitat, bona part dels escriptors actuals encara estan ancorats en una visió de l'home de caire freudià, del tot anacrònica i esbiaixada amb el seu temps científic. Cal doncs recuperar la vella tradició humanística, i retornar als textos moderns de ciència. Ser uns escriptors ciència-ferits: ço és projectar en la teua obra literària una visió completa i holística del teu temps.

1.4.6. «Nosaltres, els masovers» (El País, 28-V-2017)

«Nosaltres, els masovers, érem uns ignorants, tota la vida ho havíem estat i sempre ho vam ser». La frase és de Fèlix Edo Tena, de la seua novel·la *El guardià de les trufes* (Barcino). I certament és així: el masover (al País Valencià s'entén per masover aquell que habita el mas, siga o no propietari) no tenia una ideologia clara, vivia en el seu món, aïllat al mas i preocupat tan sols del ramat i de la propera collita de blat. Edo, en aquesta primera novel·la, recupera magistralment la vida al mas del Maestrat, el silenci de la muntanya, i la sensació dels masovers d'estar del tot inermes al davant del que puga arribar. La Guerra Civil primer, i després l'arribada dels maquis, els van destruir de colp, sense que ho acabaren d'entendre del tot. Però abans havien patit les guerres carlines, i abans d'aquestes altres episodis dramàtics, més o menys cabdals per a la seua supervivència.

Paco Esteve, en *Si ha nevat* (Bromera), una altra excel·lent novel·la de contingut rural, explica al seu torn la vida dels masovers de la serra d'Aitana, i com recollien la neu en les neveres, i com aquest cultiu del gel després era a mans d'uns pocs, que també els explotaven i s'aprofitaven del seu aïllament i de la seua ignorància. Allí foren les guerres carlines les que varen fer més maleses, però també tingueren l'embat de la Guerra Civil i després dels maquis. Així les coses, els masos es varen anar despoblant

als anys seixanta, i ara la majoria estan en ruïnes, abandonats per tots. La masoveria havia passat massa misèria, massa aïllament, massa ignorància, i tan aviat com va poder, quan la industrialització de la costa ho va permetre, va fotre el camp. La diàspora fou massiva, i l'abandonament dels masos va ser progressiu, i varen caure com fitxes de dòmino. Perquè si abans els masos, dins del seu aïllament, estaven més o menys interconnectats, en una xarxa que els permetia una mínima col·laboració, i un bri de companyia humana, amb l'inici del despoblament la situació es va fer del tot insostenible. I al final es despoblaren tots (o quasi tots).

Tant en *El guardià de les trufes* com en *Si ha nevat* hi ha una reconstrucció preciosa d'aquells dies, amb un lèxic treballat, i una autenticitat estilística vertaderament notable. Apareix el parlar eixut del masover, i el seu pensament primari, però alhora noble i elegant. I el cicle de la terra, i l'ús de les medecines del camp, de l'etnobotànica oculta. «Mai no vam saber per què hi va haver guerra ni per què es van matar els homes entre ells. La nostra ignorància ens mantenia en el treball i la misèria. I mira com hem acabat. El nostre món ha desaparegut sense adonar-nos-en», escriu Edo. Així fou, en efecte. I a hores d'ara aquell món del mas és un temps perdut per sempre.

II. ENTRANT AL MAS DEL SAÜQUER

2.1. ENTORN DE *LA SEGA*

2.1.1. *Ressenyes i estudis*

GUILLAMON, Julià (2015), «Maquis del Maestrat», *La Vanguardia*, 10-X-2015, p. 7. Disponible en línia a: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2015/10/10/pagina-7/96001349/pdf.html>. [Consulta: 7 desembre 2018].

Canvi de decorat i canvi reeixit. Després d'un seguit de novel·les culturalistes sobre grans figures de la història europea (Buffon, Goethe, Voltaire, Cézanne), Martí Domínguez ha escrit un llibre sobre el maquis, ambientat en una comarca de l'interior del País Valencià. No és una d'aquestes obres que s'han prodigat darrerament una mica per oportunisme, una mica per aprofitar la tirada de la memòria històrica, una mica per sentit de la justícia dels seus autors. No és un llibre postís, sobrer: Domínguez ha escrit una bona novel·la sobre un tema que, si no m'erro només havia tractat, en castellà, Alfons Cervera.

Recorden *Les veus del Pamano*? A *La sega* hi ha alguns dels mateixos elements: el poble aïllat, els masovers fotuts, l'escoleta rural amb el mestre represaliat. Però a diferència del best-seller de Jaume Cabré, *La sega* no és una novel·la televisiva, transcorre amb una naturalitat fantàstica, amb personatges que no són siluetes. El narrador, un nano que assisteix al gran desgavell que és per als pagesos la guerra entre els bandolers –els maquis– i la Guàrdia Civil, té una consistència incontestable i els personatges que es mouen al seu voltant (la germana compromesa amb els fugitius, la mare que ha perdut el marit, assassinat de manera arbitrària i injusta, que se la juga per acollir un xicot malferit) tenen carn i sang, i sentiments i pensaments: són persones. I també són persones els, diguem-ne, *dolents*, tot i que no és una novel·la de bons i dolents. Amb un detall n'hi ha prou per entendre-ho: Maximino Mata és un

capità de la Guàrdia Civil. Abans era militar, però va deixar la carrera i va perdre l'oportunitat de pujar en l'escalafó. I ara veu en la caça dels maquis emboscats, una oportunitat de fer mèrits, aconseguir ascensos i condecoracions. No li costa gaire matar un home. Però més o menys un cop per setmana passa per la masia, fa un bon dinar, beu un bon vi, i fa una partida de cartes. En aquell moment li fuig del cap que va matar l'amo de la casa. El llibre està ple d'aquests detalls vius, humans, realistes.

La sega és també una novel·la d'iniciació. Martí Domínguez té formació científica, a més de literària, i quan lliga les seves dues passions (observar la natura i descriure-la de manera esmolada, precisa) escriu coses que en el nostre país ningú més no és capaç d'escriure: com ara aquest parell de frases impressionants: «La por és com la pols dels pins: apareix de colp i tan fina que tot ho empesta. I una vegada l'has tastat ja no es pot fer res.». La por, com la pols dels pins! Barretada, Domínguez.

He tingut la sort de poder llegir la novel·la en proves i anar veient els comentaris que l'autor feia al corrector a propòsit dels valencianismes que hi apareixen, i puc donar fe de la sensibilitat, el criteri i el bon gust de tot plegat. Vull dir que, a més d'un llibre d'història, un retrat de personatges de primera categoria, un relat d'iniciació i una història d'acció amb rerefons moral, *La sega* és una delicada construcció de llengua i d'estil. M'ha emocionat llegir mots com *cutximandera* (*cochimerdera* en el castellà de frontera que parlaven els meus avis valencians) o allò de que «els nens parlen quan pixen les gallines» (que no pixen mai) que sempre havia sentit dir com una coerció i que aquí és una mesura de prudència enmig de tanta violència. Per molts anys.

NOPCA, Jordi (2015), «El context polític, reclam literari», *Ara. Ara llegim*, 24-X-2015, p. 51. Disponible en línia a: https://projectetraces.uab.cat/tracesbd/ara/2015/ara_a2015m10d24p51s_arallegim.pdf. [Consulta: 7 desembre 2018].

La postguerra de la Guàrdia Civil i els maquis

Fins ara, els lectors de Martí Domínguez coneixien la seva habilitat per trenar històries versemblants i atractives que tenien com a teló de fons personatges històrics de nivell. Després de la trilogia formada per *Les confidències del comte de Buffon* (3 i 4, 1997), *El secret de Goethe* (Edicions 62, 1999) i *El retorn de Voltaire* (Destino, 2007), l'autor valencià va indagar en la vida de Paul Cézanne i en va treure la novel·la *El fracassat*

(Proa, 2013). A *La sega*, però, ha canviat d'estratègia: «Aquí no hi ha cap font històrica clara –explica–. La voluntat és descriure una col·lectivitat i contar la mort indiscriminada de tanta gent sense que passés res».

La novel·la està ambientada a la zona muntanyosa del Maestrat valencià. «No he volgut posar nom al poble i fins i tot he creuat elements geogràfics, perquè la meua intenció era fer un relat literari –continua–. També hi ha una reconstrucció idiomàtica de l'època fins a un cert límit. Volia que els personatges parlessin de manera versemblant, però sense ser excessivament local». Els lectors descobriran la història d'una família de masovers que pateix per culpa del primer franquisme. «Els masovers estaven totalment aïllats. No tenien cap mena de defensa», diu l'autor, recordant que el nen protagonista –quan comença la novel·la el 1947 té 10 anys– viu la mort del pare a mans de la Guàrdia Civil. «De vegades passava que els civils de la zona, disfressats de guerrillers maquis, anaven fins als masos a demanar coses. Tant si els feien cas com si no, la Guàrdia Civil tenia carta blanca per actuar repressivament».

La crueltat humana

La tesi de Domínguez és clara: «El que va passar als masovers no van ser crims de guerra, sinó d'estat. El govern de Franco va permetre que es matés gent mitjançant el terrorisme d'estat». L'escriptor recorda que en aquells anys va arribar al Maestrat el llavors governador civil de Granada, Manuel Pizarro: «Va tenir plena llibertat per fer el que li vingués de gust». A Domínguez l'esgarrifa recordar que «en aquells paisatges tan bonics hi hagués una violència tan bèstia». Afegeix: «La naturalesa humana és molt cruel. La voluntat de sobreviure pot amb tot, et fa oblidar ràpidament els casos de mort i d'injustícia». L'inici de l'interès de l'autor per la repressió de la guerrilla maqui va començar quan el 1998 es va comprar un mas al Penyagolosa: «Mentre netejava el paller per a fer-hi obres vaig veure que hi havia, soterrat, un màuser de la Guerra Civil. En aquella zona es va matar molta gent, amb crueltat i sense donar explicacions. I no se'n parla». Quan pensa en el Maestrat, a Domínguez li vénen al cap les novel·les de Roberto Bolaño.

ARAGAY, Ignasi (2015), «La dificultat d'espaiar la tristesa», *Ara. Ara llegim*, 24-X-2015, p. 52. Disponible en línia a: https://projectetraces.uab.cat/tracesbd/ara/2015/ara_a2015m10d24p52_sarallegim.pdf. [Consulta: 7 desembre 2018].

Si algú encara té dubtes de què va significar el franquisme, de com va arruïnar el cor i les vides de tanta gent, que llegeixi aquesta magnífica novel·la. Contra el blanqueig i el revisionisme que ha envoltat i encara envolta la dictadura, llegiu *La sega* (Proa), de Martí Domínguez. Però no ho proposo com un deure pesat, sinó com un plaer. Perquè estem davant d'una obra major, que per entendre'ns podríem situar, tant pel tema com per la qualitat literària, entre *Les veus del Pamano*, de Jaume Cabré, i *Pa negre*, de l'enyorat Emili Teixidor.

La sega transcorre a la primera postguerra, als anys quaranta i principis dels cinquanta del segle XX, a l'interior de les comarques de Castelló. Els pagesos dels masos dispersos són víctimes de la lluita entre els maquis i la Guàrdia Civil. El narrador és un nen, en Goriet (de Gregori), que recorda com va anar perdent la innocència enmig d'una tragèdia familiar. Un nen espavilat a qui el capellà, don Hilari, vol convertir en mossèn i el mestre, don Arcadi –republicà desterrat i espantat–, vol que es faci mestre. El pare d'en Goriet ha estat assassinat, però ell aprèn a sobreviure com si fos «sord, mut i cec». O si voleu dir-ho en termes sociològics: a esdevenir membre perfectament passiu de la «majoria silenciosa». Aprèn la gran llició darwiniana a força de patacades: «Tot en la vida descansa en el fet de menjar i no ser menjat».

Sí, el Martí Domínguez naturalista apareix, esclar. En Goriet, un xiquet tímid, prim i espigat, és sens dubte un *alter ego* de l'autor, un amant de les bestioles, els fòssils i les plantes, i un noi amb la curiositat desperta per les paraules i les històries. És des d'aquest doble amor, amb aquesta saviesa que va de Linné al *Quixot*, i amb tota la força tràgica de la postguerra més crua, que Domínguez construeix un microcosmos de pors, d'heroïsmes inútils, de supervivència, de misèria, d'ideals envellits i d'estimació.

Els homes i dones adults del llibre, siguin guerrillers atrapats en una lluita eixorca, siguin els pagesos que veuen com el seu món s'enfonsa dia a dia, siguin els guàrdies civils obsedits en una caça a l'home que els deshumanitza, són tots víctimes de la desesperació o la ràbia. Res no sembla tenir sentit. És l'ombra allargada de la guerra que els impedeix inventar-se una felicitat. Hi ha una tristesa interior que els atrapa, una tristesa impossible d'espaiar. I en Goriet, enmig d'aquest fatalisme, va obrint els ulls i ens ho explica tot, el bé i el mal, meravellat, sense acabar d'entendre, només ell capaç de somiar un futur que és el nostre present, des del qual *La sega* ens queda lluny, molt lluny, i tanmateix ens toca de ben a prop, molt endins

PUIGDEVALL, Ponç (2015), «Valor i por», *El País. Quadern*, 29-X-2015, p. 4.
Disponible en línia a:
https://cat.elpais.com/cat/2015/10/28/cultura/1446039071_525546.html
. [Consulta: 7 desembre 2018].

Podria semblar una més de les històries secundàries que s'expliquen els personatges de *La sega* i que tenen la funció d'anar creant l'atmosfera de valor i por que recorre la novel·la, però no és casual que Martí Domínguez (Madrid, 1966) faci que el capità Maximino Mata, en una de les seves visites al mas del Saüquer, en comptes d'indagar sobre els moviments del maquis i dels seus col·laboradors, narri una anècdota viscuda al Marroc: l'única literatura que circulava en el campament era la pornogràfica, però sota una figuera s'hi solia instal·lar un sergent que llegia novel·les en francès.

A la batalla de Beni-Arús, el soldat lector lluita «d'una manera més brutal que molts soldats meus», i després de la victòria el felicita perquè la lectura no li ha debilitat l'instint de supervivència ni la bravesa. L'episodi serveix al capità Mata per exemplificar que a la guerra tothom retrocedeix als seus orígens, a la bèstia que tothom porta a dins, i que contra ella la cultura no hi té cap poder, però el fet que el sergent es digui Barea i que tingui «inquietuds literàries» estimula la memòria del lector i fa que recordi que aquesta peripècia ja l'havia llegit al segon volum de *La forja de un rebelde*, l'autobiografia en forma novel·lada sobre la rebel·lió social i la discòrdia civil escrita per Arturo Barea el 1951. No podia ser d'altra manera: a les seves novel·les Domínguez informa sempre sobre el propòsit i l'abast de la composició de les seves ficcions, i en aquest detall menor s'hi xifra l'explicació conscient del seu objectiu: com el seu model, *La sega* és una novel·la d'aprenentatge, i també una crònica de la ruralia del Maestrat durant les rebel·lions i les discòrdies de la immediata postguerra.

A *La sega*, Domínguez deixa enrere els exercicis de novel·lar els moments cabdals de les biografies de les grans personalitats de la Il·lustració –el comte de Buffon, Goethe i Voltaire–, i se centra en les tragèdies familiars que viu el fill d'uns masovers a causa de les confrontacions inacabables entre els guerrillers del maquis i la Guàrdia Civil. Narrada en primera persona, el protagonista explica de quina manera entra en conflicte amb les crues realitats de la vida a partir de l'assassinat del seu pare; com va creixent sota les múltiples experiències de la vida a la muntanya, orquestrada sobretot al voltant de dos eixos que es van alternant com una obsessió (les visites perilloses dels guerrillers per proveir-se d'abastaments i les visites encara més perilloses de la Guàrdia

Civil per descobrir pistes que els indiquin on paren); com es troba a si mateix i s'identifica amb la seva funció en el món gràcies a les lliçons de ciències naturals que rep d'un mestre d'escola represaliat per les seves idees republicanes –«Des d'aquell dia vaig veure el Pic d'una manera distinta, no com una massa geològica esquerpa i estèril, de garrotxes inaccessibles o de mala petja, sinó com una individualitat única i singular, de la qual podíem sentir-nos orgullosos»–; de quina manera, en fi, el drama esclata de la pitjor manera possible i les circumstàncies abruptes li neguen les expectatives creades segons la trajectòria seguida fins aleshores.

Al cap i a la fi, Domínguez narra una vegada més, a la seva manera, les etapes clàssiques d'un relat de formació, els somnis i les inquietuds d'un nen que esdevé de cop i volta adolescent i que canvia el lluminós paradís de la infantesa –a pesar de l'odi, la crueltat, les delacions, les tortures i els assassinats, dels sentiments primaris– per començar a la força una nova vida en un altre lloc on «tota menció al mas era rebuda amb mirades de reprovació, i amb el desig de canviar ràpidament de tema»: recordar la tragèdia i escriure-la és la forma que té el protagonista de culminar l'aprenentatge viscut aleshores.

Més enllà de les batudes de la Guàrdia Civil i dels saquejos dels guerrillers, de l'abjecció i el dolor ocasionat per les dues bandes, a *La sega* Domínguez narra minuciosament l'esdevenir-se del temps a la vida a la muntanya, però l'existència dura i miserable dels seus habitants i la seva lluita feroç per sobreviure adquireix un to de bellesa commovedora gràcies als recursos descriptius usats i creadors d'unes petites joies verbals d'una plasticitat enlluernadora.

COMAS, Eva (2015), «Martí Domínguez: “La sega és un llibre que mai m'hauria imaginat d'escriure”», *Núvol*, 6-XI-2015. Disponible en línia a: <https://www.nuvol.com/noticies/marti-dominguez-la-sega-es-un-llibre-que-mai-mhagues-imaginat-descriure/>. [Consulta: 7 desembre 2018].

L'escriptor valencià Martí Domínguez es va presentar ahir al vespre a la llibreria Laie de Barcelona amb aquell somriure gran i generós que posa sempre que ha de parlar d'alguna cosa que l'entusiasma. Els gestos i el to de veu enèrgic anaven d'acord amb aquest posat obert, entregat i sincer de qui ha creat una obra bella i ben feta, i se sorprèn a si mateix de la pròpia creació. Duia a la ment, segur, la imatge del cim de Penyagolosa, a la serralada del Maestrat, l'escenari on ha estudiat amb cura cada

planta, cada fòssil i cada au per poder aixecar l'escenari de la seva darrera novel·la, *La sega*.

En l'acte de presentació del llibre tothom semblava coincidir que aquesta obra és una sorpresa. Tot just l'estem presentant i els comercials ja en demanen una segona edició, apuntava l'editor Josep Lluch. Estem davant d'un Martí Domínguez diferent, subratllava el crític literari Àlex Broch. Però el qui, d'entre tots, semblava haver-se quedat més parat era el mateix autor que només obrir la boca va dir: «*La sega* és un llibre que mai hauria imaginat que hauria pogut escriure».

Fins ara Domínguez s'havia avesat a dibuixar amb paraules el perfil de grans pensadors i literats com Voltaire, Goethe, Buffon o Lucreci, però, de sobte, el tema de la seva prosa ha fet un gir inesperat i ha pres un rumb nou, com si l'aire s'hagués transmutat en terra: A *La sega* no sentim les grans veus sustentades per la Història; a *La sega* sentim la veu dels qui han hagut de callar durant més de setanta anys. En efecte, la novel·la tracta la repressió i la por que van haver de suportar els masovers del Maestrat en el foc creuat entre maquis i Guàrdia Civil a inicis del Franquisme. I la veu que narra aquest terror i aquesta violència és la d'un nen de tan sols deu anys, en Goriet.

«Vaig comprar un mas en un paisatge meravellós, esplèndid, a la serralada del Maestrat, a Penyagolosa, i, quan ens vam posar a netejar el mas, vam trobar enterrat en terra un màuser amb dues baionetes», explicava Martí Domínguez obrint els ulls, ben bé com si tingués el fusell al davant. L'interrogant en el cap d'un científic i d'un periodista alhora, com és ell, havia de tenir per força l'impuls d'una bomba de rellotgeria. I així va ser. La pregunta de què hi feia un màuser com aquell en el seu mas va esperonar Domínguez a anar estirant del fil i a presentar-se en els masos veïns amb uns prismàtics i moltes ganes de xerrar. D'aquesta manera, primer amb preguntes innocents, i després demanant directament per la guerra, l'autor va anar coneixent la infausta tragèdia que havien viscut en la postguerra els habitants d'aquell paratge tan bonic. «L'empatia amb els masovers em va servir per desenterrar històries terribles», explicava l'autor.

Els masovers amb els que s'entrevistava van ser també els qui li van marcar la veu del narrador de la història: «Quan jo els anava a preguntar, ells em deien que “aleshores jo era un *chicuelo*, un *zagal*” i sempre em parlaven des d'aquella edat. Em deien “jo tenia 7 anys, jo tenia 10 anys”». Per això Domínguez va optar per crear el personatge d'en Goriet que, passats els anys, recordarà els fets greus i tristos de la seva primera

adolescència. «El xiquet és eixerit, però no simpàtic», assegurava l'escriptor valencià que afegia «allí en la muntanya els caràcters són esquerps i costa molt fer-se amb ells». Així doncs, un noi no gaire expansiu però molt espavilat és el centre de la novel·la al voltant del qual es congreguen la resta de personatges: el mestre Arcadi, que s'adona de les aptituds del jove i que vol fer d'ell un futur professor, el capellà del poble, també atent a les possibilitats d'en Goriet, el metge, la mare, la germana, l'oncle i, com no, els guerrillers i els guàrdies civils.

Martí Domínguez va voler que el crític literari Àlex Broch l'acompanyés ahir en l'acte de presentació de *La Sega* perquè, entre altres coses, comparteixen un personatge: el del maqui Francesc Guàrdia. Segons van explicar tots dos, en el conte que obre el llibre *La mirada de pedra* Àlex Broch havia narrat un relat d'amor entre aquest guerriller i una noia en un altre moment de la història. «Això vol dir que aquest maqui encara està viu», assenyalava el crític, «i vés a saber si algun dels dos encara no el farem sortir en alguna altra obra».

Broch va voler ressaltar que *La sega* és «un text amb molta força». Per a ell, és la novel·la de la por, de la venjança, de la repressió. Al seu torn, la directora de la revista *Sàpiens*, Clara Pujol, es va sumar a les paraules de Broch i va recalcar que en aquest país encara hi ha molta feina a fer pel que fa a la memòria històrica: «Ningú no ha reparat mai tots aquests masovers que en un moment determinat, per salvar la vida, van haver de vendre's, malvendre's o marxar de les seves propietats i del patrimoni que havien estat construint generació rere generació».

Una capa de silenci encara cobreix bona part del passat recent. «La por encara hi és, perquè la gent no vol parlar», assegurava Martí Domínguez fent referència als masovers amb qui va conversar. La gran sorpresa, doncs, que proporciona el nou llibre d'aquest autor valencià és que aconsegueix narrar en forma de novel·la allò que els tractats d'Història no aconseguiran mai d'explicar.

GARÍ, Joan (2015), «Menjar i no ser menjat», *Ara. Ara llegim*, 21-XI-2015, p. 55. Disponible en línia a: https://projectetraces.uab.cat/tracesbd/ara/2015/ara_a2015m11d21p54s_arallegim.pdf. [Consulta: 7 desembre 2018].

Per anar de Vilafranca, al sud de la comarca castellonenca dels Ports, fins a Vistabella, a la falda del massís del Penyagolosa, s'ha de canviar de país. Un jove serpejant et fa baixar fins a la barrancada abrupta del riu Montlleó. Aquesta llera pedregosa fa precisament de frontera entre l'Aragó i el País Valencià. A la seua vora, el caminant que ha sigut pacient i ha seguit la senda marcada no tardarà a trobar-se amb l'Estrella, un llogarret abandonat on fan vida, insospitadament, el matrimoni amablement enriolat que formen Sinforosa i Martín. En el silenci mineral d'aquesta vall pètria, el caminant troba repòs i conversa. Després, reprendrà el jove: ha de tornar a assaltar la muntanya. Finalment, un llarg pla invadit pel crit glauc del blat segat el portarà fins a Vistabella, de nou en terres valencianes. Ací, en aquest rodal privilegiat, hi té el mas l'escriptor Martí Domínguez.

Estime particularment aquest territori: hi he caminat sovint, amb un quadern sota el braç. És un dels circuits, si fa no fa, que feien els maquis, a la postguerra. Boscos profunds (plens d'espècies endèmiques), muntanyes feréstegues i, enlairat amb el seu doble vessant característic, el cim del Penyagolosa, l'altura més simbòlica del País Valencià.

Domínguez coneix bé Sinforosa i Martín, que fan la vida estricta dels masovers ara que ja gairebé no en queden. Sinforosa es diu precisament un dels personatges del seu últim llibre, *La sega*, que aborda la vida terrible als masos de la zona (l'Alcalatén, el Maestrat, els Ports) en els anys de plom en què les escaramusses entre els guerrillers antifranquistes i la Guàrdia Civil acabaven sovint amb un dany col·lateral per als masovers indefensos.

La sega és un llibre bonic, resultat amb la intensitat de les coses senzilles. Per primera vegada, el seu autor abandona el món divulgador de l'alta cultura il·lustrada i desemboca en una certa voluntat *mainstream*, amb personatges parlant amb el sec però vivaç català local (una parla de frontera). També el punt de vista és diferent: ara el narrador ja no observa els seus voltants amb ulls d'expert naturalista, sinó a través de la màscara d'un infant, Goriet, el fill d'un masover assassinat per la Guàrdia Civil. L'empatia amb el lector augmenta.

Una història que no pot acabar bé

No hi falta, això sí, la figura del mestre exiliat a la seua aula suspecta, Don Arcadi. Ell és qui ensenya a Goriet a col·leccionar fòssils i estimar els tresors de la natura. Perquè tot allò, les muntanyes, els abismes prodigiosos, les balmes i els caminois perduts en el

bosc, són el solatge d'una mar, l'oceà que ho va inundar completament milions d'anys enrere. I el mestre ensenya, com qui diu, que també les passions dels hòmens es fan dures dins els seus pits en temps de tribulacions, i han de ser desenterrades i avaluades per mans expertes. I, per damunt de tot, la gran llició de la natura, la màxima aspiració de tot el que és viu: «Menjar i no ser menjat».

Aquest llibre acaba malament perquè la història dels masovers és la crònica d'una mort anunciada. Entre dos focs, van rebre les conseqüències d'unes hostilitats que de vegades no comprenien, però fins i tot quan va arribar la pau això només els va ser una pobra treva. Lentament, a l'embat de la modernitat desfermada, els masos i les aldees han anat despoblant-se. A l'Estrella, fa trenta anys que no hi viu ningú, excepte Sinforosa i Martín. Dos octogenaris fermes com roures, dos Robinsons aïllats del món que només reben visites ocasionals i són testimonis d'un món que ja s'acaba. La dalla, indecorosament implacable, no ha parat mai de segar.

CAPDEVILA, Jordi (2015), «La torna salvatge de la Guerra Civil», *Avui Cultura*, 29-XI-2015, p. 50. Disponible en línia a: https://projectetraces.uab.cat/tracesbd/avui/2015/avui_a2015m11d29p12scultura.pdf. [Consulta: 7 desembre 2018].

Quan he llegit *La sega* he rebut un sotrac emocional com quan tenia 20 anys. El mateix estremiment dolorós que als anys 60 del segle passat vaig viure al Museu del Prado de Madrid davant la col·lecció d'aiguaforts de Goya *Desastres de guerra*. Vaig entrar immaculat a la sala, amb un esperit adolescent encara plaent i ingenu, fruit de la vida pacífica en un poble mig aïllat, i em vaig afrontar a unes escenes tan esgarrifoses que em van canviar la visió de la vida. Tota la malesa humana que van reflectir en la meua ànima els quadres del gran artista aragonès i que van marcar per sempre el meu pacifisme vital, m'ha sobrevingut ara amb la lectura d'una obra d'art narrativa que reflecteix els desastres de la postguerra civil espanyola. El dolor físic i mental a l'extrem, la tortura esborronadora en estat pur.

La sega narra la història de violència que es va viure en les comarques del Maestrat valencià del 1947 al 1950 quan un petit grup de maquis es van instal·lar en aquesta zona i el govern franquista va enviar un gran reforç de guàrdies civils amb comandament militar per enfrontar-s'hi.

Mai no se sabrà qui va atacar i matar primer, però de cop i volta es va desencadenar una esbojarrada violència que va omplir de sang i odi aquelles muntanyes. I cada acció assassina generava una venjança creixent. Les forces repressives estatals, amb el suport d'un sometent i un carlí que havien guanyat la guerra i encara reclamaven més repressió, eren una màquina depravadora. I els guerrillers també van arribar amb força anímica per combatre la Guàrdia Civil amb vehemència, ja que tenien el convenciment que els aliats d'Europa es carregarien el franquisme.

D'aquest enfrontament els que van rebre de valent van ser els masovers i la població civil que es trobaven entre els dos focs. Al matí es presentaven els guàrdies civils a les cases de pagès i s'hi quedaven a dinar i a fer preguntes comprometedores. Al vespre hi arribaven els guerrillers i exigien aliments per poder continuar la lluita i demanaven col·laboració per fer atemptats. A tots els havien de servir menjar i delació si volien conservar la vida. Quan en aquest foc encreuat primerenc hi penetren les ferides de la Guerra Civil, ben vives encara, s'inicia una lluita soterrada de denúncies i delacions que accelera el procés de tortures i desapareguts que espaordeixen tota la comarca. Qualsevol podia assenyalar amb el dit el veí que no saludava o el que havia lluitat amb la República i començava una tanda d'interrogatoris en què sortien a la llum altres ciutadans. Un crim d'Estat basat en la llei de fugues franquista que va deixar desenes de víctimes innocents. «Com més morts, millor i més de pressa ascendirem», és el lema i consigna del cap de la Guàrdia Civil als seus homes. De la mateixa manera que els guerrillers tampoc no tenien gaire consideració si sospitaven que un masover havia donat alguna pista sobre el seu pas. Traïcions, venjances i delacions del passat recent arrodoneixen el relat.

Narrat per un nen de deu anys

Aquest escenari paorós està narrat amb la simplicitat d'un nen de deu anys, que pateix directament la tragèdia al seu entorn, i va plasmant amb una prosa senzilla i directa tot el que veu i escolta. La crueltat dels fets li avança l'adolescència i li permet intentar comprendre la inhumanitat adulta. Al voltant de tant dolor, sap explicar amb tota mena de detalls la bondat que hi ha al seu entorn, començant pel paisatge i ambient rural que l'envolta i adora per la bellesa captivadora. La relació amb el seu mestre, don Arcadi, és el contrapunt idoni per contrarestar la barbàrie humana que l'envolta. Ell obrirà al noi el camí del saber i ampliar coneixements com el millor tresor humà. I bé que ho aprofita per exercitar-se en el món de la poesia com a eina bàsica de salvació.

La maduresa accelerada li permet al narrador incloure, entre tanta tristesa, por i dolor, prou accions i reflexions positives. Així a la novel·la també hi sobresurten històries d'amor, d'amistat profunda, de generositat, de solidaritat salvadora i enllaços familiars arrelats, amb algunes esquerdes venjatives. Uns contrapunts que deixen l'ànim del lector equilibrat, fins i tot diria reconfortat, amb coratge suficient per afrontar tanta vilesa acumulada.

Darrere d'aquest equilibri anímic hi trobem un escriptor que ja és un referent de la literatura catalana. Martí Domínguez (Madrid, 1966) va mostrar la seva sapiència en l'art narratiu amb una trilogia novel·lada sobre personatges universals com el comte de Buffon, Goethe i Voltaire, que va ser premiada i ben rebuda per la crítica.

En la veu narrativa de *La sega* hi trobem ara una simbiosi total entre l'atmosfera que asfixiava aquelles contrades i el desig latent de fondre per sempre tots els aires de la violència. Una versemblança tant en l'exposició dels fets com en la descripció dels seus personatges. Uns protagonistes que queden perfectament retratats pel que pensen i diuen, especialment com ho diuen. La parla dialectal d'aleshores, que sembla que hauria de fer més difícil la lectura, dóna un ritme gairebé musical a la narració que t'introdueix més profundament en la realitat de les situacions que explica. Les traces artístiques de dolor i esperança que Goya va deixar plasmades als seus dibuixos es troben en un relat que s'ha de llegir per comprendre en el seu abast global la tragèdia de la Guerra Civil. En aquest cas, la torna sagnant i repressiva que va comportar la postguerra.

SAFONT, Elvira (2016), «La sega, de Martí Domínguez», *Arxiu de Vistabella del Maestrat*, 21-XII-2015. Disponible en línia a: <https://vistabellaarxiuunicipal.com/2015/12/21/la-sega-de-marti-dominguez/>. [Consulta: 7 desembre 2018].

Gràcies Martí.

Per donar-nos als masovers la veu que mai no vam tindre.

Per fer etern un paisatge de pataques i blat.

Per ser valent, i dir clar i ras que la nostra vida no valia res.

Per fer la justícia de publicar el nostre patiment.

Per entendre els valors impagables del nostre món, i convertir-los en poesia.

Gràcies Martí del mas de Pep del tio Solanes del Pla Amunt de Vistabella de Maestrat.

Per ser un dels nostres.

Perquè un és de tants llocs com li caben al cor.

No teniu opció, heu de llegir *La sega*: una novel·la necessària i vital, magnífica i valenta. Recomanada per veus de prestigi ha venut la seua primera edició en només un mes!

L'escriptor, periodista i científic Martí Domínguez ha recreat les històries de maquis i guàrdies civils que hem sentit explicar a mitja veu els que som de Vistabella del Maestrat. A mi només m'agradava escoltar les que acabaven bé, com aquell 12 d'octubre –festa de la guàrdia civil– quan els maquis van serrar, amb un tronçador, quatre postes de la línia elèctrica que baixava d'El Puerto, i van deixar el poble sense llum i sense festa.

Però *La sega* és més que això: la nostra toponímia, la nostra neu, els nostres desapareguts, les nostres muntanyes i els nostres camins seran per sempre part de la literatura perquè han ajudat a dibuixar un món –ara ens coneixerà molta gent– que defense la dignitat dels nostres masovers. La nostra.

GIL, Marta (2016), «*La sega*, de Martí Domínguez», *nosaltresllegim.cat*, 4-I-2016. Disponible en línia a: <http://www.nosaltresllegim.cat/2016/la-sega-de-marti-dominguez/>. [Consulta: 7 desembre 2018].

La sega podria ben bé ser el manuscrit de les històries que molts de *nosaltres* podíem escoltar dels nostres avis a qui els va tocar viure un dels períodes més foscos de la nostra història. De petita, sentia a la gent gran frases de l'estil «si haguessis passat una guerra...» però fins passats uns quants anys no vaig arribar a entendre-les del tot. Amb el temps, no és que sàpiga gaire millor què devien de sentir, quines pors devien de tenir o què vol dir haver de compartir taula amb algú que t'ha fet tant de mal que penses en matar-lo, però veure el que passa a certes zones del món i llegir molt ajuda una mica més a comprendre-ho. Martí Domínguez contribueix a la causa dibuixant la història d'una família de masovers del Maestrat que es veu en mig de dos bàndols en guerra, els nacionals i els republicans.

Domínguez dóna veu a en Goriet, el fill mitjà d'una família de masovers que han vist com el seu pare Zacarias era mort en mans de la Guàrdia Civil, poc després de ser detingut i en el camí cap a la ciutat, amb l'excusa que intentava fugir. Coneixem i hem llegit mil històries com aquestes, hi ha milers de famílies que a dia d'avui encara intenten trobar els cossos dels familiars que van desaparèixer durant la Guerra Civil, d'un bàndol i de l'altre, perquè de fer mal molt pocs dels dirigents, militars o guerrillers podrien viure amb la consciència tranquil·la. En Goriet, la seva mare Bela i les seves germanes Teresa i Ampariues, han de viure amb la pena de l'assassinat impune del pare en mans del capità de la guàrdia civil Maximino Mata, a qui es veuen forçats a rebre i servir a taula al mas cada cop que surt de patrulla. Però no només això: en una guerra hi ha dos contrincants i al Maestrat el maquis hi estava present, amb guerrillers amagats a les muntanyes i això volia dir que tot i tothom era sospitós de ser simpàtic d'un costat o de l'altre, el que significava viure en un estat d'alerta permanent per la desconfiança i la por de ser acusats d'ajudar el bàndol contrari.

En aquest context, la Teresa, la germana gran d'en Goriet, inicia una relació amb un dels guerrillers dels contorns, un a qui anomenen Ferroviari. La Teresa, moguda pels sentiments d'odi que li causa la mort del pare entra en un joc perillós, no només per ella, si no també pels que l'envolten que contínuament hauran de vigilar el que fan i deixen de fer.

Martí Domínguez construeix, al voltant d'en Goriet i la seva família un entramat de personatges que ens ajudaran a conèixer una mica més el conflicte. Així, és interessant la figura dels maquis que s'amaguen al mas –el Matemàtic o el Francès–, que ens donen una visió més idealista i fora muralla de la guerra. A ressaltar també la figura de don Arcadi, el mestre de l'escola o del tio Miquel i, evidentment, la del capità Maximino Mata o d'alguns dels soldats que l'acompanyen. Tots ells moguts per uns sentiments i unes idees que retraten amb detall els fets, tots ells models que segurament es podrien trobar a qualsevol part del país.

BROCH, Àlex (2015-2016), «L'exercici de la raó. La narrativa de Martí Domínguez», *L'Espill*, 51, p. 68-75. Disponible en línia a: <https://www.uv.es/lespill/articles/broch51.pdf>. [Consulta: 7 desembre 2018].

La dècada il·lustrada (1997-2007)

Com ha estat assenyalat, la publicació de *La sega* (Proa, 2015) per Martí Domínguez significa un canvi o innovació important dins de la seva obra narrativa. Fins ara havia construït un cicle narratiu de relleu intel·lectual per tot el que significa de recerca i descripció de paràmetres de pensament i actituds personals i humanes del món de la Il·lustració, el segle XVIII i inicis del XIX europeu. Els noms escollits, Buffon, Goethe i Voltaire, no són accidentals i responen a propostes i interrogacions ben concretes que tant ajuden a interpretar una època com les transformacions, actituds i els canvis ideològics interiors de personalitats senyeres que són punts de referència i motor del canvi d'una part del procés històric.

A *Les confidències del comte de Buffon*, premi Andròmina 1997 (Tres i Quatre, 1998), utilitzant la forma de dicció autobiogràfica, l'autor imagina i construeix el pensament interior i la biografia externa de l'eminent naturalista francès Georges-Louis Leclerc (1707-1788), comte de Buffon, autor d'una impressionant *Histoire naturelle* de quaranta-quatre volums. En el primer sentit és una novel·la d'iniciació perquè assistim a la construcció intel·lectual del personatge que, en ser un naturalista i un científic, permet conèixer els valors i interessos sobre els quals fonamenta el seu pensament. Estem en el segle XVIII i, per tant, fonamentar el progrés sobre la raó científica de la mà de l'experimentació i l'empirisme és la gran herència del segle. I Buffon, com a naturalista, prepara el terreny, sense ser-ho ell, a l'evolucionisme darwinià del XIX. Quant a la biografia externa Buffon es converteix en un excel·lent testimoni de la seva època i descobrim a través seu, de les seves relacions, coneixements i amistats (i també enemistats), els personatges, alguns dels principals personatges, com Voltaire, Rousseau, Diderot, Montesquieu, que millor l'expliquen, almenys el que fou la Il·lustració i què representà a la França del segle XVIII. Com un mirall, aquests personatges reflecteixen el seu pensament i la seva actitud que, progressivament, van configurant l'ideari de la Il·lustració.

Amb *El secret de Goethe*, premi Prudenci Bertrana 1999 (Edicions 62, 1999), Martí Domínguez s'endinsa en una de les personalitats centrals del canvi de segle, XVIII-XIX, i de la cultura alemanya. Si la forma del llibre anterior era una ficció autobiogràfica ara hem de parlar d'unes memòries o una biografia contrapuntejada on un pintor alemany, J. H. W. Tischbein, l'autor del famós quadre de Goethe amb barret d'ala ampla i rodona, que il·lustra la coberta del llibre, ens narra i presenta la seva

relació d'amistat amb un Goethe jove i ens ajuda a descobrir, en l'opinió i descripció de Tischbein, aspectes claus del personatge. L'eix d'aquest coneixement gira entorn del famós viatge de Goethe a Itàlia a la recerca dels valors clàssics de l'art. És un Goethe encara jove immers en un debat interior on els valors de la Il·lustració, el classicisme i el romanticisme –la seva relació amb Carlota von Stein alimenta i subjau en el seu famós llibre sobre Werther, primer referent important de la novel·la romàntica– són vius en un personatge obert, sempre obert, al coneixement i al saber, i que fan de Goethe la personalitat, avui en diríem global, que va arribar a ser. I entre aquests coneixements no poden mancar els científics, els que fan referència al naturalisme i a la botànica que configuren, també, l'interès de l'autor, Martí Domínguez, en tota l'obra del qual sempre es percep una clara defensa del conreu de la cultura i la ciència com a salvació i regeneració de la condició humana. A la darrera part de la novel·la, després d'un gran distanciament per biografies allunyades, retrobem en les memòries de Tischbein un Goethe que ja no és aquell jove dels primers anys, sinó el gran escriptor de la darrera etapa a Weimar. Aquell que honora tota la seva biografia i obra. En tot moment, també, Goethe intervé de manera activa i a través de les relacions o cercles intel·lectuals i artístics en què participa de les idees i els debats estètics que configuren el seu temps històric.

La tercera novel·la que, a hores d'ara, tanca aquesta trilogia sobre la Il·lustració francesa i la cultura alemanya del canvi de segle és *El retorn de Voltaire*, amb la qual va guanyar el premi Josep Pla 2007 (Destino, 2007). En aquesta novel·la biogràfica, l'autor se centra en una etapa molt concreta de Voltaire –com farà en la següent, centrada en Paul Cézanne– que queda explícita ja en el títol. No són, les dedicades a Voltaire i Cézanne, novel·les de biografies àmplies sinó que focalitzen un moment concret per remarcar un aspecte que mou l'interès de l'autor o determina un eix significatiu d'aquesta biografia. Voltaire (1694-1778) va viure diversos conflictes de relació amb la monarquia i personatges de la cort que l'obligaren a diversos exilis. L'ideològicament més interessant i productiu és el període anglès del qual retorna l'any 1729 amb una visió del parlamentarisme britànic que influirà directament en les seves idees polítiques contra l'absolutisme i a favor d'un liberalisme que eclosionarà a finals de segle amb la Revolució Francesa. Poc abans de morir, amb vuitanta quatre anys, al febrer de 1778 retorna a París, després de trenta anys d'haver-ne marxat i haver-se instal·lat a Prússia, on fou conseller literari del rei (1750-1753), o a Suïssa. El 1758 s'instal·là a Ferney, en la zona fronterera amb Suïssa. És el moment de màxima

afirmació i activitat en la defensa de les seves idees crítiques que s'articulen en el seu *Dictionnaire philosophique* (1764), síntesi de tot el seu pensament a favor de la raó i contra l'obscurantisme religiós. *El retorn de Voltaire* és un balanç de vida. El balanç d'un lliurepensador crític amb les idees religioses i el fanatisme que immobilitzen el progrés de les idees. Voltaire, que havia estat present en les dues anteriors novel·les de Domínguez d'una manera més tangencial, reprèn en aquesta la centralitat narrativa. Aquest retrobament de París al final de la vida és com el retorn d'un exili interior. Crític amb el poder i allunyat del poder, no ha pogut viure el reconeixement social que la seva obra mereix. Quan retorna a París el retroba, però mor pocs mesos després. La defensa d'unes idees a contracorrent, que amb tot acabaran per consolidar-se, marquen i determinen, però, la seva vida. *El retorn de Voltaire* ens situa en aquest darrer moment de la seva biografia. Un Voltaire anteriorment perseguit, però coherent amb la força de les seves idees, conscient del reconeixement i l'èxit però sense possibilitat, per raons biogràfiques, de viure'l a temps. Guanya però fa tard.

Una declaració de principis

Cinc anys després de la dècada il·lustrada (1997-2007), Martí Domínguez retorna a la pràctica de la novel·la biogràfica centrada, aquest cop, en el pintor Paul Cézanne (1839-1906), amb la publicació d'*El fracassat* (Proa, 2013). Si la Il·lustració i la raó són els fonaments històrics de la modernitat històrica, la nova via que inicia Domínguez, en capbussar-se en la biografia de Cézanne, es pot explicar per l'interès per un nom i una obra fonamental del que serà la modernitat pictòrica del XX. Recordem que Picasso el va considerar «el pare de tots nosaltres». També, com amb Voltaire, el focus biogràfic il·lumina pocs anys de la vida del pintor al llarg de la dècada dels setanta del segle XIX. És encara un Cézanne primerenc i la novel·la ens descriu l'estret lligam d'amistat i suport entre Camille Pissarro i Cézanne. Aquesta amistat és fonamental i fa que, seguint Pissarro, Cézanne deixi París i s'instal·li a Auvers-sur-Oise, un llogaret a vint quilòmetres de la capital francesa, que donarà natura i color a la seva pintura. Però seguint la manera de les seves novel·les anteriors cap personatge viu aïllat de la seva problemàtica, del seu temps i del seu entorn i context. Les relacions d'amistat o enemistat, els cercles on participen o es mouen, els debats en què participen i prenen part, il·lumina una part significativa del personatge i el seu encaix dins la història. Buffon, entre les diverses escoles científiques del XVIII; Goethe, a cavall de raó i passió (Il·lustració i romanticisme); Voltaire, l'afirmació del lliurepensador contra

l'absolutisme i el fanatisme religiós. Científics, escriptors i pensadors, literatura i ciència, enllaçats en la dinàmica de cada nom i novel·la. Ara amb Cézanne, com abans amb els literats Goethe i Voltaire, el tema i la problemàtica que viu el personatge és el seu posicionament i actitud davant el fet artístic i creador, en aquest cas la pintura. *El fracassat*, antítesi –el títol– de la consideració de Cézanne dins la història de la pintura, mostra els anys en què el pintor, com impressionista que fou, escull la seva llibertat, i, per tant, la seva extrema solitud, per fer l'obra pictòrica que ell creu que ha de fer, que necessita i vol fer. Sabent que va contra els cànons de l'acadèmia i la pintura oficial. Per això fou menyspreat i menystingut. Per tant, en darrer terme, Domínguez ens està presentant el conflicte d'una elecció, la decisió que trenca el teixit de la costura oficialment reconeguda tot sabent el preu que caldrà pagar. Si Voltaire era llibertat i raó, Cézanne és llibertat i creació. Probablement un acte d'afirmació i tota una declaració de principis ètics i estètics. Al capdavall, una definició, també, i per part de l'autor, d'una obra, la seva, en marxa i en procés d'execució.

La sega. La novel·la de la por, la violència i la repressió franquista

La sega (Proa, 2015), la darrera novel·la publicada per Martí Domínguez, representa, també en relació amb les altres, un salt temporal important que ens situa a meitat del segle XX en terres del Maestrat castellonenc. Una novel·la substancialment diferent de les anteriors tot i que amb clars lligams, quant a interessos del personatge central, amb la personalitat de Martí Domínguez. Una novel·la sorpresa per al seu autor, que no tenia ni estava en previsió d'escriptura si no hagués estat que una trobada fortuïta d'un objecte determinat planteja un què i un com que obliga i porta a la necessitat de trobar una resposta. O una possible interpretació. Domínguez ho ha explicat. Naturalista com és i amb voluntat de trepitjar un terreny i una natura de descoberta i recerca, va comprar un mas prop del Penyagolosa. En fer obres va trobar un màuser de la guerra civil i dues baionetes amagades a la pallissa del mas. Aquesta troballa i el com i perquè eren amagades allà és l'inici de tot. Vinculat, també, a grups de treball sobre la memòria històrica de Castelló, el camp semblava adobat perquè, després de la seva investigació sobre el terreny, amb la descoberta de fets, situacions i personatges reals –com el malèfic capità de la guàrdia civil Maximino Mata–, Martí Domínguez hagi construït una important i imprescindible novel·la sobre la repressió franquista que, ahora, també és una gran aportació a la memòria històrica d'aquest país. Una novel·la, *La sega*, que al costat de *Les veus del Pamano* de Jaume Cabré o *Pa negre* d'Emili

Teixidor, constitueix una trilogia de referència obligada dels foscos i repressius anys de la postguerra, lluny de les grans ciutats, en l'àmbit rural i a l'interior del país o països.

Sobreviure a la repressió

La dada objectiva i freda que ens dóna la història, que podem llegir quan llegim història, pren aquí la força, virulència i emotivitat que permet la literatura quan utilitza el llenguatge per descriure els fets, les emotivitats i la psicologia dels personatges. En darrer terme, quan subjectivitza la història, quan la humanitza i posa noms i cognoms a cada personatge que viu davant nostre el que l'autor ens descriu i presenta. Dir, com dic, que *La sega* és la novel·la de la por, la violència i la repressió franquista només té un abast informatiu i no pot donar mesura de l'impacte i potencialitat de cada paraula si no llegim el que el text diu, com ho diu, i la novel·la explica.

La sega mostra l'acció repressiva de la guàrdia civil contra els maquis, sempre considerats com a bandolers, que actuaven en terres del Maestrat i, alhora i de manera molt principal, contra tots aquells masovers que podien ajudar els maquis que arribaven als seus masos en busca de menjar o ajuda. Neutralitzar i impedir aquesta ajuda era tallar-los la capacitat de supervivència. Per això, tan enemics de la guàrdia civil eren els maquis com els masovers. Trobar un masover «col·laboracionista» era la seva sentència de mort. Una mort amb revenja per aterrir els altres masovers. Fins i tot la guàrdia civil podia organitzar una contrapartida i vestir-se de maquis per enganyar els masovers. Si rebien el seu ajut, al matí següent eren homes morts. Així, els masovers, entre dos focs, sobreviuen instal·lats en la por i la incertesa. La por a la tortura de la guàrdia civil i a una falsa denúncia o una denúncia intencionada. Situacions que encenen les passions més insospitades o les venjances més primàries. Es viu amb una clara consciència de la fragilitat de la vida, sotmesa a forces i decisions que no es poden controlar: «Res no semblava tindre massa sentit i les nostres vides no valien res» (p. 190). Víctimes d'un joc creuat en el qual es pot o no prendre partit –hi ha qui ho fa–, però que sempre voreja el límit de la vida i la supervivència. És la violència ideològica i repressiva contra el viure quotidià. També les conseqüències d'aquestes accions que deixen preveure l'enfonsament i destrucció d'un món que s'acaba –els masos abandonats avui al Maestrat és el millor testimoni d'aquest final–, que és el que ens explica Goriet, la veu narradora del relat.

Goriet (Gregori) i la seva família, pare, mare, els germans, com Teresa, o el tio Miquelo, són l'eix sobre el qual giren els principals fets de la narració, bona part dels quals també

se centralitzen en el seu mas (anomenat *el Saiüquer*), amb la visita periòdica, continuada i de control de la patrulla de la guàrdia civil comandada pel tenebrós capità Maximino Mata. Presència que queda contrapuntejada per la dels maquis, com Ferroviari, també un sinistre personatge amb una cabdal importància narrativa, Joanet, cap dels maquis, o Francesc Guàrdia, dit *el Matemàtic*,¹ que durant quasi dos mesos és acollit i amagat al mas i que, per la seva noblesa i generositat, dignifica i exemplifica l'acció dels maquis. Tot un entramat de relacions que es lliguen amb vilatans del poble entre els quals, i també amb gran significació, hi ha el mestre, don Arcadi.

Goriet és la veu narradora i testimoni dels fets. Una veu que, segons el temps de la narració, anys 1947-1949, se situa entre els seus 10 i 13 anys. Però, a més, i per la seva edat, no solament Goriet ens descriu el seu món familiar, la vida al mas i totes les circumstàncies que l'envolten sinó també la seva descoberta, interès i iniciació com a futur naturalista. Domínguez no confirma que Goriet sigui un *alter ego* seu, les biografies són ben diferents, però sens dubte, potser en una operació contrària, totes les descobertes i coneixements del naturalista Domínguez per les terres del Maestrat ens arriben a través de la veu del nen Goriet. Així, per una banda, ciència i literatura o, millor, natura i literatura segueixen configurant un eix important de la narrativa de Martí Domínguez i, per l'altra, i en aquest cas molt important, *La sega* ja no és solament un exercici literari sinó també una clara manifestació de recerca lèxica, capacitat expressiva i riquesa lingüística. És la llengua d'un naturalista per descriure un àmbit rural. Dificilment aquesta llengua la podríem trobar en un altre narrador que no tingués el procés de formació i professió de l'autor.

Construcció formal i final obert

Dividida en tres parts que segueixen el cicle agrari –sembla, sega i batuda–, la novel·la s'inicia narrant uns fets (La sembra. I) d'una violència esfereïdora, com és la venjança de Ferroviari bé per amor o per salvar Teresa, per la seva mala consciència de delator de masovers amics o bé per protegir la seva vida atès que ja s'havien acabat les possibles delacions. O, potser, podríem pensar, per tots tres motius i causes? Segueix un llarg

¹ Val a dir que Francesc Guàrdia és un personatge literari que Martí Domínguez reprèn de forma fidel, la seva personalitat i la seva història, del conte «La noia d'Alòs» del meu llibre de narracions *La mirada de pedra* (Proa, 2013). Podem dir, doncs, que, a partir de *La sega*, Martí Domínguez i qui signa compartim personatge literari. I crec que puc dir que n'asseguem la continuïtat

flashback dels tres anys esmentats, 1947-1949 (de La sembra. II a La batuda. VII), que ens explica el com i el perquè s'arriba a l'acció de Ferroviari en el primer capítol del llibre. Tancat el *flashback* es retorna al present narratiu, per cloure la novel·la (La batuda, capítols VIII i IX) amb les conseqüències que es van produint com a efecte de l'acció de Ferroviari. Unes conseqüències de mort, repressió i empresonament sobre la família i que són la fi del món personal de Goriet i la incertesa de saber si, finalment, ell podrà estudiar i esdevenir el naturalista que volia ser.

Però a aquesta incertesa cal afegir que no és un final tancat sinó del tot obert perquè hi plana el dubte de l'honorabilitat del tio Miquelo, un personatge bo i clau en la vida de la família de Goriet, el suport que havien necessitat i sempre havien trobat i tingut. Un dubte que introdueix el malànima del capità Mata com a darrera mostra de la seva ignomínia i perversitat. En una circumstància de vida on res és el que sembla i la delació pot estar oculta sota l'aparença de l'honorabilitat, poder arribar a dubtar del bé, del que és, ha estat o pot ser positiu en la vida de les persones és destruir, justament, tots els valors que permeten creure en la vida. És com la destrucció final que acaba amb tota consciència de valor. És el desengany de la possibilitat de qualsevol fe en la condició humana. Si la personificació i identificació del bé és la representació del mal real, el bé no és possible. I si no ho és, perquè és una clara instrumentalització del mal, cap valor humà té sentit. És l'herència que el capità Mata deixa o vol deixar a Goriet i la seva família. Amb tot, les paraules de Ferroviari a la pàgina 19, en parlar del tio Miquelo, en descriure el que sap d'ell, els coneixements i desconeixements que té, sembla contradir aquesta possibilitat. També Goriet a la darrera frase del llibre ho creu. Però el mal del dubte ha estat creat sense cap prova fefaent que ho pugui contradir ni demostrar el contrari. Com diu Goriet és «la darrera vilesa del capità Maximino Mata».

Ho hem dit anteriorment. *La sega* és un llibre i una novel·la d'alta qualitat literària, la qual cosa la justifica com a novel·la, i d'una alta exemplaritat i interès per comprendre i conèixer millor els condicionants, comportament i efectes de la repressió franquista a la postguerra en la seva lluita contra els maquis i la població civil. En aquells anys i en aquelles circumstàncies, matar un maqui o un considerat traïdor era la millor raó, justificació i motiu per pujar en l'escalafó del cos de la guàrdia civil o militar (pp. 160-161). I si la víctima era innocent, tenia poca importància. Només la víctima ho sabia. Per als repressors era un obligat acte de justícia contra qui havia «col·laborat amb la

subversió» o, com algú encara podria dir avui, una aplicació del «necesario imperio de la ley».

TODÓ, Joan (2016), «El baf de l'alè al mirall», *L'Avenç*, 420, p. 61.

En un passatge d'*El Regne*, Emmanuel Carrère cita un extens fragment dels quaderns de notes per a *Memòries d'Adrià* de Marguerite Yourcenar i s'atura en una imatge: «Prohibir-se les ombres projectades; no permetre que el baf d'un alè s'estengui sobre l'argent viu del mirall». Carrère creu que això, l'ombra projectada, no es pot evitar: que «sempre es veuran els trucs per mitjà dels quals se la intenta esborrar i que per tant val més acceptar-la i posar-la en escena.» És el que ell fa: parlar de la seva cangur, de Philip K. Dick o de webs pornogràfiques, contra el sistema de Yourcenar: esborrar-se.

Martí Domínguez ha estat sempre d'aquesta escola: en la seva trilogia sobre la il·lustració (Buffon, Goethe, Voltaire) o en *El fracassat*, sobre Cézanne, l'autor desapareixia, cedint l'espai a protagonistes il·lustres. A *La sega*, el seu llibre més recent, no funciona, en aparença, d'una manera diferent: tot arrenca del contacte de Domínguez amb el Maestrat, amb la zona al voltant del Penyagolosa, de les converses amb la gent d'allà, però sobre el paper tot això s'esvaeix per deixar pas a la crònica de la vida d'un xiquet, Gregori Solsona, entre 1947 i 1950. Tres anys, recordats des de la distància, durant els quals Goriet passa pel tràngol de la mort del seu pare, assisteix a l'enamorament entre la seva germana Teresa i un guerriller del maquis anomenat Ferroviari, i contempla l'agonia del món rural del nord del País Valencià.

És, doncs, el mateix trajecte ja recorregut des d'*El espíritu de la colmena* fins a *Pa negre*. Goriet comença perdent el pare: tota la seva peripècia podria entendre's com un intent de trobar una figura paterna suplent. El mestre d'escola Don Arcadi, el guerriller Matemàtic, el capità de la guàrdia civil Maximino Mata i l'apotecari Manuel Montferrer incideixen o intenten incidir, al llarg de la novel·la, en el seu camí. El més important de tots ells serà Don Arcadi, que anima el xiquet a explorar el seu entorn, a buscar fòssils, a observar el món natural.

En els passatges més vius de la novel·la, el protagonista observa el pas de les estacions, descobreix el nom de plantes i animals, estudia els costums dels insectes. Tot plegat va des de la frase: «Aquell mestre ens volia fer entendre que hi havia una altra manera de mirar aquelles muntanyes» fins a la que diu: «Des d'aquell dia vaig veure el Pic d'una

manera distinta». I, en més d'un moment, retrobem l'alè d'aquella lectura deliciosa que era *Bestiari*, el recull d'articles sobre ciència de Martí Domínguez.

Vora això va desfilant el triangle amorós entre Teresa, Ferroviari i el guàrdia civil Pelut, i tot l'enfilall de malvestats patides pels masovers. Si en aquest últim cas l'acumulació d'episodis, de personatges secundaris ben perfilats i la fèrria lògica que, de cada acció, en deriva una reacció, en un cicle aparentment interminable, dóna una idea prou clara de l'angoixa del cas, el triangle amorós, ben plantejat al principi, acaba diluint-se, com si l'autor no sabés què fer-ne fins al moment que li dóna un desenllaç (existeix una versió possible d'aquest relat amb un sol guàrdia civil principal, capaç alhora de pretendre Teresa i de determinar l'itinerari educatiu de Goriet, una barreja de Pelut i Maximino Mata, que potser resultaria més sintètica, més potent).

La sega és una novel·la elaborada amb magnífics materials. Hi destaca, a banda de la capacitat per retratar els secundaris amb poques pinzellades (i l'habilitat d'emprar aquest recurs per donar una sensació molt reeixida de vida de poble), la visió d'un univers rural poc conegut, la recuperació d'una història punyent i força oblidada, i sobretot el sucós llenguatge que gasta Domínguez. Però tot plegat pateix d'una indecisió bàsica: de vegades sembla que l'autor no hagi sabut triar entre explicar una història de maquis i guàrdies civils, de dilemes morals i violència ideològica, o narrar la iniciació d'un nen a la investigació científica.

Aquesta segona història interfereix en la primera. És com si, a mitja redacció, Domínguez s'hagués entusiasmat amb la possibilitat de recordar la seva pròpia descoberta de les ciències naturals; pel camí, va deixant perles verbals, però el relat naufraga. Així, fins i tot un assumpte com la descoberta del sexe per part del xiquet (un assumpte grandios a aquelles edats, i en aquella època) és liquidat en quatre ratlles. Perquè, tot i treure el mirall al mig d'un camí, Domínguez no ha sabut evitar entelar-lo amb el baf del seu alè.

PUIG I FERRER, Jordi (2016), «Puntuar la mort», *Caràcters*, 75-76, p. 6.

El flamant director del Memorial Democràtic de Catalunya, Plàcid Garcia-Planas explicava la feina bruta del corresponsal de guerra –aquí hi afegiríem, també, el de postguerra– com la d'adverbiar el patiment, adjectivar la foscor i puntuar la mort. On pren més contundència la definició és en aquest final, perquè no només ens fa pensar

en l'estricta accepció lingüística, sinó també en la –diguem-ne– espectacular, lúdica. No pronunciarem ni «simulacre» ni «reproducció», en aquesta pàgina, però, quan hom escriu o llegeix sobre un paisatge social –l'eufemisme és conscient i s'exposa a la pedregada– com el de la darrera novel·la de Martí Domínguez, brot l'escrúpol de l'esteticisme. *La sega* posa el focus, amb ulls de nen, en un llogaret del Maestrat durant els primers temps del franquisme, retratant un clima de violència cínica, freda i soterrada que a fe de Déu encara és molt propi dels nostres pobles de secà. I aquí cal anotar un primer elogi a la novel·la, perquè podia ser molt temptador presentar amb alguna pàtina heroica aquella ruralia valenciana ensulsiada per la guerra, i la novel·la l'expulsa del tot. El lector es queda amb ganes de saber què escriu el petit poeta Goriet; deuriem ser uns versos ben anodins.

Hi ha un aspecte de *La sega* que fa pensar en *Khadji-Murat*, i és l'inici anticipant encarregat de neutralitzar l'èpica. Ara bé, hi ha una diferència fonamental, i és que en la novel·la del Caucas el lector només sap que tot estava predit per aquell card segat pel cap que el narrador es troba al començament si fa el viatge complet –o si ha llegit l'*spoiler* de Bloom, és clar. Tolstoi hi crea un artefacte on l'èpica es passa dues centes planes tentinejant ridículament, però encara se la identifica, mentre *La sega* de Domínguez ens diu des d'un primer moment que tot allò és un fanguissar social tan viciat que no permet ni la més mínima paròdia. Hi ha més cruessa que sucre, les relacions que s'hi estableixen són pràcticament totes sospitoses i no assistim tampoc al desvetllament sentimental d'un preadolescent entre *naranjeros* i pa passat per aigua, cosa que sembla gairebé impossible de fer quan es pren un protagonista de dotze anys en aquests contextos.

Tot i que hi retrauríem una certa simplificació ideològica –el recurs de partir el poble entre els Satisfets i els Insatisfets, masovers de carrasca i masovers bona persona, amb una botiga i un bar per a cadascú, inclús el prototip de professor-àrbitre abstret en la història natural, com el viatger de Consolo però sense mar i amb menys replegaments, ens podrien fer adormir a la cadira–, amb tot, diem, ens acabarà reconfortant coneixes unes víctimes tan mesquines com els seus botxins. Assenyalem també, amb l'escapada de Matemàtic a França buscant aixopluc comunista, el viatge esperançat d'Arnau Puig a Moscou, l'any 1957, en el qual es va forçar els exiliats espanyols a desfilar amb la bandera franquista a l'estadi Lenin per representar «l'Espanya real» [*sic*] enmig de l'eslògan de *mir i druzhba* –'Pau i amistat', nom que prendria, a Atenes, el pavelló

esportiu més violent d'Europa. Trobem algun rudiment d'això, dibuixat en el bàndol dels Insatisfets, com trobem la humanització adotzenada del monstre, seguidor de club de futbol amb família i dona mig malalta –que ja resulta un pèl més tòpica.

Topem amb algun desajustament en la caracterització dels personatges que es fa lamentar, com ara que es presenti un professor convençut que la solidaritat dels aliats arribarà tard o d'hora i, al cap d'una trentena de pàgines, de tot el contrari –acabarà dient, de fet, i aquesta és l'essència del personatge i de la història, que «el masover només té com a aliada la natura»–; o en alguna transició temporal il·lògica, com la que fa obrir i tancar un segment «durant uns dies» i «aquell dia» consecutivament; o en alguna localització volàtil, com aquella en què Goriet demana perdonar-li la vida a una serp: primer a casa de Miquelo i després a ca la mare; o en algun diàleg mal afinat, que presenta una mare que de sobte «seguia enfurismada» i de bursada «estava massa preocupada»; o en el punt de vista de la narració, que s'adhereix a un caporal Pepe Forcano quan ho havia estat tota l'estona en el petit Goriet.

Això no treu, en absolut, que Martí Domínguez demostrí virtuts de gran narrador, amb una capacitat descriptiva extraordinària, i ens presenti un quadre social molt honest i sense concessions al bonisme més propi del nostre relat històric acomodament progressista. Potser no és el model literari que més afavoreix l'autor, però no deixem d'estar parlant d'un autor amb majúscules, capaç de semblar exquisideses fins i tot en un terreny tan erm com el que retrata *La sega*, i això és, no cal dir-ho, un motiu de celebració. Amb poc més hauríem tingut una peça del nostre cànon cultural particular, i amb el que tenim ja és una lectura del tot recomanable pel seu valor pedagògic.

CALAFAT, Francesc (2016), «Tots els colors del dolor i de la curiositat», *El Temps*, 1652, p. 72.

La sega ens transporta a un tros del Maestrat en el segon lustre dels anys quaranta del segle passat, on els maquis duen la seua guerra particular contra Franco. Un conflicte d'acció i reacció, de venjança i contra venjança. Com que el règim no pot permetre's cap gest de feblesa, engega la seua immisericordiosa maquinària de guerra i de repressió, els masovers n'esdevenen les víctimes propiciatòries. El seu univers minvarà. Serà el germen de la seua decadència. Vivim la tragèdia des de la punyida interna de la família del narrador, un sagal de 10 anys. El combat de desgast escampa el corc de la por i de la desconfiança: tots recelen de tots. La mare ha d'engolir-se el

temor per tirar endavant les terres i pujar els seus, ajudada per una filla valenta i rebel, que no es resigna a la passivitat.

L'accés al món dels adults suposa un gran xoc per al cervell tendre del narrador, qui registra amb avidesa tot el que es cou al seu voltant i en el seu pensament. Presenta la vida d'un poble menut i un veïnat disseminat pels masos: tot un microcosmos on es barregen formes de vida i de supervivència, formes de pensar i d'actuar ben diferents. Un patró de vida tallat segons les directrius de les autoritats, però per sota del qual hi ha moviments de tota mena. L'autor pinta també una cultura poblada per llegendes, supersticions i rituals, sense caure en un costumisme estantís, sinó que se'n serveix per accentuar les tensions.

El nucli clau és el mas del narrador, perquè és el recer tant d'uns com el dels altres. Els propietaris han de fer mans i mànegues per no cometre cap error, ja que per als guàrdies civils tots són sospitosos; més encara: són culpables. Moure's en el perill permanent permet al xiquet conèixer, i potser entendre, una mica la desesperació del moment, els somnis i unes mentalitats totalment enfrontades; una conjuntura que es degradarà a mesura que es precipiten els esdeveniments i els personatges hagen de prendre decisions.

El mestre Arcadi representa els ideals humanistes de la República, intenta inocular en els alumnes, sobretot en Goriet, el germen de la curiositat, de «saber veure» i l'empatia per la cultura, per la ciència, per la diversitat de la natura i «la sorprenent complexitat de la vida». El xicot aplicarà la curiositat també a les persones: l'admira com una mateixa cosa pot ser vista de distintes perspectives i aprèn a veure el costat humà dels adversaris, tot i la seua inhumana brutalitat.

La mirada del narrador s'amara progressivament d'una fonda humanitat i desplega uns personatges d'alçada, fets de replecs i profunditats, com ara la mare, el tio Miquelo, don Arcadi, el Matemàtic, el Ferroviari i el capità Maximino Mata, segurament el personatge més espectacular, ja que en l'estructura circular aporta un malabarisme final que projecta una mirada inesperada a la novel·la.

La sega és el viatge als inicis de la consciència del protagonista, ordit pels valors de la gent més pròxima, però també pel paisatge, la vida de muntanya i el llenguatge que els encarna, molt més que un espai físic, uns hàbits i uns simples mots; són una mena d'àmbit moral per la càrrega de significats i actituds que acumulen, i que el

protagonista reivindica i fa seu, basat en bona part en el dret a la diferència i en el respecte a la diversitat.

La sega representa un canvi significatiu en la singladura narrativa de l'autor, perquè deixa de costat el cicle històric que recorria l'Europa de la modernitat, però sobretot perquè és una obra potent que regira ressorts que commouen, repuntada amb un estil efectiu i una llengua saborosa, que integra un grapat de coloracions terrals i de cultura.

BERTOMEU, Josep (2016), «El maquis al País Valencià», *Caràcters*, 75-76, p. 23.

[...] A *La sega*, novel·la de Martí Domínguez, sobre la situació dels masovers dels ports de la muntanya de Castelló, per la mateixa època [anys 40, com a *No mataràs*, de Víctor Labrado], aproximadament, la situació no és molt millor. Es tracta d'una situació asfixiant. Els masovers són el centre de tots els cops. Els cops de la Guàrdia Civil, que intenta que els maquis es moren de fam i detén i mata els masovers que venen menjar al maquis, i els maquis que si no els volen vendre res per a sobreviure, maten i furten. Novel·la imprescindible, *La sega*, de Martí Domínguez, per a comprendre l'immens buit d'unes muntanyes habitades per persones que sentien la por com el seu únic nord. En aquesta novel·la és un adolescent el narrador principal. Un adolescent que sembla l'alter ego de Martí Domínguez, en admirar i cuidar la natura, com si fos ell el fill d'eixa immensa solitud que volia preservar la naturalesa. Els conflictes sagnants entre els masovers, la Guàrdia Civil i els maquis, els que havien fugit a la muntanya per preservar la seua llibertat, en nom d'un poble atemorit, derrotat per la Dictadura de Franco i en nom de la República, configuren unes pàgines dures, que ens impregnen d'una sensació d'angoixa general. Les dues novel·les ens apropen a un món gairebé desconegut, per ocultat. Un món que en el seu moment va ser protagonista d'unes ànsies de llibertat, que ara ja ningú recorda. I eixe és el motiu de celebrar un aspecte de l'aparició dels dos llibres: preservar la memòria. El segon motiu és la capacitat literària dels dos escriptors per a contar amb contenció totes aquestes històries antigues amb un llenguatge entenedor i emocionant.

Joan Fuster, un home il·luminat, també ofería les seues opinions sobre el què podria ser el futur de la narrativa valenciana, en una època en què les lletres gairebé tan sols estaven representades pels poetes. Fuster va insinuar que els narradors tenien dos grans camps per davant: l'emigració a Algèria, que a la fi va tornar amb la cua entre les

comes –els *pieds noirs*– i la saga dels resistents a les muntanyes –els maquis. Perquè era conscient que la narrativa és una branca imprescindible quan parlem de literatura. Fuster no podia sospitar que molts popes de la narrativa posterior a la seua mort s'endinsarien en terrenys individualistes, en l'intimisme, quan encara el país no sabia el que era. Potser com passa ara mateix. Que els narradors es dediquen a contar com és el seu despatx, si està ben decorat o no. Intentant semblar-se a escriptors anglosaxons que neden entre les furtives ones de la globalització. Sort que encara resten narradors que basen els seus escrits en la història viva i recent del nostre poble. Gràcies Martí Domínguez i Víctor Labrado: a més d'escriure molt bé en el nostre idioma, furgueu entre els nostres dimonis. Una societat, com la nostra, la valenciana, no serà mai res, si no és conscient de la seua història, des de la més antiga a la més recent. Els dos escriptors ens ajuden a conèixer-nos, amb una prosa clara i brillant. I això ja és un bon motiu per comprar els seus llibres, ja que formen part de la nostra vida amb molta rellevància.

MIRA, Roger (2016), «“La sega”, de Martí Domínguez», *Saó*. Disponible en línia a: <https://revistasao.cat/la-sega-marti-dominguez/>. [Consulta: 7 desembre 2018].

Diuen que en Martí Domínguez ha aconseguit narrar amb aquest llibre allò que els tractats d'història no aconseguiran mai explicar. Si atenem a com de vívida, autèntica i creïble resulta aquesta història d'una família de masovers de les muntanyes de Castelló, que en el context de la postguerra tracta de sobreviure entremig de la coacció diària de la Guàrdia Civil i un escamot de guerrillers, potser ens adonarem de què sí, de què la història l'escrigueren les víctimes, els repressors, però també un grapat d'herois valerosos i insensats que hom conegué com els maquis. Perquè a banda d'aquell personatge misteriós conegut com «La Pastora» i originari de la comarca de Els Ports, el ben cert és que hi hagueren algunes dotzenes més d'homes malvestits i mal armats, que forjaren un grapat de llegendes i que passaren també més d'una dècada de resistència a les serralades de l'Alt Maestrat i de l'Alcalatén, vivint com a veritaders salvatges, dormint de manera itinerant en coves o al ras, alimentant-se d'allò que els donaven els masovers col·laboracionistes i finançant-se amb uns quants segrestos o assalts a mà armada. Bandolers de sensibilitats comunistes o anarquistes que sovint es barallaven, mataven i traïen entre ells; i que il·lusòria i innocentment

albiraven l'arribada de reforços internacionals o l'èxit d'accions com frustrada invasió de la Vall d'Aran en aquella suïcida Operación Reconquista impulsada pel PCE juntament amb la resistència francesa.

En aquest context l'autor se serveix dels ulls i la veu d'en Goriet, un infant que ha vist com els civils s'han endut el pare i no l'ha tornat a veure més; i que, acorralat pels fets que li toca viure, creix i madura ràpidament mentre ensopega amb la duresa del que suposa la mateixa vida al mas i amb temes més universals com ara la mort, la violència i la brutalitat injusta i desmesurada, la religió, l'amor –i també el desamor–, el sexe, la incertesa i la fragilitat de la vida, o l'interés per la natura; un fet aquest darrer en el qual Domínguez fa palesa durant el relat de la seua vessant de científic i naturalista, ja que les descripcions de tot tipus de plantes i animallets de les nostres muntanyes són especialment abundants i exquisides.

Notòria és també d'altra banda la barreja d'espais físics imaginaris amb altres de debò no resultaran gens estranys per a lectors i excursionistes que novel·la mínimament alguns indrets dels voltants del Massís del Penyagolosa, apareguent topònims de masos, barrancs i cingles que no fan sinó aportar una dosi afegida de realisme a tota la història. El propi Mas del Saüquer per on discorre la major part de la novel·la, és un conegut mas ubicat en algun lloc entre el Pla de la Creu i el municipi de Vistabella del Maestrat. A la llista de topònims i indrets diguem-ne que familiars, hi conviuen uns protagonistes –sovint personatges arquetípics com ara el retor, el mestre, el botiguer o l'apotecari– batejats literàriament amb un grapat de noms propis ben característics i distintius de pobladors passats i presents d'alguns d'aquells masos i els seus municipis adjacents. En alguns dels diàlegs es tracta d'uns personatges que ens obsequien amb un registre molt propi d'un valencià que encara es gasta entre els pocs habitants que queden a les zones més altes de l'Alcalatén; i que està farcit, en el cas del relat que ens ocupa, d'un munt d'elements etnològics –estris del camp, de la cuina, de la matança, etc.– que, a sobre de mostrar-nos la riquesa del lèxic d'aquesta part del territori, ens transmet de manera didàctica moltíssima informació sobre els costums i les formes de vida de la gent de les comarques de l'interior del País Valencià durant els darrers dos-cents cinquanta o tres-cents anys. Curiosa i emocionant al bell mig de tanta tragèdia resulta l'aparició d'un filòleg amic del mestre i que s'anomena Don Carles (en referència evident a Carles Salvador) i que li recorda al jove protagonista que la llengua

és com un ésser viu que cal estudiar i estimar, i que entre tots hem de salvar perquè les paraules no desapareguen.

La novel·la ha estat recentment guardonada amb el Premi de la Crítica Catalana d'aquest any, just reconeixement a una obra que ens commou ja des de l'inici i que ben aviat ens deixa ben clar que estem abocats a un final tan emotiu com trist, dibuixant-nos també a la perfecció la ratlla que separa el passat recent de la vida rural amb el progressiu i massiu abandonament dels masos i bancals de les nostres muntanyes.

BENAVENT, Vicent (2016), «La Sega», Saó. Disponible en línia a: <https://revistasao.cat/la-sega/>. [Consulta: 7 desembre 2018].

A cadascú li arriba per un costat, n'hi ha qui rep les novetats mitjançant l'opinió de crítics afamats i n'hi ha qui li atorga tot el crèdit a un amic Cucarella, lector aferrissat que et posa al dia de què es cou a les lletres valencianes. Joestic entre els segons, el meu millor amic llig més que alena –pel treball i per plaer– i a força d'anys i de lectures recomanades sé que la seua anàlisi és garantia d'èxit; amb la precisió d'un cirurgià en la crítica ja sé quan em presenta una novel·la si va a agradar-me o no. Així fou com fa temps caigué a les meues mans *La Sega*, de Martí Domínguez i en cua fins a enllestir l'embús de novel·les que tenia acumulades, per fi l'he llegit. La crítica del meu amic li anava de mà, però certament revalide la meua confiança en el seu criteri.

Els aspectes formals de la narració els deixarem ara de banda perquè just acabe d'acabar un llibre que m'ha fet pensar com de lluny però alhora com de prop estan el meu poble del poble de Goriet; quanta distància n'hi ha entre la Vall d'Albaida i el Maestrat –fictícia, s'entén. I la pista me la dóna el nom de l'escola on donava classe don Arcadi perquè per la proximitat amb Terol –on va anar a treballar Ferroviari, podrien ser també l'Alcalatén o els Ports. Com de prop estan els sentiments i com d'intactes les sensacions entre 1948 i 2018? Quant de dolor, adés i ara, hi ha a la mort d'un pare; més aïnes assassinat i amb un munt d'interrogants sense resposta planant per damunt del mas. Quanta vida i quanta intimitat n'hi ha a eixa conversa de cadires baixetes vora la llar amb la mare oblidant per uns minuts una vida massa dura? Com són d'amargues les llàgrimes d'una mare que ha d'escoltar i evitar actuar davant el capità Mata?

La Sega m'ha agradat com m'agraden totes les històries que s'arrelen en un temps i en un lloc, que li regalen al lector un saber reservat amb anys i panys després com un llegat que passa de generació en generació. La muntanya com a aliada i font de vida. Domínguez no es perd en descripcions quan no calen, va directe al moll de l'os amb frases que alhora semblen sentències. «La por és com la pols dels pins: apareix de colp i tan fina que tot ho empesta. I una vegada l'has tastat, ja no es pot fer res».

Amb destresa, Martí Domínguez introdueix al lector en un món de masovers, d'intercanvis entre la plana i la muntanya, de relacions amargues com la fel i dolces com l'arrop. Hi ha menjar i hi ha una escola, botiguers amb renoms i veïns amb passats; tot un univers dins d'un llibre del qual ara no vull eixir «fins que pixen les gallines».

GUIXÀ, Pere (2016), «Panorama de narrativa catalana», *Serra d'Or*, 676, p. 87-90.

[...] *Les veus del Pamano*, de Jaume Cabré; *Barcelona cau*, de Valentí Puig; *Pa negre*, d'Emili Teixidor, i *El somni de Farrington Road*, d'Antoni Vives, són algunes de les bones novel·les sobre la Guerra Civil espanyola dels últims anys. Cal afegir-hi *La sega* (Proa), de Martí Domínguez. Un nen del Maestrat, cap als anys 1950, ens explica la vida en un mas, marcada per les lluites entre els maquis i la Guàrdia Civil. La novel·la destaca per l'acció que s'esdevé en aquestes muntanyes i per la reflexió moral que es deriva d'aquests fets. Delacions, revenges, encobriments, arbitrarietats. La sega ha d'arribar, ens diu el nen, i la repetició d'aquest cicle anual es veu sacsejada per la violència explícita de la postguerra, que afecta la família del narrador i dels masos d'aquests topants. Una novel·la de primer ordre. [...]

VIADÉL, Francesc (2016), «Martí Domínguez, “Festina lente”», *Serra d'Or*, 682, p. 39-43.

Una de les obres més reeixides de la narrativa catalana actual comença discretament el 1987 a les pàgines del setmanari *El Temps*. Aquell any, l'editor Eliseu Climent, sent responsable de la secció de cultura de la revista Enric Sòria, demana a un jove Martí Domínguez Romero que formi part de l'equip de columnistes habituals. El xicot és aleshores un estudiant de segon de biologia, nét d'un dels periodistes i escriptors valencians més importants de la segona meitat del segle XX, Martí Domínguez

Barberà. El seu avi, un veterà valencianista, es va donar a conèixer per recuperar la dramaturgia en català al país, pels seus llibres, però sobretot per haver plantat cara a Franco amb el discurs que va pronunciar durant la proclamació de la fallera major de la capital, «*Valencia, la gran olvidada*». La seva gosadia li costà poc després, el 25 de juliol de 1958, el lloc de director de l'influent diari *Las Provincias* i una condemna de per vida a l'ostracisme. Aquest és un fet familiar viscut que no passà desapercebut al futur novel·lista.

El columnista novell s'ha criat, doncs, en un ambient culte i és, a més, un entusiasta tant de les lletres com de la ciència. Tot plegat, una *rara avis* en un context cultural poc avesat a les barreges entre disciplines i en una ciutat com la de València fortament castellanitzada, que viu d'esquena al seu territori físic, però, també, al seu territori sentimental. Acabada la carrera, començarà el doctorat en entomologia i coevolució, que el dugué a viure un temps a París amb el propòsit de fer recerca en el Muséum National d'Histoire Naturelle, a la rue Buffon. I, encara, poc després viatjà per continuar investigant en la National Library d'Austràlia, on trobà una col·lecció literària d'autors del segle XVIII.

Les seves peces periodístiques a *El Temps*, centrades en l'observació de la naturalesa, però sobretot en la relació d'aquesta amb la creativitat del gènere humà –«miques d'enginy», segons sentència Ramon Folch, una mena de «miniatures artesanals» per a Xavier Duran– fan de fonaments d'una obra literària singular com poques n'hi ha en el panorama literari català.

«El seu era i és», apunta l'escriptor i crític Enric Sòria, «un articulisme molt poc comú, amb una gran varietat de registres, enginyós, agosarat, amb un repertori temàtic molt relacionat amb les preocupacions de les seves novel·les: la ciència i el coneixement, l'amor a la terra, la mirada sobre els universos vius... interessos d'un il·lustrat molt connectats amb els problemes del present.» Un tipus de columnes que, segons Martí Domínguez, ja no es fan o que «ja no es demanen per part d'uns mitjans que tampoc no saben bé què volen, que estan més interessats per l'article de consum ràpid, d'actualitat, sovint banal». Bona part d'aquesta producció s'aplega en els volums *Peiximinuti* (1993) i *Bestiari*(2000), tots dos editats per Tres i Quatre.

Sigui com sigui, els articles i la recerca acadèmica, la curiositat pel món, duran Domínguez al terreny de la novel·la. *Les confidències del comte Buffon*, premi Andròmina 1997, serà el primer de tres magnífics títols amb l'univers de la Il·lustració

com a eix central. Després arribaran *El secret de Goethe*, premi Prudenci Bertrana 1999, i *El retorn de Voltaire*, premi Josep Pla 2007. Es tracta de tres obres d'una solidesa literària innegable i, alhora, tan lluny dels gustos literaris del lector mitjà català com de les estratègies de les editorials del país. «Els noms escollits Buffon, Goethe i Voltaire», recorda Àlex Broch en el número 51 de la revista *L'Espill*, «no són accidentals i responen a propostes i interrogacions ben concretes que tant ajuden a interpretar una època com les transformacions, actituds i canvis ideològics interiors de personalitats senyeres que són punts de referència i motor del canvi d'una part del procés històric». Al capdavant, unes «novel·les d'idees», tal com prefereix anomenar-les Domínguez, a qui el terme novel·la històrica sembla que fa una mica de nosa.

Però n'hi ha més. Martí Domínguez no solament afirma que vol construir «una obra transcendent» enmig d'un context de banalització dels temes literaris propiciat en part pels editors, sinó que, a més, confessa que «ha viscut per les idees» i que la seva voluntat és fer «un tipus de novel·la que convida a pensar, que ens faci millor persones en un món envoltat de caníbals». «En aquest sentit», diu, «em sent deutor de la Il·lustració i de la seua aposta doctrinal, fer millor una mica els homes.» La tria temàtica pot semblar massa arriscada, una impertinència, però en realitat res de més actual que les qüestions i els personatges que aborda l'autor. Una opció, com recorda Sòria, molt més habitual en contextos com l'anglosaxó o el germànic, en què continua havent-hi un interès per la literatura d'idees. «Voltaire, per exemple, en aquests moments està en el centre de tot, en la necessitat de la tolerància en un món colpejat pel fanatisme gihadista, deshumamitzat pel liberalisme nord-americà, en un món on es persegueix l'intel·lectual.» La seva obra no es deixa trair per les pressions editorials o per l'ambició de l'autor de *best-sellers*. De fet, Domínguez fa seu el lema de l'emperador August, «*Festina lente*», o el que és el mateix, afanya't lentament, treballa, escriu amb diligència però sense atabalaments. «Al capdavant, del que es tracta és de conrear el teu camp, sense massa pressa, mantenir-te en la teua essència, al marge de les pressions, sent fidel al teu pensament i a la idea de construir una obra», assegura. «El primer lector», prossegueix, «és un mateix. D'altra banda, si al públic li agrada, molt millor; si fidelitzes un públic, molt bé també; tampoc no voldria caure en un elitisme feroç: és obvi que els escriptors escriuen per a ser llegits.»

Altrament, al darrere de cadascun dels seus llibres sempre batega el seu «jo» com ara amb *El fracassat* (2013), una biografia del pintor Paul Cézanne que no és més que la història d'un artista que tria viure en llibertat i condemnat, a causa de la seva obstinació, a la solitud més extrema. Aquest Cézanne és, podríem dir, el Domínguez que ha escrit per damunt de les temptacions de les modes, el novel·lista silenciats, supervivent a una relativa indiferència col·lectiva; per tant, entotsolat com el pintor francès.

«Martí Domínguez és un personatge del Renaixement, amb una obra important que toca temes centrals del món modern», afirma el periodista i escriptor Adolf Beltran, durant anys –i fins que va desaparèixer– director de l'edició valenciana del Quadern d'*El País*, on també va col·laborar –i col·labora– com a columnista l'autor. Beltran es mostra especialment interessat per la seva darrera novel·la, *La sega*, una novel·la diferent de les altres i que ja va per quatre edicions, guardonada amb el premi de la Crítica «Serra d'Or» 2016, entre d'altres. «*La sega* representa un canvi, l'escriptor passa del que podríem anomenar una novel·la d'idees a una novel·la de la vida», afirma. «Darrere de *La sega* hi ha la reconstrucció d'un món, el dels masovers del Maestrat atrapats entre el maquis i la Guàrdia Civil, on apareix també el Martí periodista i on continua existint el Martí que mira el món viu que l'envolta, la seua estima pel territori i la gent, la història... És un llibre molt contundent, en què l'autor demostra la seua versatilitat, i en què es confirma com un autor amb una trajectòria i amb una obra molt sòlida», explica Beltran.

D'altra banda, és un llibre que, segons Domínguez mateix, ha estat «el treball de molts anys, una novel·la de decantació iniciada el 1998, quan vaig començar a interessar-me pel tema arran de la descoberta en un mas que vaig comprar d'un fusell màuser amb dues baionetes, i vaig començar a recollir testimonis, a documentar-me, a pensar quina seria la veu narrativa...». «M'interessava, a més, tocar el tema de la violència humana que tant havia tractat, per cert, Voltaire en la seua cerca exploratòria sobre la naturalesa humana», afirma.

Amb *La sega*, tornem de bell nou a Broch i al seu article sobre l'obra de Martí Domínguez a *L'Espill*: «La dada objectiva i freda que ens dóna la història, que podem llegir quan llegim història, pren aquí la força, virulència i emotivitat que permet la literatura quan utilitza el llenguatge per a descriure els fets, les emotivitats i la psicologia dels personatges.» «Dir com dic que *La sega* és la novel·la de la por, la

violència i la repressió franquista només té un abast informatiu i no pot donar mesura de l'impacte i potencialitat de cada paraula si no llegim el que el text diu, com ho diu, i la novel·la explica», rebla el conegut crític català.

Per a l'editor i assagista Gustau Muñoz, la darrera novel·la de Martí Domínguez marca una fita no tan sols per la seva qualitat literària, sinó també per la capacitat que té d'explicar tot un món que estava en la penombra. *La sega* consolida una obra, segons Muñoz, encara en evolució, molt sòlida, en un context literari valencià molt interessant i amb autors cada vegada més importants. En opinió del crític i també novel·lista Xavier Aliaga: «Aquesta era la novel·la que li faltava per a remarcar el seu lloc com un dels autors més importants del panorama literari en català.» «Domínguez és un escriptor que, junt amb figures com Jaume Cabré, per posar un exemple, connecta la nostra literatura, per la seua qualitat, amb l'àmbit europeu, una literatura que fuig de modes», comenta.

Gustau Muñoz vol destacar encara la vessant assagística de Martí Domínguez: «El seu assaig *El somni de Lucreci* (2013) [premiat amb el Carles Rahola], és una fantàstica excursió al món de la història de les idees, hi ha ambició i una manera de resoldre el text molt solvent.» En aquest sentit, recorda el seu magnífic estudi introductor sobre una antologia de textos de Voltaire publicat per Gredos dins de la col·lecció «Biblioteca de Grandes Pensadores», amb un pròleg de Fernando Savater. No és cap casualitat tampoc aquesta aptitud en un autor que, a més, com recorda Sòria, està al capdavant d'una de les revistes de divulgació científica més importants com és *Mètode*, editada per la Universitat de València.

Columnista, novel·lista, assagista, divulgador científic des d'un domini increïble de camps com la botànica o la zoologia, però també de l'art, no hi ha res que atenyi l'home que li sigui aliè. «Vull escriure novel·les», insisteix Martí Domínguez, fastiguejat de la banalitat, «que puguen tenir una mínima possibilitat de posteritat...»

MORERA, Montserrat (2018), «Martí Domínguez (2015), *La sega*. Barcelona: Proa», *Temps de metàfora*, 10-IV-2018. Disponible en línia a: <http://tempsdemetafora.blogspot.com/2018/04/marti-dominguez-2015-la-sega-barcelona.html>. [Consulta: 7 desembre 2018].

Fets tan cruels que semblen impossibles, paraules que evoquen mons, detalls que retraten una època, escenes que superen el costumisme i imatges que ens il·luminen.

Això i més trobarem en aquesta novel·la, impressionant tros de vida que es resisteix a caure en l'oblit.

Veiem-ho amb calma.

Els fets inaudits són els que van convertir, just després de la guerra civil, les masies del Maestrat en un infern on la repressió franquista i els últims estentors dels maquis provocaven tortures, empresonaments i morts. L'autor ha explicat com la troballa d'un màuser i unes baionetes enterrades en una masia de la zona el va esperonar a investigar-ne el motiu i la crítica ha parlat molt i bé de la importància de divulgar els fets i de l'encert de que fossin narrats des de la perspectiva d'un nen, que ja ha crescut, però que conserva el record de com anava traient l'entrellat d'aquell obscur món que l'envoltava.

Per cert, que bo el tractament del temps: rodó com una magrana! No en diré res més.

Només m'aturaré a parlar, com correspon a aquestes pàgines, d'allò que s'anomena estil i que per a mi és literatura encarnada, perquè no té raó de ser si no s'arrela en el sentit del text.

Hi ha paraules i frases fetes que evoquen mons com *ravera*, *poqueta nit* o *quan pixin les gallines*. Aquest lèxic s'ha de preservar com la natura. Don Arcadi, el mestre, alliçona en aquest sentit:

«—La llengua és com un ésser viu. I també cal estudiar-la. Cal salvar les paraules, perquè no desapareguin...» P. 317.

El mestre no s'atura aquí, s'ha de saber el nom de les coses perquè això comporta comprendre la realitat:

«Els noms posats per Linné tenien de bo que t'obligaven a fixar-te bé en allò que caracteritzava cada espècie, i a descobrir la gran varietat de formes que hi ha. (...) Saber el nom també permetia establir una mena de proximitat amb el que era viu, i una sensibilitat per aquestes formes de vida. Era saber veure.» P. 263,

Acabat de llegir aquest fragment vaig apuntar al marge del llibre: Potser narrar és saber o intentar comprendre.

Me n'estic anant del fil que m'he marcat. Continuem.

Hi ha detalls que retraten una època i per a mi l'hàbit de Sant Josep de la Muntanya que es vestia en compliment d'una prometença i que porta durant un any el protagonista, n'és un. Recordo la barreja de respecte i vergonya que em provocava veure dones i nens portant aquest vestit talar.

Ara sé que era expressió no només de fanatisme religiós, sinó de la por i de la falta de recursos materials i intel·lectuals per sobreviure. Només quedava aquest refugi.

Alguna cosa semblant passa amb escenes que van més enllà de l'apunt pintoresc com poden ser la matança del porc o la festa de Sant Antoni. Aquests rituals són també carn i sang de l'habitat natural on ens trobem.

Els animals eren companys de feina i, alhora, font d'alimentació. Lligaven a la masia més que la terra i marcaven els horaris, sobretot de les dones, que s'encarregaven d'alimentar-los i munyir-los si era el cas. Així, s'entén que la celebració de Sant Antoni: «tenia alguna cosa d'ancestral, amb la benedicció de tots aquells animals, i amb els bons desigs perquè l'any siga pròsper i ple de salut, per a tu i els teus animals.» P. 112.

Anem a la traca final: les imatges que sovint es converteixen en analogies il·luminen el relat.

N'hi ha per triar i remenar, començant pel mateix títol i sots títols que ens anticipen que el ritme de la natura marca la narració com marca la vida.

Com a mostra de les descripcions com pintures de cada estació de l'any escullo la de l'estiu, temps de sega, aquí terrible, quan la bellesa del paisatge és més emotiva:

«A la tornada del barranc dels Teixos vàrem descobrir un acònit banc, en plena floració, acompanyat d'un gran rodal de peònies, de pètals, vermells i esponjosos com de roses. Al fons s'alçava el cim orgullós de la muntanya, que senyorejaven entre tots els altres, tocat per la llum de la vesprada, amb una encarnació malva i ataronjada. Des d'aquell dia vaig veure el Pic d'una manera distinta, no com una massa geològica esquerpa i estèril, de garrotxes inaccessibles o de mala petja, sinó com un individualitat única i singular, de la qual podíem sentir-nos orgullosos. I vaig començar a estimar aquella muntanya... » P. 326.

L'ensenyament de Don Arcadi, fent bo el seu nom, ha arrelat. El noi dels Solsona s'ha distanciat de la mirada de masover i ha après a veure el Pic, els fòssils, les pintures

rupestres i la vida. Aviat comprendrà que «tot està relacionat amb tot» i que lluitem per la supervivència:

«Aquest és el motor de l'evolució: no pots parar mai si no vols desaparèixer. Els més aptes sobreviuen, els altres s'extingeixen. Però el que fa que uns sobrevisquin i els altres no ningú ho sap amb certesa. La sort, o la mala sort, perquè aquesta també hi és, a la natura.» P. 253.

No va tenir sort la família Solsona, el saüquer que dona nom a la masia no els ha pogut lliurat de serps verinoses com el capità Mata o el Ferroviari.

Des del principi la pruna rosa que deixa els dits sanguinolents del maquis i les gavinetades de sol actuen com a premonicions de la tragèdia que sabrem al final.

La coda és de la necessària tradició il·lustrada:

«L'única manera de recuperar la pau i la concòrdia entre els homes és mitjançant la cultura. Pas a pas, sumant, incorporant noves veus, animant al diàleg.» P. 323.

És l'única manera de caure en mans de la por que ho empudega tot «com la pols dels pins».

Aquesta és l'esclatxa de llum amb que acaba aquesta gran novel·la de cor vermell com una magrana.

2.1.2. Entrevistes

SERRA, Montserrat (2015), «Martí Domínguez: “Jo volia contar aquesta història de violència”», *Vilaweb*, 28-X-2015. Disponible en línia a: <https://www.vilaweb.cat/noticies/marti-dominguez-jo-volia-contar-aquesta-historia-de-violencia/>. [Consulta: 7 desembre 2018].

‘La sega’ (Proa), de Martí Domínguez, és una novel·la circular, de manera que una part de l'escena tràgica que tanca el llibre es revela de bon començament i fa de motor i nervi d'aquesta història, la dels masovers de les muntanyes del Maestrat, tocant a Terol, i la violència que van viure al final de la dècada dels quaranta, en plena postguerra. ‘La sega’ parla de l'arbitrarietat i la crueltat de la guàrdia civil, que infonia por i repressió de manera indiscriminada a aquells pagesos de muntanya, molts

assassinats al marge d'un camí, per la sospita que donaven menjar als maquis o guerrillers, com diu Domínguez.

Aquest és un llibre que canvia de tessitura en relació amb les obres que ha escrit fins ara Martí Domínguez, repartides entre els assaigs de nivell, l'últim, brillant, 'El somni de Lucreci', i novel·les que parlen de racionalisme, ciència i cultura de to biogràfic, com 'El fracassat' sobre Cézanne o 'El retorn de Voltaire', que reconstrueix els darrers dies de vida del filòsof francès, símbol de la il·lustració. Però, com explica l'autor a l'entrevista, 'La sega' té fonaments que comparteix amb tots els altres llibres que ha escrit.

—Com us vau trobar escrivint 'La sega'?

—L'any 1998 em vaig comprar un mas en ruïna a Penyagolosa, al Maestrat. Trobe que és un paisatge esplèndid. I de mica en mica vaig anar-lo arreglant. Netejant el que havia estat el paller, em vaig trobar soterrat un Mauser i dues baionetes. Què coi hi feia un rifle, al mas? Vaig començar a preguntar entre els veïns, però es notava que no volien contar aquelles històries. Tot i això, d'ací i d'allà vaig començar a conèixer històries de guerrillers i de la repressió per part de la guàrdia civil que havien viscut els masovers d'aquelles muntanyes. I vaig tenir necessitat de contar aquesta història. D'entrada em vaig plantejar el llibre com un gran reportatge ficcionat (per no ferir sensibilitats), on era jo mateix qui en primera persona contava el relat de la gent de les muntanyes del Maestrat. La gent que me'n parlava ho havia viscut de petits. Per això, quan vaig decidir canviar de plantejament i construir una novel·la, em vaig posar en una posició més distanciada: vaig inventar-me un narrador adolescent, d'uns dotze anys, i li vaig posar Goriet, diminutiu de Gregori, que és un nom molt comú d'aquella zona.

—L'edat d'en Goriet, entre la infantesa i l'adolescència, també permet de posar més èmfasi en el desvetllament cap a un món constret, un món sense llei ni justícia, ple d'horrors. Un món de supervivència.

—El fil conductor és la veu de Goriet, ja de gran, que recorda els fets que va viure quan era petit, sí. Però també és molt important la història d'amor d'una pastora i d'un maqui que havia estat ferroviari i que va acabar de la pitjor manera. I s'hi afigen un munt d'històries encreuades més que van anar passant. Són històries de gent acorralada. Perquè els masovers van quedar al mig de la batalla entre la guàrdia civil i els guerrillers. Uns masovers que s'estaven sols a la muntanya. Molts masos, a més, s'havien quedat sense l'home, que la guàrdia civil havia assassinat, i eren portats per

dones. Les dones de les muntanyes del Maestrat són unes dones molt fortes. Sempre dic que he escrit una història de violència.

—Sí, el relat causa sensació de claustrofòbia.

—Degué ser pitjor del que conto, però certament, era una situació de carrer sense sortida. I els masovers estudiaven de deixar el mas per salvar la vida, però, com podien abandonar-ho tot? I què els hauria passat? Anar a ciutat era sinònim de morir-se de fam... Perdre tot el patrimoni era una decisió difícil. I deixar aquell paisatge i aquell viure que només depenia d'ells mateixos i no d'estar al servei d'un amo... Per això una part dels masovers van resistir i es quedaren, fins que els van exterminar.

—Per què?

—La guàrdia civil no podia consentir el rebost que els masovers tenien, perquè era l'aliment dels maquis. El període que conte en la novel·la va del 1947 al 1950.

—Els personatges que apareixen a la novel·la existiren?

—Són personatges que tenen una part real i una altra d'inventada. El que em movia era contar la història de la gent d'aquesta zona del Maestrat, gent forta i dura, com el paisatge. Tantes muntanyes juntes, la fan una zona difícil per a viure-hi: a l'hivern, aquests masos sovint queden aïllats per la neu i tenen temperatures de quinze graus sota zero. Al llibre, hi apareix aquest viure i també les festes que celebraven, com la de Sant Antoni, la matança del porc, els balls, com s'expressaven la masculinitat i la feminitat, com s'aparellaven, el pa acabat de fer d'aquells forns, que és espectacular encara... Volia reproduir tot això, un món que en aquells anys es va enfonsar, perquè va ser una matança d'innocents, uns morts que no interessaven a ningú, els morts que va permetre la llei de fugues de Franco, que fou la via lliure a matar indiscriminadament.

—I què us ha sobtat més en el procés de descoberta d'aquell món i moment?

—Em va sobtar molt el dolor que encara hi queda.

—Hi ha un moment que en Goriet, el narrador, adverteix de la possibilitat de caure en un lloc comú (una altra novel·la de la postguerra, del franquisme i de la repressió perpetrada per l'església catòlica també). Com heu mirat d'evitar-lo?

—He defugit els estereotips. Malgrat la crueltat dels agents de la guàrdia civil, també he mostrat escenes que els humanitzen, per exemple. He volgut ser honest, deixant de banda les simpaties per uns o uns altres. Perquè jo volia contar aquesta història de violència. I deixant de banda que no m'imaginava que esgriguera aquestes coses, el que faig és contar històries ben humanes —que és, de fet, el que m'agrada— i mostrar com el desig de coneixement topa amb la irracionalitat, que també és un tema que apareix en molts dels meus llibres.

—I també hi ha la història natural.

—Com Goriet descobreix que la muntanya és alguna cosa més que una terra inaccessible. En això, hi té un paper determinant el mestre. La pèrdua d'innocència del protagonista també inclou convertir-se en un home amb un interès intel·lectual. Aquest és el gran èxit del mestre, don Arcadi.

—El mestre és un personatge important, que encarna tot allò que es va perdre. És la tragèdia de perdre el saber acumulat i la cultura arrabassada al país.

—El mestre és condemnat a l'exili quan l'envien a una escola rural enmig de la muntanya. És un intel·lectual esporuguit. I hi ha més personatges interessants en la novel·la, com el metge, que és una bona persona, d'idees dretanes. És una manera de mostrar la biodiversitat ideològica d'aquell moment, que a vegades se'ns ha volgut amagar.

—I també doneu importància a les paraules, sobretot la toponímia, que conserva una saviesa popular nascuda de la tradició.

—Quan els personatges parlen utilitzen les seues pròpies paraules, que són de frontera. I en un moment determinat apareix un personatge que es diu Carles Salvador, que és una mena de Joan Coromines, que arreplega paraules. I en Goriet queda fascinat per aquesta riquesa. I com que ja dic sempre que jo d'imaginació no en tinc, recull la toponímia real, el nom dels masos, excepte el de la família protagonista. Són tan ben trobats, que no tenia sentit d'inventar-ne de nous. I és una mena d'homenatge a la riquesa lingüística del territori.

—Els vells que us han contat les històries saben que han quedat atrapats en la vostra novel·la?

—Forme part d'un grup de recuperació de la memòria històrica de Castelló. Aquesta associació m'ha resultat molt útil per a conèixer el territori i la gent i alguns d'ells sí que saben aquesta aventura literària.

—A la novel·la també apareixen supersticions, bruixes i mites compartits per la gent d'aquestes muntanyes...

—Ha, ha. Quan veig un escurçó pense en qui me'l pot haver enviat. Però el que fa més por a la novel·la són els vius, no pas els morts. A vegades les novel·les de muntanya pequen d'un excés de sentit màgic. En aquest cas no hi ha mites. Els masovers són supersticiosos però no creuen en els fantasmes. Al capdavall, aquesta novel·la és un homenatge al món dels masovers.

EUROPA PRESS (2015), «Martí Domínguez revive la violencia del franquismo en el Maestrat en la novela “La sega”», *Europa Press*, 1-XI-2015. Disponible en línia a: <https://www.europapress.es/cultura/libros-00132/noticia-marti-dominguez-revive-violencia-franquismo-maestrat-novela-sega-20151101141433.html>. [Consulta: 7 desembre 2018].

El escritor y profesor valenciano Martí Domínguez revive la violencia de los años 1940 y 1950 a manos de la Guardia Civil y los maquis en las masías de montaña del Maestrat valenciano en la novela *La sega* (Proa), en la que un niño es testigo de la violencia, los miedos y secretos de los años más oscuros del franquismo.

En una entrevista de Europa Press, Domínguez ha explicado que su historia atraviesa la «barbarie y el fuego cruzado» entre la Guardia Civil y los maquis, y está basada en hechos reales, con los que él dio al comprar una casa en la zona del Penyagolosa (Castellón) y encontrar una pistola Mauser de la guerra.

«Empecé a tirar del hilo y poco a poco fui entrando en que allí se mataron unos a los otros», ha explicado Domínguez, que ha querido huir de la imagen de que unos son buenos y otros malos porque, a su juicio, la vida tiene complicaciones, lo que demuestra con unos personajes que se enfrentan a sus contradicciones y a unas circunstancias adversas.

La despoblación del Maestrat

El autor ha reivindicado que, respecto a otras novelas sobre el franquismo, la suya aporta una visión del mundo interconectado de los 'masovers', «donde vivía más gente que en los pueblos», y da una explicación histórica a su desmantelamiento.

Según Domínguez, a partir del 1945 con la entrada de los 'maquis' procedentes de las filas de los aliados en la II Guerra Mundial se fortalece la guerrilla para luchar contra Franco: «Esa gente había dejado una vida fantástica en París».

Sin embargo, el paso de las semanas hizo que todas esas personas necesitaran alimentación según se les iba acabando el dinero: «La despensa de los maquis era la despensa de los 'masovers', y eso era una forma de acabar con los 'masovers'».

«La despoblación actual del Maestrat es consecuencia de estas historias de violencia», ha asegurado Domínguez, apenado porque masías habitadas desde el 1700 hayan quedado totalmente abandonadas, incluso con armarios llenos de ropa colgada como si sus propietarios hubieran huido.

Pese a su contenido histórico, Domínguez ha defendido la vigencia de la novela: «La violencia humana es una mala hierba que constantemente hay que estar arrancando», ha asegurado el también biólogo.

«Somos innatamente violentos. La violencia procede de un enorme impulso agresivo porque somos seres territoriales, naturalmente violentos, algo que se frena mediante la educación y el cultivo de la razón», ha considerado.

PUJOL, Clàudia (2015), «Martí Domínguez: “L'home és un ésser instintivament violent», *Sàpiens*, 13-11-2015. Disponible en línea a: https://www.sapiens.cat/temes/actualitat/marti-dominguez-l-home-es-un-esser-instintivament-violent_15981_102.html. [Consulta: 7 desembre 2018].

Què diferencia 'La sega' d'altres grans novel·les de la postguerra com 'Les veus del Pamano' o 'Pa negre'?

La principal diferència és que està contada des de la perspectiva dels masovers. En 'La sega', els masovers es troben al bell mig d'un foc encreuat, entre maquis i guàrdies

civils, i moren sense cap culpa. Són víctimes dels dos bàndols, tot i que evidentment la part més dura i repressiva ve de la mà de la guàrdia civil.

Què volies explicar en la novel·la? El fenomen de la violència? L'home és dolent per naturalesa?

M'interessava endinsar-me en el món de la por i la violència. En les obres anteriors he treballat la persecució de la raó, com ara a 'El retorn de Voltaire' o a 'El somni de Lucreci'. L'home és un ésser instintivament violent. I la violència sempre venç la raó, i quan s'encén és molt difícil d'aturar. L'ànima humana és piròfita, no cal provocar-la massa perquè s'encenga, i un colp encesa és molt difícil d'apagar.

Has fugit de la història típica de bons i dolents i has intentat humanitzar tant els guerrillers com els civils. Tot i això, has empatitzat amb algun personatge?

Tinc una simpatia per Goriet, el nen de la història, que és una mena d'alter ego meu. Descobreix la natura, busca fòssils, captura papallones, ensinistra ocells... La novel·la es desenvolupa al massís de Penyagolosa, un lloc privilegiat des del punt de vista naturalístic. Per altra banda, he defugit caure en l'estereotip dels bons i dolents: els meus personatges tenen les seues contradiccions, els seus dubtes. Són humans, de vegades massa humans.

Quin seria, al teu parer, el personatge més noble de la novel·la?

La pastora Teresa descobreix la ideologia i es rebel·la contra Franco, i li costa molt car. També el maquis Francesc Guàrdia, que coneixen com Matemàtic, que ve des de França a lluitar per uns ideals, i passa un bon grapat d'anys amagat en les muntanyes. Molts maquis eren veritables herois, d'una valentia colossal.

Has volgut homenatjar algun dels teus referents?

Hi ha al·lusions a molts autors que m'interessen. A Thomas Bernhard i Roberto Bolaño per la violència, a Primo Levi i Jonathan Littell per l'extermini planificat. I autors com Àlex Broch (amb qui compartesc el personatge fictici de Francesc Guàrdia), Joan Francesc Mira i Arturo Barea. També hi ha un homenatge a Carles Salvador i Joan Coromines, en aquell erudit que apareix al final de la novel·la que va arreplegant els noms dels llocs.

Què és el que encara no s'ha explicat de la postguerra?

El que no s'ha explicat prou és l'enorme violència i crueltat. Entre els anys 1945 i 1955 es va aplicar la Llei de Fugues indiscriminadament, sense cap judici. Hi hagué moltíssims 'desapareguts'. Alguns d'ells foren soterrats en fosses comunes, que després foren buidades i les restes conduïdes al Valle de los Caídos, sense advertir, evidentment, les famílies. D'aquesta manera, moltes víctimes reposen a hores d'ara junt amb el seu botxí, el general Franco.

Després de 'La sega', tornaràs a les novel·les de grans pensadors i literats?

Crec que ja toca fer una novel·la del segle XXI! Hi estic treballant!

ALIAGA, Xavier (2015), «Volia reflectir com podia haver-hi tanta violència en un paisatge tan bonic», *El Temps*, 1639, p. 68-69.

L'entrevista amb el també periodista i director de la revista *Mètode* té lloc al seu despatx del Jardí Botànic de València, un indret on es respira una quietud i reflexió que té més a veure amb la seua narrativa anterior, centrada en personatges com Voltaire, Buffon o Cézanne, que amb una novel·la feréstega, dura, que poua amb rigor i clarividència literària de la violència i d'un període fosc en un entorn salvatge: la pressió als maquis i masovers del Maestrat durant les primeres dècades de postguerra.

--- La pregunta, no per repetida, deixa de ser obligada. La sega suposa un canvi de registre important. Amb *El fracassat*, sobre la figura de Paul Cézanne, s'havia esgotat el recurs a la novel·lització de personatges il·lustres?

--- M'interessava parlar d'un altre vessant, el de la persecució i la violència. No busque tant els personatges pel que puguen representar sinó pel que parlen. De Voltaire, per exemple, m'interessaven els seus ideals, una idea del món. I ara m'interessava explorar el tema de la violència i l'agressivitat humanes. Em diuen que he escrit una novel·la històrica, però és en realitat molt híbrida. La postguerra és un tema certament treballat, però hauríem de revisitar-lo tant com fos possible per evitar caure en els mateixos paranys. De vegades es dóna una visió massa simplista i planera, amb personatges massa estereotipats. Jo he defugit els estereotips. Hauríem de ser més analítics en l'estudi de les passions humanes, de les contradiccions, perquè de vegades la vida t'arrossega i no eres culpable de les coses que et passen.

--- De fet, la novel·la conté tots els perfils: els «insatisfets», la majoria silenciosa, el feixista fanàtic, el de conveniència, els guerrillers i les seues contradiccions –com ara les lluites entre anarquistes i comunistes– i els masovers, que viuen enmig del foc creuat.

--- I la mateixa guàrdia civil, assassins en sèrie que són uns manats i tenen la consciència molt tranquil·la. M'interessava també pel maquis, format per gent que havia tingut l'oportunitat a França de fer una vida normal, amb futur, i que vingué ací a lluitar per un somni i es tiraven quatre o cinc anys a la muntanya vivint de mala manera. També hi havia gent que havia fugit i que tenia qüestions pendents amb la justícia, o que tenien por de represàlies. Hi havia de tot. I hi havia les contradiccions, amb els anarquistes i comunistes matant-se entre ells. El personatge del Ferroviari, que és anarquista, no sap ben bé qui és l'enemic, si la guàrdia civil o els seus propis companys. I hi ha els masovers, que no entenen res, persones que fan de rebost de tota aquesta gent, que no són culpables i que no poden fer res davant d'individus que vénen amb metralletes i t'encanonen. Aleshores els venien aliments, o els els regalaven. I això era la seua condemna a mort.

--- Personatges que tracten de navegar en un mar agitat.

--- Sí, tracten de salvar el coll. Tampoc no es pensaven que allò duraria tant: fins a l'any 1955 hi hagué repressió en aquelles muntanyes. I què havien de fer? Tancar el mas? Molts d'ells són gent analfabeta, havien de marxar a servir a una ciutat. O a una fàbrica. Aleshores, què feien amb la rabera i amb els animals, si eren els amos d'unes terres que havien conreat els seus avis i els seus pares? La industrialització de la Plana arrossegà molta gent, però la por que s'havia passat fou definitiva perquè hi haguera aquella diàspora als anys 60 tan espectacular. Els masos s'han deixat caure. Com és possible? Produeix una gran malenconia anar de mas en mas i veure tant d'esforç balafiat.

--- La novel·la reflecteix un punt d'inflexió, quan l'oposició a Franco s'adona que la via armada no anava enlloc.

--- L'operació «Reconquesta d'Espanya» [l'entrada d'un gran contingent de maquis a través dels Pirineus] va ser una canallada més per part d'Europa. A tots aquells guerrillers que havien lluitat a la resistència o a l'exèrcit francès i que estaven desitjosos de lluitar contra Franco, i que entraren a Espanya, se'ls va deixar en la més absoluta estacada. Moriren moltes persones de manera absurda. Entre ells, francesos de la

resistència. La por del comunisme féu que traïren molta gent que havia deixat la pell en la guerra.

--- A *La sega* hi ha una tasca de recreació dels registres populars, de creació d'històries, d'immersió en aquell món.

--- El que volia era reflectir el món dels masos i per què es van despoblar, el dolor que hi ha allí. Aleshores, volia recrear la vida al mas, com diria Josep Pla, el pas de la vida, les hores del dia. Les festes patronals, Sant Antoni, el bou –un element central perquè tots són ramaders–, la matança del porc, el moment que cales foc al forn i fas pa, un instant ple d'optimisme, la coca amb la sardina, la vida a l'escola...

--- El personatge del mestre.

--- El personatge del mestre, a qui han fotut de mala manera, per ser seguidor de Giner de los Ríos, i que han enviat allí exiliat, com a tanta altra gent, i s'ha trobat a la gola del llop. El rector i les seues contradiccions, un senyor carlista i valencianista que escrivia versos en valencià i que no està d'acord amb el capità de la guàrdia civil malgrat ser franquista fins al moll de l'os perquè no li agrada que vagen matant la gent. El metge, Don Teodor, que se salva cridant «sóc metge, sóc metge!»... Totes aquelles històries contenen un retrat molt minuciós de personatges versemblants. Les persones tenen molts matisos.

--- És tot tan minuciós i versemblant que un lector no avisat pot tenir la sensació que el xiquet que narra la història és l'autor de la novel·la.

--- Bé, d'això és tracta. En el personatge del xiquet hi ha moltes vivències meues també, com ara les inclinacions naturalistes i com l'anima el seu mestre. Però també pensava en altres persones que s'han dedicat a la història natural i que van començar així. Tu no obris els ulls si no hi ha algú, un ull expert, que et diu «mira». La quantitat de biodiversitat que pot haver-hi en un lloc com el Penyagolosa és inversemblant, fins i tot els que viuen allí no ho veuen. Al xiquet masover de la novel·la l'eduquen i en poc temps fa una col·lecció d'història natural espectacular.

--- Els seus lectors poden tenir una certa sensació d'alleujament en arribar a aquells passatges: són molt reconeixadors de la seua trajectòria literària.

--- També podia haver fet que el personatge desenvolupara altres passions...

--- Però d'aquesta manera les pulsions de l'autor estan reflectides.

--- Estan reflectides. De fet, tot això naix perquè em vaig comprar un maset al Penyagolosa en molt mal estat i que he anat restaurant. L'interès que em va arrossegar a aquelles terres era purament naturalista. I de colp em vaig trobar amb aquesta història, que era una qüestió de la qual no pensava jo que anava a escriure. Tampoc saps mai de què escriuràs. M'interessava reflectir com podia haver-hi tanta violència en un paisatge tan bonic. Tan bonic als nostres ulls d'urbanita, perquè el masover el que veu és una muntanya que gasta molt males bromes de vegades. Hi ha un passatge al final de la novel·la, amb la introducció del personatge de Don Carles, un filòleg que es dedica a arreplegar paraules –una mena d'homenatge a Coromines i Carles Salvador, un híbrid dels dos–, que provoca que el xiquet entenga que aquella muntanya és un valor en si. Però aquesta mirada dura cap a la muntanya, contra tot allò que no dóna profit econòmic, encara existeix en els masovers.

--- Hi ha tot això, però el narrador no s'oblida de contar una història. I ho fa a través d'un mecanisme narratiu bastant eficaç que presenta al principi una escena del final però sense contar la resolució. Això esperona el lector.

--- La circularitat és un recurs fàcil en el sentit que tampoc no inventes res, però marques un to d'inici. A *Pulp Fiction*, que és una pel·lícula que m'agrada molt, hi ha aquest recurs. El que volia era marcar un moment de gran violència que fóra encara més marcada al final. I mentrestant, no para d'haver-hi morts, desapareguts, suïcidis que no saps molt bé per què passen... La por de parlar... El personatge de Mata, el capità de la guàrdia civil, és real. No sé a quants va matar, però en foren molts. Estic en un grup de memòria històrica de Castelló, fa molts anys que fem entrevistes, i encara ens assabentem de gent que va morir o desaparèixer en mans d'aquest home, que accepta aquell destí perquè tenia l'objectiu d'ascendir ràpidament. El que fan al Maestrat és una política de terra cremada que ja havien aplicat a Las Alpujarras i Galícia: l'assassinat d'innocents per posar fi al subministrament d'aliments als maquis. En els fulls de serveis dels guàrdies civils es veu que rebien distincions, ascensos i augmentos de sou per matar guerrillers. Els morts eixien a compte.

FERRANDIS, Joaquín (2016), «Els autors valencians hem viscut un exili interior absolut», *El País. Quadern*, 23-VI-2016, p. 8. Disponible en línia a:

https://cat.elpais.com/cat/2016/06/23/cultura/1466677048_112644.html
. [Consulta: 7 desembre 2018].

Martí Domínguez (Madrid, 1966) ha sacsejat el panorama literari català amb la seua novel·la *La sega*, guanyadora del premi de la Crítica Catalana, del premi de la Crítica de Serra d'Or i del premi de la Crítica dels Escriptors Valencians. Periodista, escriptor, director de la revista de divulgació científica *Mètode* a la Universitat de València i col·laborador d'*El País*, Domínguez ha escrit una «novel·la rodona sobre la postguerra i els masovers del Maestrat». L'autor lamenta que, malgrat la bona rebuda que ha tingut el seu treball, els autors valencians encara pateixen molta invisibilitat en la societat catalana. «Els autors valencians encara som uns *outsiders*», assegura.

Pregunta. Esta novel·la trenca amb la seua trajectòria. Fins ara els seus relats tenien com a referència la Il·lustració, el coneixement...

Resposta. És un canvi de registre des del punt de vista temàtic, però no del de les idees que són al darrere. En les meues novel·les, el que m'interessa és el coneixement, la batalla per la integritat intel·lectual, per la lluita per les pròpies idees. L'última novel·la que vaig escriure [*El fracassat*] era sobre Cézanne, com a protagonista d'una nova manera d'entendre l'art i de com es resisteix a son pare, que vol que siga banquer com ell. I de com, malgrat això, es manté fidel a ell mateix. En *La sega* el que jo volia era explorar un poc la violència irracional, la persecució i la matança indiscriminada.

P. I com troba este tema?

R. He arribat a esta novel·la d'una manera inesperada. No sempre escrivim les novel·les que tenim en el cap. En este cas, tot sorgeix del fet que tinc un mas al Penyagolosa [a Castelló], i que allí hi vaig trobar un màuser, amagat. A partir d'ací vaig tirar del fil i això va donar a esta novel·la, que és un punt i a part però que té moltes de les coses que m'interessen, com la cultura, la natura, el coneixement, el desig de ser, de transcendir.

P. Eixe màuser obre la història oculta dels masovers.

R. En comprar el maset i fer-me del lloc, vaig obrir eixa caixa de Pandora que era la memòria històrica d'allí [el Maestrat]. Ningú vol parlar d'això, perquè és un tema molt complicat del qual hi ha moltes versions. A mi el que em va sobtar va ser com estos morts s'havien silenciats completament. Gent desapareguda, gent enviada a penals durant set o vuit anys, tot això era un tema prohibit del qual no es podia parlar. També vaig entrar al Grup de Memòria Històrica de Castelló i tot això em va servir per a

entendre el que hi havia. Realment és una història molt silenciada, que mostra la cara més dura del franquisme.

P. Hi ha molta diferència entre la veritat oficial i la realitat?

R. El fet que la novel·la la conte en primera persona un xiquet és perquè els masovers eren xiquets de set o vuit anys quan va passar això. Són els últims testimonis amb els quals es pot parlar i això s'està esgotant. Alguns masovers ja han mort i altres ja no tenen el cap lúcid. En poc de temps he vist esta pèrdua de patrimoni de la memòria, que també m'interessa des del punt de vista lingüístic. La novel·la són moltes coses, per descomptat la història de postguerra, però també el món dels masovers. Hi ha una visió costumista d'aquella època, que era una època feliç fins que varen patir la repressió. Als arxius tens la versió de la Guàrdia Civil. És una realitat totalment manipulada per a cobrir-se les esquenes i justificar la matança d'estes persones que eren absolutament innocents. Alguns havien venut un pernil o una fogassa de pa al maquis, primer contents, després amb por. Si venia el maquis i no baixaves a Castelló a denunciar-los, igual venia la Guàrdia Civil i et matava pel camí. Però si els denunciaves, igual venia el maquis l'endemà i també et pelava.

P. No li agrada que classifiquen *La sega* com una novel·la de la Guerra Civil...

R. M'ha sobtat que ho diguin. Hi ha un deix de menyspreu, de cansament. El que jo conte a la novel·la és totalment nou, desconegut. Per a mi ha estat una sorpresa que, al mateix temps, aprofundeix molt en la repressió franquista. He descobert masovers represaliats per la Guàrdia Civil, soterrats en un fossat comú, exhumats sense consentiment dels familiars i enviats al Valle de los Caídos. Això és bestial. Això qui ho ha contat? Hi ha una actitud en el país de no voler reflexionar sobre esta història, d'oblidar-ho.

P. L'ha sorprés la bona acollida que ha tingut esta novel·la?

R. És una novel·la de la qual estic content. M'ha costat molt de temps trobar el to. He fet moltes versions per saber el que volia. Entenc la bona acollida perquè és una novel·la que toca de més prop que *El fracassat* o que *El retorn de Voltaire*. Des del punt de vista literari pot arribar més al lector, però a mi m'agraden totes les meues novel·les. Crec que l'anterior és una novel·la fantàstica, dels primers anys de Cézanne, però crec que a la societat lectora li falta fer-se un poc adulta. Busquen este tipus de relat, més que els relats d'idees o de la gran cultura europea.

P. Com veu la salut de la literatura valenciana?

R. La veig molt bé. Crec que estem aconseguint tindre certa presència amb Manuel Baixauli, Joan Benesiu, Raquel Ricart, que té un valencià espectacular, Anna Moner... Tenim un bon nivell literari per al temps de foscor que hem passat. Nosaltres hem viscut un exili interior absolut, som fills d'anys de repressió brutal, on escriure en català era una actitud mal vista i minoritària. Té molt de mèrit i sóc molt optimista perquè veig altres autors com Xavi Aliaga i altra gent jove que està ací.

P. Ara falta que estiguin acompanyats pels lectors...

R. És clar, pels lectors i per les mateixes institucions. Voldria que es notaren un poc més les complicitats. Jo no les he notat gaire. Arran dels premis he tingut alguna felicitació institucional, però podria haver-hi més alegria, més comboi. Tot el que siga ajudar a vendre la novel·la ajuda a seguir publicant. A voltes la gent pensa que és una qüestió de rèdit econòmic, i això és fals. El que demanem és vendre llibres per a poder seguir publicant.

P. I què caldria?

R. Necessitem que els mitjans valencians donen suport a estes novel·les que han tingut més ressò a Barcelona que a València. Estem escrivint per allí, quan es tracta de fets que han passat ací. No es tracta de queixar-se, sinó de fer un diagnòstic d'una societat que està molt castellanitzada, i això no hauria de ser. De tota manera també hi ha gent molt entusiasta que t'ajuda a seguir.

P. Sembla que no és molt optimista amb el canvi polític enregistrat a València...

R. De moment, no. Crec que la gent ha de canviar el xip. Hi ha com un tabú a llegir en valencià. A la societat valenciana l'han empudegat amb la qüestió de la identitat valenciana i cada vegada que vénen eleccions tornem a l'anticatalanisme i a la mateixa història, i això ens ha conduït a un país desestructurat políticament on uns pocavergonyes han desfet el país. Cal tornar al sentit comú: tenim dues llengües, aprofitem-les.

«Outsiders» a Catalunya

Martí Domínguez és prou conegut no sols a València, sinó també a Catalunya, però tot i així és conscient que no tots els seus companys tenen la mateixa visibilitat al Principat.

Per això, a la pregunta de com tracten el públic en general i el món editorial català els autors valencians, respon amb les idees molt clares. «A València tenim autors molt valuosos, que estan fent una tasca de primer nivell, a banda d'autors consagrats com el mateix Joan Francesc Mira o Ferran Torrent; però la veritat és que encara tenim molta invisibilitat en la societat i en els mitjans catalans».

Una part de l'explicació té raons econòmiques. «A poc a poc l'editor ha anat tancant el focus sobre Barcelona. Hui, si ets lleidatà ho tens tan difícil com si eres valencià, i això és una pèrdua important en tots els aspectes, no només per a la cultura catalana, sinó també per als enregistraments lingüístics. Jo, en les meues novel·les, mantinc el meu català occidental, faig que els meus personatges parlen la meua variant lingüística i no he trobat problemes. Este nivell està superat, però el que resulta més difícil és tindre visibilitat, perquè els autors valencians encara som uns *outsiders*».

SERRA, Montserrat (2017), «El Maestrat de Martí Domínguez», *Vilaweb*, 15-VII-2017. Disponible en línia a: <https://www.vilaweb.cat/noticies/el-maestrat-de-marti-dominguez/>. [Consulta: 7 desembre 2018].

«L'any 1998 em vaig comprar un mas en ruïnes a Penyagolosa, al Maestrat. Trobe que és un paisatge esplèndid. I de mica en mica vaig anar-lo arreglant. Netejant el que havia estat el paller, em vaig trobar soterrats un Mauser i dues baionetes. Què coi hi feia un rifle, al mas? Vaig començar a preguntar als veïns, però es notava que no volien explicar aquelles coses. Tot i això, d'ací i d'allà vaig començar a conèixer històries de guerrillers i de la repressió per part de la guàrdia civil que havien viscut els masovers d'aquelles muntanyes. I vaig tenir necessitat d'explicar aquesta història. D'entrada em vaig imaginar el llibre com un gran reportatge de ficció (per no ferir sensibilitats), on era jo mateix qui, en primera persona, contava el relat de la gent de les muntanyes del Maestrat. Aquells que me'n parlaven ho havien viscut de petits. Per això, quan vaig decidir de construir una novel·la, vaig inventar-me un narrador adolescent, d'uns dotze anys, i li vaig posar Goriet, diminutiu de Gregori, que és un nom molt comú d'aquella zona.»

Així es va explicar l'escriptor Martí Domínguez durant l'entrevista que vam fer-li arran de la publicació de la novel·la 'La sega' (Proa, 2015). Hem anat més a fons per entendre com ha incidit aquest paisatge en aquesta obra en especial i, potser, en altres peces de

la seva literatura. Aquest reportatge forma part d'una sèrie de tres, en què intentem veure com els estius deixen petja en l'obra d'alguns escriptors.

La història de 'La sega' és la dels masovers de les muntanyes del Maestrat, a tocar de Terol, i de la violència que van viure al final de la dècada dels quaranta, en plena postguerra, perpetrada per la guàrdia civil i per les incursions dels guerrillers que s'estaven en aquelles muntanyes. Els masos i els pagesos que hi vivien es van trobar exposats enmig de tots dos bàndols.

Domínguez explica: «El que em movia era l'ànima de contar la història de la gent d'aquesta zona del Maestrat, gent forta i dura com el paisatge. Tantes muntanyes juntes, fan que sigui una zona difícil per a viure: a l'hivern, aquests masos sovint queden aïllats per la neu i tenen temperatures de quinze graus sota zero. Al llibre, hi apareix aquesta manera de viure i també les festes que celebraven (Sant Antoni, la matança del porc, les jotes i els bous embolats...), com s'expressaven la masculinitat i la feminitat, com s'aparellaven, el pa acabat de fer d'aquells forns (que encara és espectacular)... Volia reproduir tot això, un món que en aquells anys es va enfonsar, perquè va ser una matança d'innocents, uns morts que no interessaven a ningú, els morts que va permetre la llei de fugues de Franco, que va ser la via lliure per a matar indiscriminadament.»

«Ja érem a finals de la tardor, i la llum era groguenca i enlluernadora. El perfil de les coses s'accentuava, i les ombres s'allargaven, per entre els camps segats a ras. El vent movia el brancatge flexible de les gavarreres, amb els fruits vermells brillants, vibràtils i juganers. La vegetació, amb aquesta llum, irradiava una lluentor argentada, i les sorts finíssimes projectaven un verd cridaner, com si estiguessen acabades d'envernissar. Els gallers i les serveres, amb les fulles seques ataronjades, contribuïen a aquesta macilència, amb les fulles estrellades dels aurons i les delicades dels corners, que encatifaven els barrancs. Bufava el mestral, i tan sols se sentia la maror que feia el vent entre la pineda densa del Tossal del Monfort.»

Aquest juliol, parlem amb Martí Domínguez i continuem escrutant el paisatge de la novel·la.

—Què us lliga a aquest paisatge?

—El paisatge del Penyagolosa és únic. És el Canigó dels valencians: una muntanya màgica, plena de simbolisme i de força espiritual. A més a més, els boscos es conserven

amb prou bona salut, i la natura és esplèndida. Hi vaig arribar cercant això precisament: retrobar els ocells, les plantes, les papallones, els fòssils... I també la vida rural, la vida del masover, i el seu ritme tan abocat al compàs de les estacions. Tot allò em fascinava, i encara em fascina.

—En la novel·la, diria que la descripció del paisatge la concentreu més quan comença el fred, a la tardor i a l'hivern.

—Potser. La novel·la comença amb una forta escena de violència al bell mig de l'estiu més implacable, després d'un període molt intens de sequera. Però, tanmateix, és cert que em recree més amb els paisatges de primavera, hivern i tardor que amb els d'estiu. És quan aquelles terres són més espectaculars: quan cauen les primeres volves de neu i tot emmudeix. És una sensació esborronadora. O l'arribada de la primera prímula, que anuncia la primavera... O el cant dels xots a les nits de maig...

—I associeu personatges amb el paisatge, que us donen l'oportunitat de parlar-ne. Em refereixo al mestre, don Arcadi, i la seva passió per la natura, per les bèsties i, especialment, pels fòssils. Perquè el Maestrat és terra de fòssils.

—Em sembla impossible parlar d'aquells paisatges i no reparar en la seua natura tan fabulosa. En la novel·la, aquesta apareix d'una manera espontània, perquè els pagesos viuen freqüentment amb ella, i la coneixen i l'empren. Saben els noms dels ocells i de les plantes. I també la toponímia del lloc, que és tan viva, i que evoca tantes coses. L'idioma, en aquelles valls, és un altre ésser viu, igual d'interessant que la planta més rara i endèmica. Per tant, el mestre don Arcadi es lliura a la seua passió, i col·lecciona fòssils: els fòssils remetent a l'evolució, a la lluita per l'existència, a la feroç lluita per la vida, i la novel·la explica, en molts sentits, l'extinció d'una forma de vida, la d'aquells masovers acorralats per la guàrdia civil.

«Un d'aquells dies, li vaig dir que a l'entrada de la cova del Falcó hi havia un caragol molt gran, però que estava encastat a la roca, i no podia arrencar-lo. Don Arcadi va voler anar a veure'l de seguida, i malgrat que el vaig advertir que era lluny i molt costera amunt, no va voler esperar. Ens vàrem endinsar per un barranquet i per una pineda molt espessa. [...] Vàrem arribar a un mas menut, en la conca d'una vall, envoltada per cingles, sota l'ombra d'una gran roca coneguda com la Penyaguda.»

És el moment en què don Arcadi descobreix les pintures prehistòriques. Comenta Martí Domínguez: «En les balmes del Maestrat hi ha moltes pintures rupestres. Aquella visió de l'home prehistòric és un recurs per a projectar la imatge de l'evolució humana, que trenca amb la visió religiosa de l'home.»

—Un altre personatge associat al paisatge, en aquest cas a la vida del camp, és el tio Miquelo. Hi ha un moment deliciós, quan la germana gran, Teresa, diu que vol tornar a treballar la terra i li demana que n'hi ensenyi.

—Teresa és la ben plantada. Té un caràcter viu, per bé i per mal. Al mas, les feines estan molt dividides, i la dona treballa a la casa i atén el corral i l'hortet, i l'home llaura els camps i trau la ramera a pasturar. Per tant, no és treball de dona agafar la rella i llaurar el camp. Però amb la mort del pare, a mans de la guàrdia civil, decideix portar ella aquelles terres, i és emocionant veure l'arada penetrar en la terra grossa del pla, i la sensació de vida i de renovació que causa un camp a punt de sembrar. Tot el llibre juga amb metàfores com aquesta.

«[Tio Miquelo] va vindre amb el seu matxo blanc, i amb el seu forcat. Li va ensenyar a Teresa a aparellar el nostre matxo, com havia de fer amb el collaró, amb les barres, amb el forcat i la rella. Ma mare la mirava emocionada, amb Pepet ja agafadet de la mà. Quan Teresa va tindre la primera tirada feta, quasi li van brotar les llàgrimes, de tan emocionant que era veure la terra recuperar la seua llacor. Amb la mà esquerra portava el ramal amb què guiava el matxo, i amb la dreta feia força en l'esteva, que obria el solc. L'esteva tenia el mànec de la fusta tota polida i lluent, de tantes hores que les mans del pare havien lluitat amb ella i era bonic que algú de la família el tornara a empomar.»

Efectivament, les paraules també són paisatge: «Quan els personatges parlen utilitzen les seues pròpies paraules, que són de frontera. I en un moment determinat apareix un personatge que es diu Carles Salvador, que és una mena de Joan Coromines, que arreplega paraules. I en Goriet queda fascinat per aquesta riquesa. I com que ja dic sempre que jo d'imaginació no en tinc, recull la toponímia real, el nom dels masos, excepte el de la família protagonista. Són tan ben trobats, que no tenia sentit d'inventar-ne de nous. I és una mena d'homenatge a la riquesa lingüística del territori.»

«L'idioma és un ésser viu més. Els noms són els del lloc, però les localitzacions estan una mica remenades, per tal que ningú es trobe massa identificat. Els topònims són els accents (la sal i el pebre) que es posa sobre un paisatge i que li dona profunditat. Allò ja ho va descobrir Carles Salvador, que, quan va arribar a Benassal, va quedar enlluernat per la riquesa lingüística i va dedicar moltes hores a trepitjar aquelles serres. Per tant, hi ha aquest petit homenatge a don Carles, però també hi ha altres elements d'hipertext, com ara el meu homenatge a Barea, o a Joan Francesc Mira i a Àlex Broch. Són colpets d'ull que el lector ben informat descobreix de seguida, però que no entrebanquen gaire la lectura.»

—Formeu part d'un grup de recuperació de la memòria històrica de Castelló. Aquesta associació diu que us ha resultat molt útil per a conèixer el territori i la gent.

—És sorprenent, i molt decebedor, que a hores d'ara qüestions tan elementals com la dignificació dels assassinats del franquisme causen tants problemes i entrebancs. Al Penyalosa, la Guàrdia Civil va matar (o fer desaparèixer) un bon grapat de pagesos que col·laboraven amb els maquis (masovers innocents que no tenien culpa de res). Quan vaig capir a fons aquella veritat, de la qual encara avui se'ls fa difícil parlar a molts dels familiars, vaig entendre en la seua plena dimensió el concepte de por: el terror que s'havia viscut durant gairebé deu anys en aquelles terres. I em va colpir que en un paisatge tan bell, i per a mi tan ple a vessar de poesia i de vida, la mort haguera estat tan cruel i implacable.

—Els estius els aprofiteu per a escriure?

—Sempre escric. Escric de bon matí, i de nit al llit, en el marge d'un llibre. Escric a la dutxa, o al bany. Escric a l'autobús o mentre camine. Escric mentre llaure el meu hortet, o mentre sope amb els amics. Escric durant les vacances, durant els caps de setmana, i també la nit de Nadal. Escriure no és una activitat amb horari, i prenc notes de tot, i en els llocs més insospitats. Breus apunts que després desenvolupe a l'ordinador, però que tenen la llacor de la idea ben copsada. De vegades retrobe una frase, i ja no sé què la va motivar però, si m'agrada i em serveix, la incorpore amb alegria al relat que estic escrivint. Tota frase fa llibre, com tota pedra fa paret.

—Com us influeix el Maestrat a l'hora d'escriure? Més enllà d'aquesta novel·la.

—El Maestrat és, per sobre de tot, un lloc de lectura. Sota una carrasca, les lectures que hi he realitzat les recorde d'una manera distinta, com si s'hagueren estacat més a fons en l'ànima.

—Aquesta novel·la serà la primera i la darrera que estarà ambientada al Maestrat?

—Ah, això no se sap mai... Quan em vaig comprar aquell maset, no tenia previst escriure res en concret. Evidentment, anava cercant la natura, i he escrit molts articles a 'El Temps' (les meues 'Històries naturals') en què descrivia racons i vivències d'aquell paisatge. Però no sé si donarà joc a un nou procés creatiu com el que s'ha narrat a 'La sega'. Ara els camins m'han portat a explorar nous territoris, ben allunyats de la muntanya màgica del Penyagolosa.

Tanquem amb Goriet, el narrador adolescent de 'La sega', quan descobreix el rostre del seu territori:

«Des d'aquell dia vaig veure el Pic d'una manera distinta, no com una massa geològica esquerra i estèril, de garrotxes inaccessibles o de mala petja, sinó com una individualitat única i singular, de la qual podíem sentir-nos orgullosos. I vaig començar a estimar aquella muntanya. Allò era del tot impropri d'un masover, però jo ja havia iniciat la meua metamorfosi i tenia ganes d'alçar el vol.»

2.1.3. Entrevistes digitals i altres materials audiovisuals

- «La creació i les seves circumstàncies», tertúlia entre Martí Domínguez, Frederic Amat, Francesc Miralles i Vicenç Altaió, a partir de la novel·la *El fracassat*, realitzada a *Vilaweb*, el 9 de juliol de 2013. Vegeu-la [ací](#).

- Martí Domínguez llig un fragment de *La sega* a l'espai «Escriptors TV», de *Vilaweb*, el 2 de novembre de 2015. Vegeu-ho [ací](#).

- Ressenya de *La sega* realitzada per Eva Comas al seu canal de Youtube, *La motxilla de llibres*, el 25 de novembre de 2015. Vegeu-la [ací](#).

- Entrevista realitzada a Martí Domínguez a la Fira del Llibre 2016, València. Vegeu-la [ací](#).
- Entrevista realitzada a Martí Domínguez a l'Espai Mariola Nos, el 16 de maig de 2016. Vegeu-la [ací](#).
- Encontre literari: «“La Sega” de Martí Domínguez», organitzat pel Centre Cultural Castellut a l'auditori municipal de Castalla, el 12 d'octubre de 2017. Vegeu-lo [ací](#).
- Entrevista realitzada dins del programa «Plaerdemavida», d'À Punt, el 9 de juliol de 2018. Vegeu-la [ací](#).

2.2. LA SEGA: LA SINOPSI

La mirada d'un nen guia el lector en aquesta història colpidora que Martí Domínguez recrea de manera magistral a *La sega*. Els fets van tenir lloc durant els anys quaranta i cinquanta del segle passat, en un mas de muntanya que freqüentaven tant els guerrillers del maquis com la guàrdia civil. El protagonista viurà la mort del seu pare a mans de la «Benemèrita» i observarà amb recel la complicitat material i sentimental de la seva germana gran amb el maquis, sobretot amb el Ferroviari, un guerriller de conducta poc clara. *La sega* és una novel·la de pors i de secrets, però també una obra literària de referència per recuperar la memòria històrica dels anys més foscos del franquisme polític.

Extret de la contraportada.

2.3. LA SEGA: ANÀLISI DE L'OBRA

2.3.1. Citació inicial

La novel·la *La sega* està encapçalada per una cita de l'obra autobiogràfica de Thomas Bernhard, *L'origen* (1963): «... se'ls llançava terra damunt en les condicions més depriments i desemascaradores de l'ésser humà». L'escriptor austríac ens descriu els anys d'adolescència, d'estudiant, en la seua «ciutat d'origen», Salzburg, una ciutat opressiva que és «en realitat una malaltia mortal», on els habitants naixen o hi són portats i que, «si en el moment decisiu no se'n van, se suïciden sobtadament, directament o indirecta, abans o després, en aquestes condicions espantoses, o

pereixen directament o indirecta, lentament i miserable, en aquella terra de mort, arquitectònica-arquebisbal-embrutida-nacionalsocialista-catòlica, i en el fons totalment enemiga de l'ésser humà»². Així, als tretze anys i internat, observa com és de freqüent suïcidar-s'hi.

El fragment reportat per Martí Domínguez que ens introdueix a la novel·la fa referència, justament, al *soterrar* de les persones que se suïcidaven; la ciutat era «severament catòlica» i aquelles persones que li prenien el poder a Déu per llevar-se la vida no mereixien cap altre tipus de soterrament. Curiosament, a *La sega*, un dels personatges, el tio Miquelo, se suïcida amb un tir d'escopeta i el rector, mossèn Hilari, a més de negar-se a acollir-lo, en condemna la mort. Finalment, se li dona sepultura en una zona reservada als no cristians.

Però més enllà del fet del suïcidi en si, creiem que amb aquest element paratextual, amb aquesta citació inicial, Domínguez ja ens vol oferir una idea de la violència i de la misèria que ens trobarem a la novel·la, una violència i una misèria que, al capdavall, sempre pateix el «poble». Si a l'obra de Bernhard eren els estudiants els que es veien amenaçats i controlats pel director i els vigilants, això és, pel poder, pels representants del règim nacionalsocialista, a *La sega* seran els masovers els que, enmig de la guerra entre la Guàrdia Civil –el bàndol del règim franquista– i els maquis –els guerrillers amb l'esperança d'enderrocar la Dictadura i reinstaurar-ne la República–, acabaran patint-ne les terribles conseqüències per part dels uns i dels altres.

2.3.2. Títol

El títol de *La sega* cal entendre'l dins del procés del blat a què fan referència les tres parts que componen la novel·la: «La sembra», «La sega» i «La batuda», les quals es corresponen a les tasques agrícoles que tenen lloc, successivament, al llarg de l'any i que ens permeten assistir als treballs i rituals que els són propis, així com als canvis del paisatge associats a les estacions. D'aquesta manera, l'escriptor Martí Domínguez també ajuda a crear el clima de vida als masos.

Justament, l'acció de la novel·la s'inicia amb la visita del capità Mata al mas «el cinquè dia de la sega», tres anys abans de la mort de Zacaries Solsona (2015: 13-24), i finalitza

² La traducció és nostra a partir de la versió en castellà de l'editorial Anagrama, *El origen* (1984). Podeu llegir el relat «Grünkranz», on apareix la citació, [ací](#).

«a finals de novembre, tres anys després de l'assassinat de mon pare», amb l'última visita d'aquest capità al mas (2015: 339). Durant aquests tres anys, assistim a diferents festes, com la de Sant Antoni al gener de 1949 (2015: 111), la primera festa a què acudeixen després de la mort del pare; les festes del poble, a finals de l'estiu, concretament les de 1949, amb un grup tocant i la gent ballant; o la matança del porc d'aquell mateix 1949, que és quan Teresa decideix que tornarà a treballar ella els camps.

Igualment, també podem llegir les característiques pròpies de cada època de l'any. Així, per exemple, Goriet agafa la pàssia –que és com ells anomenen la grip– al gener de 1949, o se'ns descriu una gran nevada cap a finals de tardor o principis d'hivern d'aquell mateix any, moment que aprofiten per a preparar formatges, amb llet d'ovella i una mica de cabra. També gaudim d'«un dia molt bo i assolellat» d'inicis de primavera de 1948, quan «les mallerengues i els ferrerets refileven, les aloses s'enlairaven cantant, mantenint-se un moment extàtiques i deixant-se caure en picat en l'herbatge, i les papallones començaven a empaitar les floretes púrpura dels cards, que nosaltres anomenàvem carxofes» (2015: 57).

Al capdavall, el títol de la novel·la és una metonímia del pas del temps. Potser, a més, s'ha elegit el moment de «la sega» perquè és quan el món de Goriet i de la seua família comença a esborrar-se. És el narrador mateix qui ens ho confessa: «Quan tocara la sega, a mitjan juliol, Teresa regressaria, i d'alguna manera aquell blat era una mena d'indicador del pas del temps, del lent córrer dels dies cap a aquella fita, que tots esperàvem amb ànsia i que, tanmateix, significaria el final de tantes coses» (2015: 286).

En un altre nivell d'interpretació, podríem entendre, de manera metafòrica, el procés del blat com el procés de control de la Guàrdia Civil sobre la població: «La sembra» equivaldria a l'inici de l'extensió de la por i de la desconfiança entre els masovers, amb les amenaces, amb les advertències, amb les pallisses i amb les tortures; «La sega» podria fer referència a les detencions, a les desaparicions, als assassinats per haver ocultat informacions secretes o per haver *ajudat*, encara que fora a punta de pistola, els bandolers; i «La batuda» significaria la desconfiança entre el poble, el fet de no refiar-se de ningú per por de ser delatat, de sospitar de tothom com a col·laboracionista, és a dir, les conseqüències emocionals i morals de viure en una dictadura.

2.3.3. *Tipus de narrador*

En *La sega* trobem la veu d'un narrador extrahomodiegètic, és a dir, un narrador situat en un primer nivell narratiu que pertany a la història, que ha viscut els fets, per això els narra en primera persona. Com que, a més, en aquest cas, és el protagonista –Goriet és qui ens conta tot el que s'esdevé en aquell món de masovers–, podem parlar d'un narrador autodiegètic.

Pel que fa a la perspectiva, observem que es tracta, com no podia ser d'una altra manera, d'una focalització interna fixa; tot el que coneixem ens ha arribat filtrat pel protagonista, el qual, a més de deixar-nos entrar en les seues emocions i els seus pensaments, ens descobreix les vides de la resta dels personatges a partir, sobretot, de parar l'orella en les diferents conversacions que hi tindran lloc. De fet, per donar-hi versemblança, per exemple quan ens relata el moment en què els guàrdies civils s'emporten el seu pare, com que «jo tenia deu anys acabats de complir» i «era un xiquet sense massa consciència de res» (2015: 24), ens indica que s'ha ajudat del que li han contat altres persones:

Aquell capità va arribar a cavall, seguit d'una patrulla de cinc homes, amb els tricorns ben lluents. Mon pare va ser qui el va atendre, i amb els records d'uns i altres he refet de mica en mica aquella conversa, sense saber, i això encara avui m'esborrona, que seria l'última que li escoltaria. (2015: 25)

2.3.4. *Temps*

Respecte al temps de la història aquest va des de setembre de 1947 fins a, com a mínim, finals dels anys cinquanta o principis dels anys seixanta. Així, encara que els fets clau de la novel·la s'emmarquen entre finals de setembre de 1947 –quan els guàrdies civils s'emporten el pare de Goriet i l'acaben assassinant– i finals de novembre de 1950 –quan el capità Maximino Mata es presenta per darrera vegada al mas–, això és, tres anys i un mes, no hem d'oblidar que la història està contada en passat des d'un present sense cap referència concreta. És gràcies als dos últims paràgrafs que sabem que, almenys, s'estendria fins a gairebé els anys seixanta; Goriet ens narra que, malgrat que

la seua mare fou «condemnada a dotze anys i un dia de reclusió», *només* «va estar set anys i mig entre reixes» (2015: 346). És a dir, aproximadament, el 1958, tot i que la narració també inclou el moment de la mort de la mare, però ja en desconeixem la data exacta.

Quant al temps del discurs, notem que la novel·la té un inici *in media res*, amb l'inici temporal de la novel·la en el moment àlgid, de màxima tensió, quan Ferroviari, antic guerriller i ara col·laborador dels guàrdies civils, els mata gairebé a tots, excepte al capità Maximino Mata. Llavors, els pròxims capítols (des del segon del primer apartat, La sembra, fins al sisè del tercer apartat, La batuda, ambdós inclosos) actuaran com analepsis –seguint un ordre cronològic lineal– per posar-nos en antecedents d'aquest fet. D'aquesta manera, descobrirem que Ferroviari, a més de ser un maquis era també l'enamorat de la germana del protagonista, Teresa, o esbrinarem qui són el capità Maximino Mata i els seus companys Alejandro, Pelut, Blas o Julián Torregrossa, entre moltes altres coses.

Igualment, també trobarem breus prolepsis en aquests capítols que ja ens indicaran que assistirem a un desenllaç terrible. Per exemple, en el moment que el mestre don Arcadi li regala a Goriet un exemplar del *Quixot*, aquest ens diu: «Amb aquell regal era com si m'animara a seguir estudiant, a perseverar, a no abandonar, foren quines foren les circumstàncies. I ni ell ni jo sabíem, ni tan sols imaginàvem, tot el que encara havia d'arribar» (2015: 168). O també, a l'inici del capítol cinquè de l'apartat La sega, quan ens comenta que «a l'estiu següent tot canviaria, i el nostre món s'enfonsaria irremeiablement per sempre» (2015: 172). O quan explica l'episodi de la matança del porc per part del tio Miquelo, de qui diu que «no sabia ell, ni nosaltres tampoc, que aquella seria la seua última matança» (2015: 206). O quan la mare intenta consolar a Teresa, que s'ha assabentat que el seu estimat Ferroviari ha visitat una de les Morenes: «Teresa em va dir que quan fóra més major m'ho contaria, però això no va arribar a passar» (2015: 222).

Finalment, destacarem el temps dels darrers paràgrafs de la novel·la, en què, per mitjà de sumaris i el·lipsis avancem, aproximadament huit anys, des que la mare de Goriet confessà –potser enganyada, potser dolguda– tot el que sabia al capità Mata, fins que va eixir de la presó:

Ma mare fou acusada de col·laboració amb els bandolers i condemnada a dotze anys i un dia de reclusió. L'enviaren al penal de Santander, on també complia pena Celidònia, amb la qual va tindre la sort de passar una part de la condemna. Finalment, va estar set anys i mig entre reixes. Allò va significar l'enfonsament definitiu del nostre món. [...] i nosaltres ens vàrem criar durant aquells anys amb els nostres oncles de Barcelona, en una modesta casa del barri de Sants, on regentaven una porteria. Amb el pas dels anys, aquells dies a la muntanya s'anaren fent més i més llunyans, més fonedissos, com si pertanyeren a uns altres que no fórem nosaltres. (2015: 346-347)

2.3.5. *Espai*

En *La sega*, la vida dels personatges principals transcorre bàsicament en el mas del Saiüquer, un mas «molt bo i productiu, amb la teulada a una aigua, que recollia la pluja i la portava a una gran cisterna», que tenia una porta senyorívola «amb un arc de pedra de mig punt que mostrava, junt amb una finestreta gòtica, l'antiguitat de la construcció» i «un antic colomer, en una robusta torre adossada, potser restes d'alguna fortificació, per la qual cosa alguns també coneixien el lloc com Torre Saiüquer» (2015: 26). Era propietat de la família Solsona, que es nega a abandonar-lo malgrat les calamitats que estan a punt d'arribar-hi. Igualment, també era l'espai en què Goriet, la mare i els germans rebran, d'una banda, les visites usuales dels guàrdies civils, i, d'una altra, dels guerrillers. De fet, durant una bona temporada acolliran, fins que estiga completament recuperat, el maquis Francesc Guàrdia, conegut com a Matemàtic.

Els altres espais on tenen lloc les diverses accions –la resta de masos, com el del tio Miquelo, el del Montlleó, el d'Alberta, el de la Batalla, el Mas Nou de les Vaques, el del Boi, etc., a banda– són l'Escola de Bellavista, amb la capelleta a la Mare de Déu dels Desemparats; el molí del Pas, de Leovigildo i Marcel·lí; la taverna del Xatxo (a l'altra banda del riu); la taverna dels Satisfets (al poble); el racó de Nandó; la botiga de Melcior, a la plaça de la vila, al davant de l'església; la botiga de Fructuoso, a l'eixida del poble; la botiga de farmàcia; l'escola del poble a càrrec de don Vicent, o la caserna de la Guàrdia Civil, entre d'altres.

D'altra banda, hi ha un fet curiós: mentre que els indrets que el nostre protagonista escolta de passada, com València, Barcelona, Tarragona, París, Terol, Pozoblanco, Siétamo o la Plana, tenen una toponímia real, en cap moment se'ns concreta la situació exacta dels masos on ocorre la vida. És cert que es pot deduir, més o menys, per les referències reals que hi apareixen: sabem que és un lloc no molt allunyat de Terol, però tampoc gaire lluny de la mar; coneixem que es troba prop de les muntanyes, però també de la Plana; hi ha a prop el Pic, «la muntanya més alta d'aquells topants, amb el cim que fregava els dos mil metres d'altura, i que senyorejava per sobre de totes, amb la seua pica en forma d'esperó majestuós» (2015: 37), que recorda, indubtablement, el Penyagolosa, amb un cim de més de 1.800 metres; i coneixem que el mateix autor va comprar un mas pròxim Penyagolosa. Per tant, podríem concloure que es tracta d'algun territori de la comarca del Maestrat.

2.3.6. Personatges

2.3.6.1. Personatges principals

- **Goriet (Gregori) Solsona:** És el protagonista, el personatge que ens narra la història. Fill de Zacaries i Isabel, té deu anys quan els guàrdies civils s'emporten el pare i el maten. Se'ns presenta com un xiquet molt despert i molt interessat per la natura i el seu paisatge; tant el mestre don Arcadi, com mossèn Hilari i l'apotecari don Manuel intentaran emportar-se'l al seu terreny: el mestre voldrà que curse els estudis de Magisteri; el rector, que entre al seminari, i l'apotecari, que li faça d'ajudant. Encara que ell preferirà quedar-se al mas, per les circumstàncies que s'hi donen, acabarà criant-se amb els oncles de Barcelona.

- **Teresa Solsona:** Germana de Goriet, serà una somiadora a favor de la causa dels maquis. Se'ns presenta com una jove amb molt de caràcter, independent, que vol treballar els camps per ella mateixa. S'enamorarà de Ferroviari, amb qui es veuran d'amagat. Quan aquest serà pres pels guàrdies civils, la mare l'enviarà a Barcelona. No obstant això, hi tornarà, però acabarà morta pel seu estimat, ara dins del bàndol dels civils.

- **Bela (Isabel):** És la mare de Goriet; perdrà el marit a mans dels guàrdies civils i, a sobre, els haurà d'alimentar quan acudisquen al seu mas. Al final de la novel·la, acabarà confessant tot el que sap al capità Maximino Mata quan aquest acuse el tio Miquelo de

col·laboracionista i de delator del seu marit. Ella, però, confiarà en la bondat de l'amic i no creurà el que li diu el capità. Passarà set anys i mig a la presó.

- **El capità Maximino Mata:** És un capità despiadat de la Guàrdia Civil. Anirà a aquelles muntanyes per tal de fer carrera a base d'assassinar guerrillers, de manera que tant li donarà si, durant el trajecte, ha d'eliminar els masovers. És qui s'emporta, entre d'altres, el pare de Goriet. Està casat i té fills, cosa que no li impedirà reclamar els serveis de les Morenes.

- **Don Arcadi:** Se'l coneix també com el mestre *pipot* perquè fumava una vella pipa. És un de tants mestres desterrats, castigats per les seues idees republicanes, com a conseqüència de la guerra; mai es llevarà de damunt, doncs, les ombres de la sospita. S'interessa i es preocupa per l'educació de Goriet, a qui intenta convèncer perquè faci els cursos de Magisteri. Li descobreix els fòssils i la natura al protagonista, i també li desperta la curiositat per voler saber més del seu entorn. Com a detall, li regalarà un exemplar del *Quixot*.

- **El tio Miquelo:** És un masover de Torre de Montfort. Dins de la divisió ideològica social existent, pertany als Insatisfets. Va perdre la parella en un accident de carro, sembla que per culpa de Zacaries. Ajuda molt la família de Goriet i ensenya Teresa a treballar els camps. Se suïcidarà moments abans d'acudir a la caserna de la Guàrdia Civil. El capità Maximino Mata l'acusa d'haver delatat el marit d'Isabel.

- **Samuel Ferroviari:** Rep el malnom de *Ferroviari* per haver treballat durant molts anys a l'estació de ferrocarril de Terol. És el guerriller de qui s'enamora Teresa, a la qual li planteja que podrien fugir a París per tenir una vida tranquil·la. Quan és capturat per la Guàrdia Civil, decideix ajudar-ne els agents a base de delatar els masovers que havien col·laborat amb els maquis. Acaba matant Teresa i és trobat mort brutalment; sembla que havia estat el tio Miquelo.

2.3.6.2. Personatges secundaris

- **Zacaries Solsona:** És el pare de Goriet. El 1947 els guàrdies civils se l'emporten perquè havia «ajudat» uns bandolers que –segons Bela, la seua esposa– anaven armats. Mai no se'n torna a saber res més, fins que el capità Maximino Mata li'n dona l'acta de defunció a Bela. El jove Goriet intentarà reconstruir al llarg de la novel·la el trajecte en què els guàrdies l'assassinaren.

- **Empariues (Empar) Solsona:** Germana de Goriet, té quatre anys menys que aquest.
- **Pepet (Pep) Solsona:** Germà menut de Goriet; és el quart fill d'Isabel i Zacaries.
- **Mossèn Hilari:** És el rector del poble, no gaire amic del capità Maximino Mata. Sembla que mai no ha denunciat cap veí del poble; tenia simpaties valencianistes i s'adreçava als xiquets en valencià. De família carlista, havia salvat la vida –al contrari que el seu pare– amagant-se dels anarquistes.
- **Francesc Guàrdia Matemàtic:** Guerriller que arriba ferit al mas del Saüquer i de qui la família de Goriet tindrà cura durant un mes i mig. Havia estudiat Matemàtiques a Terol, per això el seu malnom. És un somiador que espera regressar a França, i confia en els aliats perquè facen caure el règim de Franco. Espera retrobar-se algun dia amb una jove que el va cuidar en la seua aventura d'Alòs d'Isil.
- **Pelut:** És un dels guàrdies civils que acompanyen el capità Maximino Mata. Fill de la Rabosera i habitants del Mas Nou de les Vaques, desitja casar-se amb Teresa. És l'assassí de Leovigildo, el pare de Marcel·lí.
- **Alejandro:** Un altre del guàrdies civils que va amb el capità Maximino Mata.
- **Blas:** Un altre dels guàrdies civils que acompanya el capità Maximino Mata; tot i que no sembla molt xarrador, és el que més contacte té amb Goriet. Li agrada fer figures de fusta i paper.
- **Julián Torregrossa:** Un altre del guàrdies civils que va amb el capità Maximino Mata; és l'últim en unir-s'hi, molt jove.
- **Eliseu:** És el taverner del poble; regeix la taverna dels Satisfets. Home carismàtic, robust i generós, amb uns ulls vius i menuts i un nas de gitano, motiu pel qual se'l coneix com *el Xato*.
- **Lola:** És la dona d'Eliseu, el taverner; té ulls d'òliba. Goriet creu que el corb albi dissecat que tenen al bar és un *alter ego* d'ella.
- **Toni de les Eres:** És el barber del poble, l'encarregat, entre d'altres coses, d'afaitar els masovers que haurien de ser «retornats» a casa.
- **El masover Amadeu:** És l'amo del mas de la Batalla. Un de tants masovers que la Guàrdia Civil s'emporta al quarter i del qual ja no es torna a saber res més.

- **Joanet:** Líder dels guerrillers, alt i prim, d'ulls molt vius, de grosses patilles i nas prominent, encapçala un grup que lluita per restablir el govern legítim i que tot siga més just. Se sacrificarà per la resta en l'emboscada que els guàrdies civils pararan als guerrillers; morirà a mans de Ferroviari, ara en l'altre bàndol.
- **Matalàs:** Germà de Joanet, també és guerriller, concretament, anarquista i llibertari. Per ordre del partit, matarà un company guerriller anarquista, per la qual cosa voldrà abandonar-ho tot i marxar a França, ja que té por tant de la Guàrdia Civil com dels seus caps, del PCE.
- **El masover del Boi:** Assassinat de sis tirs, davant les dues filles, pels guerrillers dirigits per Joanet, sembla que acusat d'haver delatat Zacaries Solsona als guàrdies civils.
- **Leonor i Adelina:** Filles del masover del Boi, a qui veuran morir a mans dels guerrillers per delator. La menuda, Adelina, és de la classe de Goriet. Al cap de poc de temps, abandonaran el poble i cadascuna emprendre el seu camí.
- **La Rabosera:** És la mare de Pelut, mig gitana i cutximandera; viuen al Mas Nou de les Vaques. Intenta fer-li xantatge a Isabel perquè la filla d'aquesta, Teresa, es case amb el seu fill.
- **Marcel·linet (Marcel·lí):** Un dels amics de Goriet, fill de Leovigildo, a qui li salva la vida en un primer moment per anar sempre amb la veritat per davant.
- **Leovigildo:** És el pare de Marcel·lí; propietari del molí del Pas, també se'l coneix com a *Orelles* o *el Tort del Pas*, per l'estrabisme que té. Home prim, una mica estevat de cames, amant dels animals i bon coneixedor del bosc, tot i que en un primer moment aconseguix salvar la vida gràcies al seu fill, acabarà sent assassinat per Pelut el 31 d'agost de 1949.
- **Margarida:** Esposa de Leovigildo i mare de Marcel·lí.
- **El Xatxo:** Masover amb els ulls molt sortits que posa una taverneta enfront del molí del Pas per tal d'aprofitar la gent que hi anava a moldre. Pare de cinc filles, totes amb els ulls grossos i desorbitats, que no s'han pogut casar.
- **Jaumet:** És un xiquet morè del mas del Sord, amb els cabells negres, que coixeja una mica per un colp que son pare li pegà per haver fet fugina. El capità Maximino Mata

n'amençà el pare de llevar-se la guerrera i a ell, les sabates i els calcetins, activitat que feia presagiar l'inici de la tortura.

- **Emília:** És la germana major de Jaumet, un any i mig major que ell i Goriet. És una xiqueta amb els cabells molt negres i molt rulls, el nas prim, el cos llargarut, que li donà una ferradura de set forats, símbol de bona sort, a Goriet. És qui li descobrirà els secrets femenins.

- **José Forcano:** És un caporal molt mala bèstia que apareix amb el capità Maximino Mata i la resta de guàrdies civils. Violarà a Manuela la de les Morenes.

- **La masovera Elòdia:** És qui, tement pels seus néts que estaven jugant en l'era del mas dels Tormos, crida quan els civils rodegen la partida del guerriller Joanet; això alerta els guerrillers, els quals es poden defendre. La Guàrdia Civil se l'emporta i l'apallissa.

- **Felisa la Punxona:** És la culpable, segons el tio Rutllo, del mortal atac al cor de la seua dona, ja que és qui avisà la Guàrdia Civil. Als pocs dies, apareix penjada d'un pi, víctima de la violència del grup de guerrillers de Joanet.

- **El tio Rutllo:** És qui acusa Felisa la Punxona d'haver avisat la Guàrdia Civil i, per tant, de la mort per un atac al cor de la seua dona. Sembla que es torna boig i, per això, els guàrdies civils no el maten, però el deixen sord.

- **La dona del tio Rutllo:** Va morir d'un atac al cor a causa de la por provocada per la batussa entre els guerrillers i els guàrdies civils.

- **La dona del Cona:** Esposa del Cona –un camarada dels Ports–, a qui, junt amb sis persones més, enllaços i gent de la CNT, la Guàrdia Civil ha agafat i de les quals no s'ha tornat a saber res.

- **Epifani Badenes:** Fuster, estrany, solter i solitari, una mica trist. Els guàrdies civils l'assassinen, lligant-lo a la somera i ofegant tots dos en un pantà, perquè l'acusen d'haver delatat als guerrillers el masover del Boi, el qual, al seu torn, sembla que havia estat assassinat per delatar Zacaries Solsona.

- **Nativitat:** Vídua del masover del mas de la Batalla, a qui el capità Maximino Mata també s'emportà, i mare de quatre fills. Dona molt menuda, morena i de nas de falcó, li prega ajuda a Isabel, per si pot fer alguna cosa per aconseguir l'acta de defunció.

- **Vicenta:** És la germana major de les Morenes, que van perdre la mare de menudes i ara viuen amb el mala bèstia del pare. Té una grossa piga a la galta. Es dedicarà a la prostitució.

- **Manuela:** És la germana menor de les Morenes, que van perdre la mare de menudes i ara viuen amb el mala bèstia del pare. És de l'edat de Teresa, i molt bonica, amb els cabells llargs, en una cabellera espessa i salvatge, de llavis sensuals, gruixuts, amb celles denses i feréstegues. Es dedicarà a la prostitució. Serà violada pel caporal Forcano, que se l'emportarà al calabós i a fer-li unes proves per confirmar que està embarassada. Apareixerà, al cap de pocs dies, penjada en l'hospital.

- **L'alcalde:** No se'ns en diu el nom, només que hi anava en la processó de Sant Antoni.

- **Don Vicent:** És el mestre de l'escola del poble. Sembla que no li cau gaire bé a Goriet perquè quan els alumnes de la seua escola insultaren els companys del nostre protagonista, ell no hi intercedí. Creu, al contrari que don Arcadi, en la disciplina i en l'educació religiosa. Està clarament a favor del règim franquista.

- **Donya Jesusa:** És l'esposa de don Vicent, coneguda, per orígens familiars, com *la Botifarrera*. Adora el marit, a qui considera una eminència; li diu, afectuosament, «el meu Sento».

- **Don Teodor:** Metge; viu al mas del Pinar. Salvà la vida dels faiers perquè cridà «Sóc metge!», ja que, altrament, podrien haver-lo acusat de maçoneria. Es mostra a favor del règim franquista, però amb matisos.

- **Donya Eugènia:** És l'esposa de don Teodor, alta i morena, hieràtica i inexpressiva, malaltissa dels pulmons.

- **Els masovers Ramon i Sinforsosa:** Viuen al mateix mas que el metge don Teodor i donya Eugènia; ell duu l'explotació ramadera i ella neteja la casa dels amos i fa el dinar, a més d'ocupar-se del jardí. Tenen dotze fills, els més majors dels quals ajuden al mas, tot i que els altres van a l'escola del poble.

- **Don Manuel Monferrer:** És l'apotecari del poble; en la seua botiga de farmàcia tenen lloc els dimecres de vesprada tertúlies amb don Vicent, don Teodor i també, ocasionalment, don Arcadi. Lector compulsiu dels francesos, no se sap massa bé si està a favor del règim franquista o no. Salvarà la vida amagat en una catifa en l'interior del camió de Fructuoso. Li proposarà a Goriet que en siga l'ajudant.

- **Donya Celestina:** És l'esposa de don Manuel. Sembla que és molt bella.
- **El Francès:** Nou cap dels bandolers, vingut de França, fet que li proporcionà aquest renom. Home alt i robust, d'aspecte poc marcial, com de peus plans, amb el nas gros, i parlava castellà fent servir les esses, amb to de suficiència i superioritat. Enviat des de la direcció del PCE i substitut de Matemàtic.
- **Els alcaldes de Sant Vicent del Riu d'Amunt i d'Avall:** El de Sant Vicent del Riu d'Amunt és franquista; el de Sant Vicent del Riu d'Avall, falangista. No obstant això, estan enemistats per un ball: el franquista l'ha prohibit i el falangista, no.
- **Celidònia:** Masovera del mas del Racó que despertarà sospites en el botiguer Melcior, atès que comprà deu pastilles del millor sabó. La Guàrdia Civil l'agafarà i se l'endurà presa. Se li atribueixen dots de bruixeria, ja que, entre d'altres anècdotes relacionades amb animals, un escurçó picarà Blas durant el retorn d'aquest mas. Al penal de Santander va compartir part de la condemna amb Isabel.
- **Melcior:** També conegut com *el Sardina*, té una botiga a la plaça de la vila, davant de l'església. Amb Fructuoso, es divideixen la clientela. Tenia els ulls clars, un bigot ros i un nas redonet, que li donaven un aspecte agradable. Té un fill i dues filles. És qui vendrà deu pastilles de sabó a Celidònia i qui la delatarà a la Guàrdia Civil, motiu pel qual la família de Goriet deixarà de comprar allí.
- **Joan el Sardina:** Fill del botiguer Melcior, serà segrestat pel grup de Joanet, sembla que com a venjança perquè el pare denunciara Celidònia. Tanmateix, el retornaran.
- **Landelina:** Una de les dues filles del botiguer Melcior.
- **Fructuoso:** Té una botiga a l'eixida del poble, en el carrer del Bovalar. Amb Melcior, es divideixen la clientela. És qui, amb el seu camió, porta els alumnes de don Arcadi a veure el mar per primera vegada.
- **Pompília:** Dona molt menuda, una mica pèl-roja, de pell clara i pigosa i d'ulls verds, la qual va pels masos baratant coses necessàries per a la vida en aquests indrets. Dividia els masovers entre els masovers de carrasca (com Abelardo) i els masovers bona persona (com Odiló).
- **Pepe Torres:** Caporal format a Galícia per Maximino Mata, caracteritzat per l'extrema violència que utilitzava en els interrogatoris, d'on extreia tota la informació necessària. No obstant això, serà mort per un grup de bandolers que se li escaparen.

- **Sergent Barea:** Sergent que el capità Maximino Mata coneixerà en el Tercio. Li agradava llegir en francès, cosa que no li impedirà lluitar brutalment en la batalla de Beni-Arús contra els moros; segons ell, perquè l'instint de supervivència és molt gran.
- **La dona de Joanet:** Intenta que Goriet li conte alguna cosa del seu marit, del qual li han dit que és mort, però el xiquet es mantindrà callat.
- **Don Carles:** Estudiós que, en companyia de don Arcadi i Goriet primer, i amb un senyoret de ciutat després, explorarà les muntanyes. És un home petit, delicat, de nas prim i llarg, que té molta cura a l'hora d'expressar-se. Amant de la cultura i interessat per la llengua i pel nom de les coses, està preparant un vocabulari sobre el parlar d'aquelles terres.
- **Un senyoret de ciutat:** No se'ns en dona el nom, però acompanya don Carles, don Arcadi i Goriet en la pujada al Pic; va amb americana, corbateta de llaç i unes sabates blanques i negres, potser inadequades per a aquella activitat.

2.3.7. Temàtiques

2.3.7.1. Entre els guerrillers i la Guàrdia Civil: els masovers

Una de les temàtiques de *La sega* és, sens dubte, l'enfrontament entre les forces de seguretat del règim franquista, concretades en la Guàrdia Civil, i els grups de guerrillers antifeixistes de resistència o maquis, que estaven en correspondència amb els moviments de resistència antifeixista europeus –tot i que ací serien derrotats. Aquesta lluita armada tindrà com a víctimes principals els masovers, els quals, en moltes ocasions, es trobaran entre l'espasa i la paret. A la novel·la, veiem els bàndols inicials molt clars: d'una banda, l'exèrcit dels civils, amb el capità Maximino Mata al front, acompanyat per Pelut, Blas, Alejandro, Torregrossa, així com el caporal José Forcano; d'una altra, el grup de bandolers, amb Joanet, Matalàs, Ferroviari, Matemàtic o el Francès.

Segons Júlia Jordà³, l'activitat guerrillera tingué els anys centrals a les comarques d'Els Ports i el Maestrat –justament on hem situat l'acció– entre el 1947 i principis dels anys

³ JORDÀ, Júlia (2013), «Els maquis a les comarques del Maestrat i Els Ports», *Clapir*, Febrer, p. 1-9. Disponible en línia a: <http://www.revistaclapir.com/2017/05/els-maquis-les-comarques-del-maestrat-i.html>. [Consulta: 10 desembre 2018].

cinquanta. Sembla que aprofitaren el relleu, la naturalesa i la incomunicació de la zona, per un costat, i la col·laboració –activament o passivament– dels masovers, per un altre, per portar a terme els seus actes. En *La sega* llegim que tenen els amagatalls per les coves i que determinats masovers, com el mateix Zacaries Solsona, Amadeu o Celidònia els ajuden, motiu pel qual acaben assassinats o, en el darrer cas, apallissada i tancada en el penal. Si bé és cert que n’hi ha de partidaris, també ho és que hi ha qui es veu forçat a ajudar-los, atés que l’alternativa és la mort. I, igualment, hi ha qui prefereix delatar els seus veïns a la Guàrdia Civil.

Aquesta, com és propi de les dictadures, actua sense donar cap explicació: humilia, tortura i assassina masovers sense importar-los el més mínim, i, a sobre, en moltes ocasions, manté el càstig sobre la família, ja que, per exemple, es nega a donar-los l’acta de defunció del pare o marit, a qui considera *desapareguts*, de manera que juga amb els sentiments familiars. L’objectiu que persegueixen, al capdavall, és clar: sembrar la por i la desconfiança entre la població, atrapar i castigar tots els col·laboradors amb els guerrillers i, sobretot, eliminar els maquis, perquè és una manera ràpida d’ascendir dins del cos.

Tanmateix, els guerrillers, en la seua missió de restablir el govern legítim republicà, acabaran fracassant per diversos factors, entre els quals, trobem: els errors d’estratègia; la pèrdua de suport de la població, amenaçada per la Guàrdia Civil; la violència de les forces de seguretat de l’Estat, i els problemes interns entre els comunistes i anarquistes. L’ideal maquis no podia, doncs, acabar bé, almenys en les nostres terres.

Això ens portaria a parlar de les víctimes. Qui són les víctimes de la novel·la? En primer lloc, ja ho hem dit, estan els masovers, que són víctimes de l’autoritat del règim i reben el càstig per col·laborar amb els maquis, però també, alhora, són víctimes dels maquis, que els exigeixen –a punta d’escopeta si cal– menjar i silenci, i que tampoc dubten a assassinar-los si els traïxen. Igualment, els maquis també són víctimes de la victòria del franquisme i de la imposició d’un règim polític que persegueix els ideals pels quals lluiten; estan en inferioritat de condicions i acaben abandonats pels països democràtics i socialistes que han derrotat el nazisme i pels partits polítics clandestins. En un altre nivell, també tindriem el mestre don Arcadi, un mestre –com tants altres– desterrat i enviat a un indret on no coneix ningú, cosa que n’accentua la por i la desconfiança.

Fins i tot, si recordem els versos d'Ovidi Montllor que trobareu més avall, «Els amics érem tots. / Els enemics érem tots», encara ens podríem plantejar fins a quin punt el tio Miquelo, en el cas que acceptem que delatà el pare de Goriet, és un traïdor o una víctima. D'una banda, admitem que, si cantà, caldria titllar l'acció de traïció; d'una altra, és una víctima més que només intenta salvar la vida. No acaba sent, doncs, Isabel igual de víctima/traïdora per contar tots els secrets que havia amagat? Comptat i debatut, creiem que tant el tio Miquelo com Isabel –i com els altres masovers que se'ns presenten com a delators– no deixen de ser víctimes d'un règim moralment corrupte que força la corrupció moral de la població.

2.3.7.2. L'educació durant el franquisme

Una altra de les temàtiques de la novel·la que analitzem és l'educació durant el franquisme. Convé recordar que la dictadura de Franco va rebutjar l'ideari educatiu de la II República i que l'única idea que volia imposar és que l'educació havia de ser catòlica i patriòtica, atès que només interessa al govern com a vehicle transmissor d'ideologia. L'educació, en aquesta època, sols actua com a mitjà de propaganda de les idees que defensa i promulga el Movimiento Nacional, això és, la unitat de la pàtria i la religió catòlica.

En *La sega* veiem dos tipus de mestres, amb diferències polítiques i pedagògiques: don Arcadi i don Vicent. El primer era un fidel i entusiasta seguidor de Francisco Giner de los Ríos, influït, al seu torn, pel kraussisme, i fundador de la Institución Libre de Enseñanza, un centre educatiu basat en models pedagògics moderns, laics i progressistes, que es proposaven com a alternativa a l'ensenyança oficial dominada per l'Església. A més, aquest només feia cantar el *Cara al sol* –mirant els retrats de José Antonio Primo de Rivera i de Franco, a cada costat d'una imatge de la Puríssima– les dues vegades al dia que obligava la legislació franquista. D'altra banda, don Vicent només creia en la disciplina i en l'educació religiosa –era un franquista declarat, comenta Goriet en un altre moment–, fins al punt d'haver publicat un estudi titulat «Ideas pedagógicas y lenguaje en santa Teresa de Ávila» en la *Revista Nacional de Educación*. Igualment, en la seua escola s'entonava, a part del *Cara al sol*, el «Montañas nevadas» i altres himnes patriòtics i falangistes que, segons el nostre protagonista, «justificaven així la grandesa i superioritat d'aquella doctrina» (2015: 175-176).

No oblidem, però, que don Arcadi és un mestre desterrat, una víctima més, com déiem abans, del règim franquista. Enviat a un lloc on no coneix ningú i, per tant, on en teoria no té en qui confiar, acabarà adaptant-se al medi i es dedicarà a conèixer-ne la natura. Sabrà transmetre-li la seua passió al jove Goriet, a qui l'unirà una gran complicitat, fins al punt de compartir secrets que els posarien en perill si la Guàrdia Civil se n'assabentara. Els guàrdies civils, però, no deixaran mai de sospitar d'aquest mestre i, en diversos moments, l'assetjaran. De totes maneres, és qui desperta en el nostre protagonista les ganes de conèixer el món, de veure el seu voltant amb uns altres ulls; intentarà que curse els estudis de Magisteri.

Quant a Goriet, coneixem els seus pensaments i el seu gust per l'escola. És amb don Arcadi amb qui aprèn a fer versets i, fins i tot l'estiu que aquest marxa uns dies de vacances, notem que el troba a faltar. No obstant això, quan la germana ha d'anar a Barcelona a servir uns familiars –únicament per por a possibles represàlies per si Ferroviari canta i no pel plaer de fugir–, ell ha de tenir cura de la ramera i del camp. Això ens portaria a parlar de la *Ley de Contrato de Trabajo de 1944*, segons la qual es manté la prohibició del treball dels menors de 14 anys, amb l'excepció del realitzat en el camp i als tallers de família. L'anterior decret republicà de 1934 prohibia, en canvi, el treball agrícola als menors de 14 anys en horari escolar, però, com hem vist, es rebutjaren les lleis republicanes. Així doncs, a efectes pràctics, no s'eradicà el treball infantil.

L'última figura de què ens toca parlar amb motiu d'educació és la de mossèn Hilari, el qual està present en tots els actes que tenen lloc en aquelles contrades. És valencianista i parla en valencià als xiquets, però, en paraules de Goriet, és «molt de Franco» (2015: 148) i els obliga anar els dissabtes a la capelleta que ell mateix va manar construir darrere de l'Escola Bellavista, ja que el mestre ha de llegir l'evangeli i ell, passar el rosari. Igualment, també li tira en cara a la mare que faça temps que no vaja a missa. I és que sembla que havia inventat un sistema de control entre la feligresia, basat en repartir paperets als que es confessaven i arreplegar-los a final d'any. Això sí, també veu en Goriet un diamant per polir i intenta que entre en el seminari. A més, segons el protagonista, no comparteix la manera de fer de Maximino Mata. Així doncs, tot i que estiga en l'altre bàndol, podem concloure que Goriet el veu com una figura relativament amable.

2.3.7.3. Corpus de material complementari sobre les temàtiques

«Corrandes d'exili», de Joan Oliver/Pere Quart (*Saló de tardor*, 1947).
Escolteu-lo [ací](#). Escolteu-ne també les versions de [Lluís Llach](#), de [Sílvia Pérez Cruz](#) i d'[Ovidi Montllor](#).

Una nit de lluna plena
tramuntàrem la carena,
lentament, sense dir re...
Si la lluna feia el ple
també el féu la nostra pena.

L'estimada m'acompanya,
de pell bruna i aire greu.
(com una Mare de Déu
que han trobat a la muntanya.)

Perquè ens perdoni la guerra,
que l'ensagna, que l'esguerra,
abans de passar la ratlla,
m'ajec i beso la terra
i l'acaronó amb l'espatlla.

A Catalunya deixí
el dia de ma partida
mitja vida condormida:
l'altra meitat vingué amb mi
per no deixar-me sens vida.

Avui en terres de França
i demà més lluny potser,
no em moriré d'enyorança
ans d'enyorança viuré.

En ma terra del Vallès,
tres turons fan una serra,
quatre pins un bosc espès,
cinc quarteres massa terra.
«Com el Vallès no hi ha res».

Que els pins ceneixin la cala,
l'ermita dalt del pujol;
i a la platja un tenderol
que batega com una ala.

Una esperança desfeta,
una recança infinita.
I una pàtria tan petita
que la somio completa.

**«L'escola de Ribera», d'Ovidi Montllor (*De manars i garrotades*, 1977).
Escolteu-la [ací](#).**

La suma era dos més dos.
El resultat era quatre.
La pregunta era «Qui és?»

La resposta era «Déu».

La consigna era «Pàtria».

La resposta aixecar el braç.

La classe era a les nou.

El mestre era a les deu.

El vàter era al fons.

La merda era a l'entrada.

Els amics érem tots.

Els enemics érem tots.

Els diplomes eren grocs.

Els diplomats eren verds.

El Crist era de fusta.

Els cristians, de cartó.

Els pupitres eren bruts.

Els que sèiem érem pobres.

El regle era per la mà.

La mà era per tancar-la.

El càstig era sever.

El castigat era por.

La missa era molt *sèria*.

Els assistents no ho sabíem.

El capellà era vell.

Els nens tampoc no ho sabíem.

Els corredors eren llargs.

Els que corrien fugien.

El rellotge era bonic.

Les hores eren llargues.
L'ensenyança era com era.
Els ensenyats el que som.
Ni més ni menys que el que som.
Mestres, Crist i capellà,
pupitres, companys i llibres,
merda, infància, fe i tendresa,
el temps, la por i l'estima,
tot perdut per sempre.

El resultat era un,
la jugada era perfecta.

«Torna, Serrallonga», de Mesclat (Mesclat, 2002 [Versió original d'Esquirols, Torna, torna, Serrallonga, 1980]). Escolteu-la [ací](#).

Del cor de les Guillerries
sortirà un gran espetec
que en farà ressons de guerra
a les parets de Tavertet.

Des de Sau a la Cellera,
des del Far al Matagalls,
el trabuc d'en Serrallonga
tornarà als amagatalls.

Torna, torna, Serrallonga,
que l'alzina ens cremaran,

que ens arrencaran les pedres,
que la terra ens robaran.

Perot Rocaguinarda, Josep de Trinxeria, Joan Barceló «Carrascllet», Joan Baptista Basset, Josep Moragues, Francesc Layret, Salvador Seguí, Emili Darder, Lluís Companys, Quico Sabaté, Marcel·lí Massana, Ramon Vila «Caracremada», Salvador Puig Antich, Gustau Muñoz, Jordi Martínez de Foix, Julià Babia «el Nen», Albert Ibáñez «l'Avi», Guillem Agulló, Antoni Masseguer, Martí Marcó, Toni Villaescusa, Fèlix Goñi, Quim Sánchez...

«El bandoler», de Lluís Llach i Feliu Ventura (*Que no s'apague la llum*, 2005 [Versió original de Lluís Llach, *Concèntric 6066 UC*, 1968]). Escolteu-la [ací](#).

Era el segle XIX,
amb el nom de Joan Serra,
es coneix un bandoler,
per tothom, «La Pera».

Li agradava la sang,
i el xiprer encara recorda
tots els crits que allà han pregat:
pietat, pietat.

- No em mateu,
que tinc dos fills i una esposa,
us daré tot mon diner,
però no em claveu eixa daga.
No em mateu,

us demano per ma mare!

- Reseu l'últim «Crec en Déu».

- Pietat, pietat.

L'endemà de bon matí,

davant la Verge del Carme,

de genolls està pregant

i a dos ciris encén la flama.

Però altre cop surt del bosc

un gemec que el vent escampa

i el botxí no escoltarà:

pietat, pietat.

- No em mateu,

que tinc dos fills i una esposa,

us daré tot mon diner,

però no em claveu eixa daga.

No em mateu,

us demano per ma mare!

- Reseu l'últim «Crec en Déu».

- Pietat, pietat.

Però en Joan Serra,

avui no ha tingut ja sort,

dos soldats l'han pres ben fort

i ara resta entre barrots.

L'endemà de bon matí,

veu la forca preparada,
en La Pera dóna un crit,
és l'última pregària.

- Quan jo sigui ben mort,
i penjat de l'alta forca,
i defalleixi mon cor,
i m'aneu a posar a la fossa,
que algú resi una pregària
davant la Verge del Carme
i que dos ciris tinguin flama...

Ningú no ho va fer.

«I si demà no tornara», d'Obrint Pas (Coratge, 2011). Escolteu-la [ací](#).

La por em desvetla
a les nits sense dormir
i sent el vell revòlver
que descansa sobre el pit.
En aquest bosc humit,
el silenci és l'enemic;
a trenc d'alba partim
seguint les llums del matí

Travessem l'aurora
entre els cingles del massís;
en aquestes muntanyes,

sobreviure és resistir.

Hem canviat mil cops de nom,

però tots sabem qui som:

guerrillers supervivents

combatents de l'últim front.

Unes flames roges

cremen al nostre horitzó;

la casa on dormíem

és un esquelet de foc.

Han matat el masover,

ens solia refugiar,

anit ens va somriure

quan ens vam acomiadar.

La lluna ens recorda

que som com estels errants;

ombres d'una guerra

perduda en sendes de fang.

I quan la foscor em venç,

acaricie, en soledat,

un record en blanc i negre,

el motiu del meu combat.

I si demà no tornara

al lloc on et vaig deixar,

vull que recordes que un dia
joves com nosaltres vam marxar a lluitar.
Armats d'amor i coratge,
i un clavell roig amagat,
combatrem fins l'últim dia
sota bandera de la llibertat.

«Quan jo era xicotet», de Naiet Cirerer (*Home romancer*, 2015). Escolteu-la [ací](#).

[Naiet Cirer –Jacint Hernández– representa un cec]

Quan jo era xicotet,
els carrers eren de fang,
jugàvem al mocadoret,
a falca-burros, al gua,
pic-i-pala i conillet.

Cotxes quasi no en passaven,
només burros, matxos i haques,
que, si un bonyigo soltaven,
l'aprofitaven les mares
d'*abono* per a les plantes.

Uns pantalons molt curtets
dúiem al llarg de l'any,
i, quan apretava el fred,
les cuixes color roig sang,
l'entreuix un cacauet.

Cantàvem el *Cara al sol*
drets i vigilats pel mestre.
I, a base de calbissons
i també de colps de regle,
ens ensenyàvem les lliçons.

Un sant Crist crucificat
hi havia en totes les classes,
amb el Caudillo a un costat,
Primo de Rivera a l'altre:
els lladres acompanyants.

Sabiém les capitals
de tots els països del món,
i, al donar els resultats
de les multiplicacions,
sempre ho fèiem cantant.

Quan al *recreo* eixíem,
de reüll, les xiques miràvem,
ja que en classe no podíem.
Els mestres ens separaven,
cosa que no compreníem.

«No vos la toqueu xiquets»,

recomanaven els pares,
«vos podeu quedar ceguets».
A mi com no m'afectava,
a estelles me la vaig fer.

I amb les mans plenes de *callos*
a l'escola me n'anava.
M'amenaçava don Ricardo:
-Te voy a cortar la fava!
-Me lo he hecho collint moniatos!

T'ensenyaven en Història
que als pobles de Rússia i Cuba
la gent era molt malvada,
portaven banyes i cua,
i forca ben afilada.

Hi havia un misteri gran
que encara hui no he comprés,
i és que els nord-americans
ens regalaven la llet
que ens fèiem per a berenar.

Tots solíem berenar
Cola-Cao amb llet de pot,
raïm amb pa oli-i-sal,

mantega dels tres colors,
Tulicrem i codonyat.

Els diumenges ens tocava
anar a missa de deu,
puix un *vale* s'entregava
que *mos* rebaixava el preu
del cinema a la vesprada.

Anàvem a combregar
després de fer confessió
de tots els nostres pecats,
i resar les oracions
per al cel poder entrar.

El cine era propietat,
com quasi tot, de l'església,
i el retor l'encarregat
supervisant cada escena:
sorpreses no en volia cap.

Així és que impossible era
vore sexe ni en el llit,
ni tampoc besos amb llengua,
ni cap cul, pardal ni pit;
figues, les de la figuera.

Recordaré amb la *quintilla*
els dolços records del cine,
com eixa sarsa-parrilla,
junt al panfigo, les pipes,
i sentar-se amb una xica.

Temps de repressió sexual:
tot era pecat per a ells
i continència verbal.
Que no ens torne ja mai més
cap règim dictatorial.
Amén.

«Ànimes navegables», de Xavi Sarrià (Amb l'esperança entre les dents, 2017). Escolteu-la [ací](#).

Vam escapar amb la nit a les butxaques;
paisatges ocres, el primer sol a les cares;
fugint de casa amb les mirades foradades;
tractant de refugiar-nos més enllà de les muntanyes.

Vam trobar un lloc on protegir les esperances;
llavis tallats, les paraules cansades.
Les flames baixes cremaven els nostres marges;
penjaven les promeses entre les branques trencades.

Vam batallar per començar a sentir-nos lliures

cada vegada que ens tornava un cru somriure;
cosint ferides sota les robes humides;
rosegant un tros de pa i unes olives partides.

Vam tancar els ulls sota el cel cobert d'estreles;
el vent gelat eixugava llàgrimes velles;
un bosc callat, el cel immens, negre i morat,
i el teu foc que escalfava el meu cor esgotat.

Vam somiar amb la lluna cavant riberes
als pits oberts de les nostres vides enceses,
guiant la fúria que ens brollava imparable
i feia dels nostres cossos ànimes navegables.

Vam despertar bruts i amagats enmig de l'alba;
m'acariciaves els cabells molls de rosada,
i mig adormida em repeties en veu baixa:
«El meu cor és ta casa, el meu cor és ta casa».

Vam trobar el mar pels camins que eviten pobles;
bancals de pedres que baixen des de les llomes;
sendes trencades, quatre pins entre les roques;
una platja daurada on vam soterrar les hores.

Vam caminar amb el fred tallant les galtes;
una llum pàl·lida ens seguia a totes bandes;

penya-segats mossegats per les ventades;
la sal enramada a les àncores llunyanes.

Vam desitjar capgirar el cel sobre les aigües;
construir un món sense fronteres ni gàbies;
trencar cadenes, ser nosaltres les cisalles;
alliberar les penes amb crits com punyalades.

Vam caure morts com el sol de la vesprada;
arrecerats en una cova foradada;
una foguera, una frase esculpida;
hui és el primer dia de la nostra vida.

«Quan cau el sol», de Xavi Sarrià (*Amb l'esperança entre les dents*, 2017).
Escolteu-la [ací](#).

Entre les runes
de cases vençudes,
escoltem com xiulen
les bales perdudes.
Seguim amagades
sota les finestres,
retrats de famílies,
parets metrallades.
Hi ha un nadó que plora;
sa mare l'abraça
buscant noves forces
per córrer a les fosques.

La nostra ciutat
ha quedat devastada,
però seguim lluitant.

Entre les neus
de grans serralades,
encenem fogueres
sota les estreles.

Ens han rescatat
les nostres guerrilleres,
armades de vida,
bales i esperances.
N'hi ha una que em mira
patint en silenci
per la gent que estima
i ha quedat enrere;
és la incertesa,
que ens mata per dintre,
però seguim lluitant.

I, quan cau el sol
de les nostres batalles,
vencem la foscor
amb les antigues danses.
Som la torxa encesa
dels nostres ancestres;

herència i memòria
de la resistència.
I sobre les cendres
de tantes derrotes
seguirem alçant-nos
una, dos, mil voltes.
La nostra victòria
seran els somriures
que han de venir.

Entre les flames
del front de Kobane,
resistim el setge
amb armes lleugeres.
Sota un mur de foc,
hem quedat atrapades
quatre milicianes
a les barricades.
Però els nostres dits,
en senyal de victòria,
combatem la mort
sense esperar la glòria.
Només ens queden
unes poques bales,
però seguim lluitant.

Entre la ràbia
de barris en runes,
un taüt de fusta
carregat als muscles.
Cares esgotades
de tanta barbàrie
caminen callades,
però mai derrotades.
Unes àvies criden:
«Visca la guerrilla!»
Volen les banderes
i els pètals a l'aire.
És el dolor,
que conviu amb nosaltres,
però seguim lluitant.

III. LES GALLINES SEGUEIXEN SENSE PIXAR

3.1. EL BLOG DEL DIÀLEG

El blog del *Diàleg* (<http://dialegescriptor.blogspot.com>) vol ser un espai de trobada entre els diferents participants en l'activitat abans i després de la trobada amb l'escriptor. Des que es va posar en marxa l'any 2008, ha crescut i ha evolucionat gràcies a les diferents iniciatives d'alumnes i de professors i, en participar-hi, a partir del moment en què es va convertir en la plataforma per al premi literari del *Diàleg*.

Qualsevol persona pot llegir el blog, però no hi pot publicar tothom. Només les professores i els professors que participen al *Diàleg* poden tenir-hi compte d'usuari, de manera que poden publicar-hi totes les entrades que consideren. Els alumnes, en canvi, no tindran cap dret d'accés ni modificació al blog, llevat de la participació (que pot ser d'allò més intensa) en els comentaris que acompanyen les entrades. Una altra cosa, naturalment, és que cada docent permeta als alumnes elaborar els textos que ella o ell publicarà –com, de fet, passa amb el concurs.

La major part de les professores i professors que participen al *Diàleg* ja s'han registrat com a usuaris del blog. Els que no ho hagen fet encara poden posar-se en contacte amb Gonçal López-Pampló (goncal.lopez-pamplo@uv.es) perquè els done les instruccions pertinents.

Al blog, es podrà fer el seguiment del *Diàleg* d'enguany al voltant de l'obra *La sega*, de Martí Domínguez. A banda de recordar les dates de l'activitat, s'hi publicaran diferents recursos, des d'enllaços a pàgines web sobre l'autor fins a les bases i els textos del concurs, passant per aquest mateix dossier. Després de la trobada amb l'escriptor, el blog serà un lloc idoni per a penjar fotografies o cròniques de l'acte. Cal recordar, finalment, que el blog és un arxiu de les activitats dutes a terme en anys anteriors, cosa que no només serveix per a fer memòria, sinó per a trobar inspiracions i models per al *Diàleg* d'enguany.

3.2. TERTÚLIA DIGITAL DE TWITTER I INSTAGRAM

Al costat del blog, l'ús de les noves tecnologies es fa present en el *Diàleg* per mitjà de Twitter i, a partir d'aquesta edició, també Instagram. Per huité any consecutiu, i seguint la iniciativa de l'IES el Quint de Riba-roja del 2012, es promourà una tertúlia digital sobre *La sega*. Dins del termini temporal d'unes setmanes concretes fixades prèviament, i segons uns criteris anunciats abans de començar, els alumnes dels col·legis i instituts col·laboradors participaran en una tertúlia a l'entorn de la novel·la, en la qual també podran intervindre altres usuaris de Twitter i Instagram.

La iniciativa d'aquesta edició, seguint el funcionament de l'any passat, abastarà la comunicació entre els alumnes dels diferents centres educatius, possible gràcies a la creació de l'etiqueta (hashtag) #diàleg19. El període de tertúlia oficial començarà el 4 de febrer de 2019.

3.3. CONCURS DE RELATS

Des de fa nou anys, una de les activitats del *Diàleg* consisteix en un premi literari, per al qual els alumnes han de crear unes composicions breus a l'estil de l'obra que es treballa. Seguint amb la dinàmica d'edicions anteriors, el blog es converteix en la plataforma des d'on els alumnes podran fer arribar els seus escrits i participar en el certamen.

La idea, en aquesta ocasió, és donar la veu a un altre personatge diferent de Goriet en alguna de les escenes narrades, seguint, això sí, les mateixes característiques que les del narrador de la novel·la (1a persona i temps passat). Com que els estudiants tenen plena llibertat per a crear qualsevol personatge de ficció, les possibilitats són, doncs, infinites!

Com l'any passat, hi haurà premi i el nom dels guanyadors es comunicarà durant els dos dies de trobada amb Martí Domínguez a València. A banda de l'obsequi, es donarà a cada premiat un diploma signat per l'autor. Igualment, a mode d'homenatge a la professora Maite Boscà, hem decidit crear una menció especial homònima –la menció especial «Maite Boscà»–, per a aquell microrelat amb un fort compromís social, educatiu i/o polític, compromís que la nostra companya representava tan bé.

Per a participar en el concurs, cal tenir en compte les quatre normes següents. Fora d'això, la imaginació i el trellat guiaran les diferents propostes:

1. Només hi poden participar textos que responguen a la temàtica establerta en la sessió de treball del dia 10 de desembre de 2018.
2. Tots els textos han d'ajustar-se a la data límit de publicació al blog: 4 de març de 2019.
3. Els textos hauran de tenir al voltant de 200 paraules com a màxim.
4. Només es valoraran els textos publicats al blog.